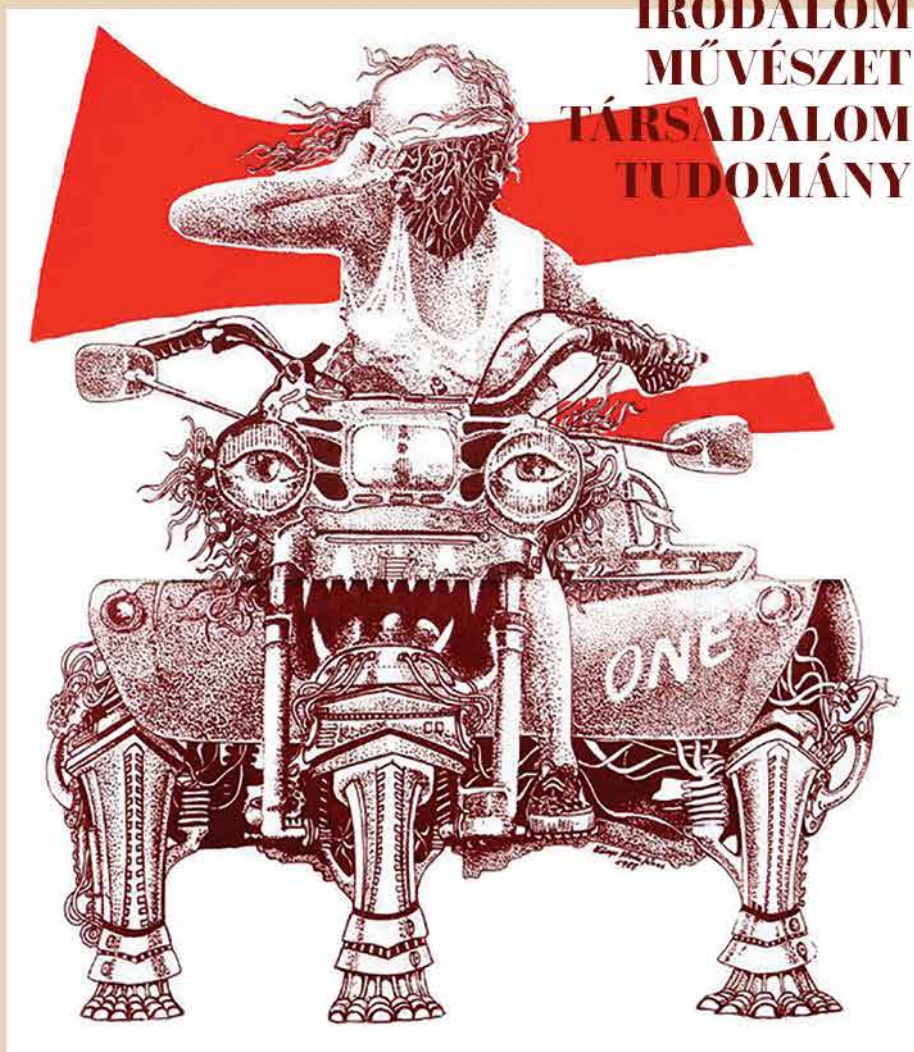

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2025
7-8

VÁRAD

2025/7-8.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2025. július–augusztus • XXIV. évfolyam 7-8.
(244–245.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradi Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

CSÁVOSSY GYÖRGY <i>Versek</i>	3	MOLNÁR ZSOLT <i>Versek</i>	97
SZÁRAZ PÁL <i>A szépséges Okszána</i>	7	LÁSZLÓ GYOPÁR <i>A lajhár meséje; A galamb meséje</i>	100
VITÉZ FERENC <i>Versek</i>	13	BOGA JÚLIA <i>Versek</i>	104
DOMONKOS LÁSZLÓ <i>Szóló és romok</i>	19	MAJOROS ENIKŐ <i>Az, aki mindig hazatalál...; A másnaposság szólamai</i>	107
HODOSSY GYULA <i>Elvesztem magamnak</i>	22	TAKÁCS RÓBERT <i>Az élő graffiti</i>	111
PETRUSÁK JÁNOS <i>Odakukkantás; Vidd tovább a fényt!; Megírta – megírja – csak írja</i>	24	HARAJI ADALBERT <i>Csábító fasizmus</i>	116
RADNAI ISTVÁN <i>Versek</i>	34	SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ <i>Vásárhely elveszett lelke</i>	121
LÁSZLÓ ZSOLT <i>Kolbász, avagy kalbász; A szélnek nincs arca; Böcme vagy, Papi!</i>	38	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Elringat és felkavar</i>	125
B. MIHÁLY CSILLA <i>Versek</i>	42	LENCAR PÉTER <i>Akikért a harangok szólnak</i>	127
BERTHA ZOLTÁN <i>„A költészet örökletes gyógyír”</i>	45	FLEISZ JÁNOS <i>Társadalmi szervezetek Nagyváradon 1833 és 1919 között</i>	130
SALL LÁSZLÓ <i>Versek</i>	56	VISKY ISTVÁN <i>Az Árpád-ház vitatott kihalása</i>	142
ANISZI KÁLMÁN <i>A múlt öröksége a jövő záloga</i>	61	BARABÁS ZSUZSA <i>Cicero véleménye (keresztretjtvény)</i>	150
AKNAY TIBOR <i>Versek</i>	74	Egyes szerzőinkről	152
DERZSY-BEN OND <i>A Gordon-lányok kis kirándulása; Ez bennük a szép</i>	76		
WESSELY GÁBOR <i>Kettős jubileum</i>	95		

Dupla nyári számunkat
KÖNYV ISTVÁN JÁNOS
munkáival illusztráltuk.

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Csávossy György (1925–2015)

Erdélyi éjszaka

*Székelyszínen virágzik a burgonya,
pityókailat szövi be a hegyek
nappal átforrósodott tüdejének
esti leheletét,
mellyel levendula, katángkóró
és cickafarok üzen,
míg átöleli selymesen
a boróka illatát –
gyökkennek a fák,
a szemközti havasok
páros keble között
vérbe borult félhold,
felette egy füstszínű felhőcsík,
alatta kettő,
mint a napi hírek ígéretésével szemben
a kettős fenyegetés.*

Éjszaka van...

*A történelmi
és az örök erdélyi,
napnyugta utáni,
verítéknek és fáradtságnak
kijáró nyugalom...*

Erdélyi éjszaka...

*Alszik a gazda,
ki holnap is keresztre feszíti magát
földjének gyászsínű barázdái ormán,
kit becsap a hatalom,
hiteget a testvér
és előre megírt emlékbeszéddel
tisztel meg a hit...*

Erdélyi éjszaka...

*fenyők párolgása,
csorgók susogása,
síró dalok, virágokba oltott,
ki nem mondott szavak,
könnyből bűvópatak,*

*méhben alvó vágyak,
éjszaka virágzó szirmok, lepkeszárnyak.
Valahol egy forrás...
Valahol egy élet...
Adjon Isten nekünk
pityókaálmokhoz
egy kis üdvösséget.*

Maradj

*Maradj itt: ősszel a magot
elszórhatod.
Maradj, kéri a kegyelet,
legyen, ki szülőt eltemet.
Maradj, öleld a gyermeked
térden, ősi neveket
taníts neki, s ha egyebet
nem tudsz, légy nyíl,
amely utat
híven mutat
a cél felé,
bár villám hasíthat belé.
Maradj, nézd néped néma száját –
a költészet úrvacsoráját
ki osztja szét?
Maradj, mert eljön az a reggel,
mikor kikotrod a hamut,
huzathoz nyitod a zsálot,
mosdáshoz hordasz szűz vizet
és meggyújtod az új tüzet.*

Rekviem

*A kis Olaszi temető
szeméttelp. A szenvedő
tekintet bárhogy menekül,
csak gaz, csak lonc fogja körül.*

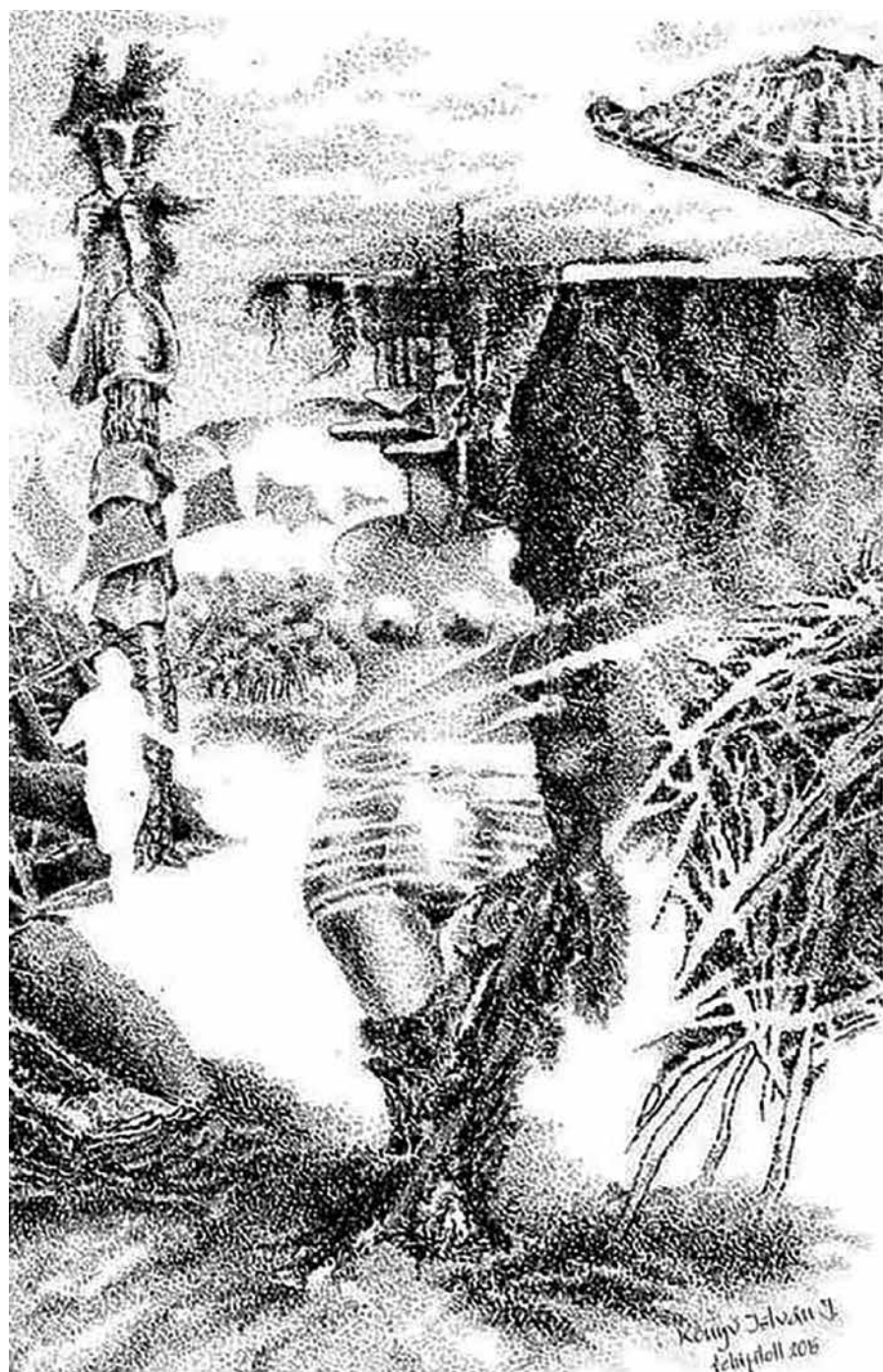
*Az elvadult növénytenyészet,
mit felhizlalt a vak enyészet,
mint mocskos rongy hurkolja át
a sírok nyitott ágyékát.*

*Ledőlt kövek. Márványkereszt
alkalmi tűzhelyet rekeszt
csavargóknak. A hűlt hamun
átsejlik itt-ott szomorún
egy név, egy évszám, ékezet,
a haldokló emlékezet.*

*Körös-körül a földgyalu
már árkot mart. Betonzsalu
a hirdetés: hivatalos
világ ez, s gyászod nem jogos.*

*Ím volt egy halk honfoglalás:
az ősöké. Az elmúlás
kötéssé vált, s fejfák szerint
itt küszködtek az őseink.*

*Nyílt kriptán át járkál a szél,
megfoghatatlan, mint a cél,
mely lefordítja s töri szét
a kihalóknak címerét.*

Első szerelmem

Száraz Pál

A szépséges Okszána

Láttál-e már pirosló csipkebogyót, amelyre rátapadt az első hópehely? Láttál-e már magányos fenyőt a tundrában? Nos, olyan volt Okszána szépsége, mint a hamvas csipkebogyóé, és olyan az ifjú Vitya ereje, akár a sudár fenyőé.

Vityának nem volt egyebe, csak két szarvasa meg egy sátra. De Okszána még ennyit sem mondhatott a magának. Apátlan, anyátlan árva kislány volt, kegyelemkenyéren nevelkedett a gazdag szarvastenyésztő sátrában. Szegényke, éjt nappallá téve dolgozott a gazdag embernek. De nemcsak dolgos lány volt Okszána, hanem okos is. Olyan okos, hogy még az állatok nyelvét is értette.

A szarvastenyésztő ravasz felesége, Okszána úrnője egyszer behívta a sátorba az ifjú Vityát, és így szólt hozzá:

– Ha annyi évig őrzöd a szarvascsordánkat, ahány ujjam van a jobb kezemen, annyi láda teát adunk neked fizetségül, ahány ujj van a férjem jobb kezén.

Igen megörült Vitya az ajánlatnak. Nagy kincs ám a tundrában a tea. Északi ember nem élhet nélküle. Munkába állt hát Vitya, s a jó fizetség reményében tűrte a gazda kénye-kedvét, még a koplalást, a verést is.

Teltek-múltak az évek. Végül eltelt annyi év, ahány ujj volt a szarvastenyésztő feleségének a jobb kezén.

Időközben Vitya és Okszána megszerették egymást, és megtartották a

lakodalmukat. Ám nem sokkal a lagzi után nagy baj érte Vityát. Amikor beköszöntött a tavasz, zajlani kezdett a jég. A víz pedig a szarvasokat egy nagy jégtábla hátán egyenesen a messzi óceán felé sodorta. Megasajnálta Vitya a szarvasokat – hisz öt év alatt mindegyikkel összebarátkozott –, belegázolt hát a vízbe és kihajtotta a csordát a partra.

A szarvasokat megmentette, de saját magát tönkretette. Megfázott, megbetegedett. Odalett az egészsége, oda az ereje.

Akkor így szólt a feleségéhez:

– Felejs el engem. Szép is vagy, dolgos is, találsz magadnak másik férjet.

Okszána sírva fakadt:

– Nem kell nekem másik férj, én csak téged szeretlek. Veled maradok. Együtt élünk majd a tundrán. A gazdával pedig elszámolunk.

Itt az volt a szokás, hogy minden ügyet a gazda ravasz, szőrös szívű felesége intézett. Elment hát a gazdag asszonyhoz, és kérte a fizetséget: Öt évig szolgált neked a férjem, öt évig őrizte a csordát, add ki hát az öt láda tealevelet, amit ígértél.

Feleletül azonban a ravasz asszony egy dudort mutatott a jobb kezén, éppen a kisujja mellett.

– Ez a hatodik ujjam – mondta. – Még egy évet szolgáljon a férjed, és akkor kiadom a fizetséget.

– Nem ujj az, hanem bütyök – felelte Okszána. – Ha ilyen vagy, többé nem görnyedek előtted.

Meghökkent a gazdag asszony. Eddig még senki sem mert ellentmondani neki, senki az egész tundrában. Nagyon mérges lett, fogta a teáskannát, és forró vízzel leöntötte Okszanát. Leforrázta a homlokát, az orcáját. Odalett Okszána szépsége, oda orcájának hamva.

Amikor Vitya meglátta felesége elcsúfított arcát, így szólt hozzá:

– A szíved ugyanolyan szép, mint azelőtt volt. A te szíved szépsége örök. Ezért éppúgy szeretlek, mint eddig.

A gazdáék pedig elhatározták, hogy elbocsátják szolgálatukból Vityát és Okszanát. Félték, hogy rossz hírük kél miattuk a tundrán.

Ezért a gazdag ember bekötötte a mutatóujját, s ahogyan a felesége tanította, így szólt Vityához és Okszánához:

– Nézzétek, a jobb kezemen csak három ujjam van. Mindenik ujjamért adok egy doboz teát, a kisujjért pedig, mivel az kicsike, egy csipetnyit.

– A gazdasszony ládát ígért, nem dobozt. Még a legkisebb láda is nagyobb a doboznál – válaszolta Vitya.

Elmosolyodott a gazdag ember.

– Tévedsz, Vitya. Mindegyik dobozra orosz és kínai betűkkel rá van írva. Hogy az láda. Kis láda.

Vitya hitt a gazdagnak, s elfogadta a teát. Befogta az öreg szarvasokat a rozoga szán elé, felrakta kopott sátrát, és az állatok elindultak a szánnal. Mellettük ballagott Vitya és Okszána. Maguk sem tudták, merre, hova visz az útjuk.

Alacsonyan járt az őszi nap. Fénye világított, de nem melegített... Rövidek voltak a nappalok, az út pedig hosszú.

Vitya és Okszána mentek, mendegéltek.

Egyszer csak egy folyóhoz értek. Egy varázsló állt ott. Kicsi volt a varázsló,

nagy a subája. Kezében imakereplő, előtte fabálvány, ahhoz imádkozott. Mellette kucorgott egy eszkimó kutya, a varázsló éppen azt készült feláldozni a bálványnak.

A kutya meglátta Vityát és Okszanát, s vonyítani kezdett:

– Mentsetek meg! Okos kutya vagyok, még hasznomat veszitek!

Okszána értett a kutyák nyelvén. Megsajnálta az állatot, és megvette a varázslótól egy doboz teáért.

Aztán tovább vándoroltak a tundrán. A kutya előrefutott és azt ugatta:

– Megmutatom nektek az utat a boldogság felé.

Egyszer csak egy nagy erdőhöz értek, melynek a szélén egy sebesült medve feküdt. Fiatal vadász hajolt föléje, és így beszélt hozzá:

– Bocsáss meg, hogy szívedbe szúrom most a késemet. Úgysem élhetnél tovább, majdnem negyven seb tarkítja testedet – és máris emelte kését...

A medve észrevette Vityát meg Okszanát, és felnyögött:

– Mentsetek meg, mert ügyes kovács vagyok! Még hasznomat veszitek egyszer!

Okszána megértette a medve szavát, megsajnálta az állatot, és megvette a vadásztól egy doboz teáért. Vitya és Okszána rátette a sebesült állatot a rozoga szánra. Nehéz volt a szán a két öreg szarvasnak. Nehezen húzták, alig bírták. Vityát is elhagyta maradék ereje, letelepedett hát a medve mellé. Okszána meg a szán elé állt, és ő is húzta.

A kutya a szán előtt futott, s mindaddig meg sem állt, amíg egy tiszta vízű tóhoz nem vezette Vityát és Okszanát. Tükörfényesen ragyogott a tó vize, mely sohasem fagyott be. Okszána itt fölállította a sátrat, és tüzet gyújtott.

A sebesült medve és a beteg Vitya a tűz mellé heveredett. Okszana azon töprengett, hogy mit adjon nekik enni.

Ekkor ugatni kezdett a kutya, és azt tanácsolta Okszanának, hogy merítse meg hálóját a tó vizében. Okszana így cselekedett. Hát csodák csodája, a háló azon nyomban megtelt ezüstös testű lazacokkal.

Amikor Okszana a sátrukhoz közeledett a friss hallal, egy különös fát pillantott meg. Nem felfelé nőtt a fa, hanem a földön terjesztette szét ágait, azokon pedig szép kerek gyümölcsök piroslottak. Hirtelen egy kisfiú futott oda, kezében baltát vitt, hogy kivágja a fát. Segélykérően zizegtek a falevelek, s így kérlelték Okszanát:

– Ments meg minket, vegyél meg minket!

Okszana megsajnálta a különös fácskát, és odaadta érte a harmadik doboz teát a kisfiúnak. A kutya örvendezve csaholt, s a piros gyümölcsökhöz vezette Okszanát.

– Ezek bűvös almák – mondta. – Olyan lesz tőle az arcod, mint amilyen a szíved. Egyél belőle bátran, ne félj, mert a te szíved szép és jó.

Az asszony megkóstolta az almát. Édes volt az, mint a méz. S amint megette, ijedten felkiáltott. Mintha tűz égette volna az arcát és a homlokát.

Akkor belepillantott a vízbe, és boldogan elmosolyodott. Arca ismét szép lett, szebb, mint valaha.

Okszana megkínálta férjét is az almával. Az megevett egyet, és ő is megszépült, bár beteg és gyenge maradt.

A kutya megszagolta a csomagot, amelyben a csipetnyi tea volt, és így szólt:

– Főzd meg a felét! Orvosság lesz belőle.

Okszana engedelmeskedett. Kiszórta a tea felét a csomagból, de nagy csodálkozására ugyanannyi maradt benne, mint amennyi volt.

A medve bekente a sebeit a jó erős teával, s azok egy szempillantás alatt behegedtek. De Vityán a tea sem segített. Az ő betegsége súlyosabb volt.

Akkor a medve ásított, mert álmos volt. Ásított, de azért felállított egy kovácstűzhelyt, és nagy tüzet rakott. Aztán fogta az egyik szarvast, és a tűzre tette. Nagy kalapácsot emelt föléje. Okszana rémülten felkiáltott, és behunyta a szemét. A medve pedig kovácsolni kezdte a szarvast. Perzselt gyapjú szaga érződött. A tűz szikrázott, aztán a szarvas egyszerre csak kiugrott a vörös lángok közül, egyenesen a hideg hó-buckára. Ismét erős és egészséges lett.

Ezután a medve a másik szarvast is megkovácsolta. És az öreg szarvas fiatal és erős lett. Amikor pedig Okszana vadászni ment, a medve így szólt Vityához:

— Ej, Vitya, ne félj, feküdj csak rá a tűzre, téged is megkovácsollak. Te még kovácsolható, formálható vagy. A szíved nemes, akár az ezüst, erős, mint a damaszkuszi acél. Könnyű fölmelegíteni a szívedet, könnyű átkovácsolni a testedet.

Vitya félt ugyan, de azért ráfeküdt a felhevített tűzhelyre. Tudta, hogy meg kell gyógyulnia, mert segítenie kell a feleségének.

És a medve áttüzesítette az ifjút. Kiegyenesítette, mint a szöveget, majd megkovácsolta, és azon mód forrón a hideg hóra dobta. Vitya egészségesebb, erősebb lett, mint valaha.

A medve azután aludni tért. Vitya közben megfigyelte, megtanulta a kovácsolás mesterségét, és hozzálátott

a gyógyításhoz. Először beteg kutyákat és szarvasokat kovácsolt át, aztán már embereket is.

Vitya kovácsműhelyt épített a sátra mellé, ott gyógyított ingyen. De így is volt mindenük bőven. A teásdoboz sem ürült ki soha. Okszána vadászott, halászott, az okos kutya meg segített neki, hogy sok-sok halat fogjon, sok vadat ejtsen, sok prémet gyűjtsön.

A bűvös erejű almafácska pedig ott terebélyesedett a sátor mellett. Okszána megkínálta gyümölcsével a nemes szívű, jó szándékú embereket, akiknek arcát megviselte a nyomor, a szenvedés.

Vitya és Okszána híre bejárta a tundrát. Eljutott a gazdag szarvas-tenyésztőhöz és feleségéhez is. Azok aztán az irigységtől éjjel nem tudtak aludni, nappal meg enni. És ezt gondolták: „Hova jutunk, ha minden semmirekellő éhenkórász népség szebb és erősebb lesz, mint mi vagyunk? Nem hagyhatjuk, hogy a gazdag szarvas-tenyésztő és a felesége mindenkinél csúnyább legyen!”

Elhatározták, hogy ők is megszerzik maguknak a szépséget és erőt. Nehéz subákat öltöttek magukra, felültek a könnyű szánra és nekivágtak a tundrának.

A sátor előtt a kutya fogadta őket, és a fogát vicsorította rájuk. A sátorban a medve fölébredt és morogni kezdett.

Okszána mosolyogva kérdezte a vendégektől:

– Bizonyára azért jöttetek, hogy megadjátok a teát, amivel tartoztok.

– Nem mi tartozunk nektek, hanem ti tartoztok nekünk – válaszolta a gazdag asszony.

– A dobozra az van írva: „Aki ezt a teát tőlem elfogadja, az minden jó-

szágát nekem adja, és nekem szolgál, amíg él.”

Okszána látta a betűket a teásdobozon, de olvasni nem tudott. Így hát kénytelen volt hinni a gazdagoknak. Hitt és sírt.

– Ne sírj, szépséges virágszál – vigasztalta a ravasz asszony. – Elengedjünk minden tartozásokat, ha adsz ennem az almából. Vitya meg átkovácsolja a férjemet.

Vitya igyekezett lebeszélni a gazdagot:

– Te már nem vagy kovácsolható, nem vagy formálható. Jéghideg a szíved, nem tud már fölmelegedni, nem tud meglágyulni. Elégsz a tűzön!

De a gazdag nem hitt neki. Megszokta, hogy mindenkit becsapjon, és azt gondolta, őt is be akarják csapni.

Ráparancsolt hát Vityára:

– Ha tüstént nem kovácsolsz át, akkor elviszem minden javadat, beneteket pedig magammal viszlek és szolgálommá teszlek!

– Vidd inkább mindenemet – felelte Vitya –, de gyilkosod nem leszek! Elégsz a tűzön, ha mondom.

Ekkor felkelt a medve, fogta a nagy kalapácsot és ráfordult a gazdagra.

– Látom, Vitya nem tud elbánni veled. No, majd én elbánok – azzal megragadta a gazdag embert, és bevitte a kovácsműhelybe. A kutya meg odafordult az almafához, és a foga között hozott egy almát az asszonynak. Az egy szempillantás alatt megette, és tüstént jajveszékelné kezdett. Úgy érezte, mintha jeges víz öntené el az arcát. Odakapott, és lám, micsoda szörnyűség! Olyan szőrös lett az arca, mint amilyen a szíve volt.

Kirohant a gazdag asszony a sátorból, belepillantott a vízbe, és elborzadt.

A gonoszság kiült az arcára. A ravasz-
ságtól olyan lett az orra, mint a rókéé,
a mohóságtól a szája, mint a farkasé.

Futott, futott a gazdag asszony a
tundrán, s akivel csak találkozott, min-

denkit elriasztott vadállati csúfságával.
A gazdag ember meg úgy elégett a tűz-
helyen, hogy híre-hamva sem maradt.
Vitya és Okszana pedig azóta is boldo-
gan élnek a tundrán.

Minden előttem áll

Emese álma

Vitéz Ferenc

Töredékek

(A 85 éves László Ákos grafikáihoz)

Madonnák ölelik...

*Madonnák ölelik a gyermeket –
s magukat benne nem lelik.
A legmagasabb hegyek belseje
egyszer a fénnel megtelik.*

*Madonnáidnak voltál te gyermek –
olyan ártatlanul sírtál...
Bűnös szeretőid néznek szerte,
s egymásra is: a nyitott sírnál.*

*Madonnák alól a büszke lovak
már mind messzire szaladtak.
Kövek partján hagyták árnyékukat
a széttiport jó-szavaknak.*

*Madonnáidtól olykor csak halkán
suttogott vigaszt kívántál,
mikor a hegyek legbelsejében
semmi fényre nem találtál.*

*Madonnák ölelik árnyékokat –
s magukat benne nem lelik.
Lovak sörényében szél teste vagy:
fátyolként lebegsz – a reggelig.*

Lovad most...

*Lovad most farkasként üvölt.
A holdfény süvölt fölötte,
és az ismeretlen csillagok
fénye egy ismerős asszony
tekintetével bújik össze.*

*Farkassá vált az asszony is
most. Meztelen. Ölében úr honol,
de még valami esztelen vágyat űz,
s mellére nő a cikkcakkos égből
egy csúf tövisbokor.*

*Megdermednek édes harmatok.
Üvöltő szája mintha csókra állna,
és te már nem tudod meg, hogy
miért ilyen torz óriás, s miért nem
válhatott valóra benned álma.*

Esti séta Van Goghgal

*(Van Gogh mondja – Urszinyi Mária
festménye előtt)*

*Álmodtad:
vörös este volt –
de lassan már pirkadt.
Álmodtam
csillagok haját izzadt
jegenyékhez.*

*Én mandulavirág halott
szirmaiban,
te a tulipánok riadt
vérében ébredsz.*

*Szeretőm lettél
volna, ördögöm –
ott lettél volna
kalász-köldökön,*

*varjak szárnyában,
tavaszi kertben,
zuhogó, süket
félelmeiben,*

*fátyollal fedve
falánk szemedet,
fekete csillag,
madár-szemedet.*

*Ott lettél volna magányos
asztalom abrosza alatt,
forró görcsként a fában,
és a könnyű, savanyú borban,
mit meg sem ittam... – és tulipános
csizmám nyomába porban
fürdetett vacogó köveket
ültetnél volna... –, és motoztál
volna csendes titkaimban.*

*Leselkedő
virágevő,
ölelkező
világerő,*

*bíborgyászba
keversz náaszt,
minden este
velem hálsz.*

*Te egy halottba lettél szerelmes! –
Feltámasztottál, mint engedelmes
bánatot a szívedben, és éberen
figyelted, mit tanultam el a fáktól...*

*Engedj ki könnybe-habzó sóhajodból!
Hadd csodálkozzam még kicsit
a valóság másik oldaláról
mohó véreden!*

Alkímia

(Jakobovits Miklós műveihez)

*A kémia lelke –
a lélek kémiája.
A vágyak pereme –
és minden ok vágya.*

*A szellem kövei –
a kövek szelleme.
A szögek körei –
s a körök metszete.*

*A savak hangjai –
hangok forró árja.
A rend harangjai –
harangok szabálya.*

*A fények anyaga –
és az anyag fénye.
Az éhség madara –
a madarak éhe.*

*A gondolat teste –
testek gondolata.
A vonal rétege –
s rétegek vonala.*

*A tudás kalandja –
kő titkos tudása.
A füvek parancsa –
hangyák vonulása.*

*Az egész hiányai –
hiányok egésze.
A részek világai –
s a világok része.*

*A vonal kémiája –
a hangok vonala.*

*A körök hiánya –
a kő gondolata.*

*A szellem szögei –
a metszetek része.
A vágyak körei –
a hiányok éhe.*

*Harangok teste –
a vonal gondolata.
A hajnal metszete –
a hold hajfonata.*

*A fehérség lelke –
kövek oroszlánja.
A számok fegyelme –
a hangyák tudása.*

*Az éhség harangja –
a füvek szavai.
A vágyak anyaga –
és hangok holdjai.*

*A titkok parancsa –
és a részek rendje.
A kő hangyahangja –
a szellem szerelme.*

*A testek madara –
a savak virága.
Rétegek aranya –
a fények kémiaja.*

Galaxis

Domonkos László

Szóló és romok

A gitárszóló vadul, tapintatlanul hasított bele a csendbe. Ákos merengve ült az elhagyatott szerkesztői szobában, a félig nyitva hagyott ajtón át a folyosóról, valamelyik szomszédos vágósobából érkezhetett a váratlan vendég, amint nyitották vagy csukták az ajtót, s a már hanggal-zenével felszerelt snittek igazgatása közben az éles, hangos improvizációs futam mintha ki akart volna szökni hangszóró- meg monitorfogságából a szellős, szabad folyosó áradó, széles tereire. A váratlan, erőteljes hang felrázta Ákost: tudta, indulnia kéne haza, már vagy félórája ücsörög itt az íróasztala előtt az üres, barátság-talan, sohasem kedvelt helyiségben, összefüggéstelen gondolatföredékek, emlékfoszlányok és benyomáshalmaz-részecskék kavarognak a fejében meg a tudatköszöbe fölött-alatt, kusza összevisszaságban, maga sem igazán tudja, miért, igaz, sejtí, de akarni csöppet sem akarná ezt az egész borongós kátyvaszt a homloklebenye mögött, valahol az agysejtjei közötti, lopva kialakult járatokon, hogy a jó radai rossebb enné meg az egész marhaságot.

Miután hazaértek a forgatásról, már másnap vágni kellett és leadni az anyagot, hogy még az e heti külpolitikai magazinba beférjen. Így hagyta meg a főnökasszony, s a Megbízott, akinek távollétében gondjaira bízta a szerkesztőséget, ugyanebben maradt vele. Korszósztenderd külsős munkatárs volt már régóta, a főnökasszony valami oknál

fogva különösen kedvelte – azt beszélték, régebben református pap volt, később a nagy és neves szövetségben funkci –, most mindenesetre bőszen részt vállalt minden munkából, szemlátomást roppant készséges-segítőkész, itt van, ott van, mindenütt van.

Ákos úgy gondolta, arra az elszakított területre szervezi a forgatást, ahonnan régi kedves barátja-kollégája származott: Misi nemcsak a kommunista idők irtózatoss nyomoráról, vidék- és emberpusztító rémségeiről, de gerincroppantó-elaljasító hatásairól-következményeiről is sokat mesélt, történetei színesek voltak és elevenek, Ákost nagyon megragadta a középkori várromok mellett az egykoron oly híres-neves történelmi borvidék tönkrement néhai szőlődombjainak szuggesztíven ecsetelt képe, mikor kiszállt a mikrobusból, döbbsenten állapította meg, hogy így élöben a nyirkos, borús időben az egész, ha lehet, még iszonytatóbban nyomasztó-felkavaró, sors-tükör és végzet-illusztráció, hiperrealista közép-európai magyar történelmi életkép és halhatatlan, örök dokumentum-tabló, azt a rabló hétszentségit, fakadt ki azonnal a látványra a melléje lépő Imi, a technikus-sofőr is – ott-hon Zsófi, az arany szívű-belevaló vágó csaj valósággal felsikoltott („én édes jó istenem!”), amint az első snittek megpillantotta.

A faltöredékek között kiabáló-ját-szadózó-rohangáló, az időjárásra fittyet

hányó cigánygyerekek zajongása mögött komoran álldogáló, szelídhajlatú dombok ködbevesző sorának oldalain világosan kivehető valamikori tőkesorok fölött néma és baljós fekete madarak köröztek, a távolból mintha vonatfütty vagy gyári kúrtszó szűrődött volna át idáig. Úgy tűnt, hatalmas, rozsdás vaskoloncok nőnek, duzzadnak tova a szitáló esőben, mintha egy gépi vegetáció burjánozna mindenfelé, óriási kalapácsok, hordók, traverzek, sarlók és meggörbült szélű, óriási fém-csilagok terpeszkednek lustán szétfolyva körös-körül, a cigányosan ejtett, elkiabált idegen szavak úgy gördültek alá a hét-nyolcszáz éves falmaradványokról, mint amikor földrengés vagy vulkánkitörés idején remegő hegyoldalokról sebesen gurulnak lefelé a kisebb-nagyobb kövek, szikladarabok.

Ákos azt találta ki, hogy az anyag narratív része és a megszólaltatottak előtt és után, keretes szerkezetet kialakítván, két, úgynevezett sztendapot épít be a produkcióba, vagyis megfelelő képi háttérrel – no, az aztán van itt bőven –, mikrofonnal a kezében egyszál maga odaáll a kamera elé és mintegy monológként föl- és elmond ezt-azt. Amit kell. Ami így fölkaavarta. Amit ez az egész mond, üzen, ordít és vinnyog. Az egészet. Mindent.

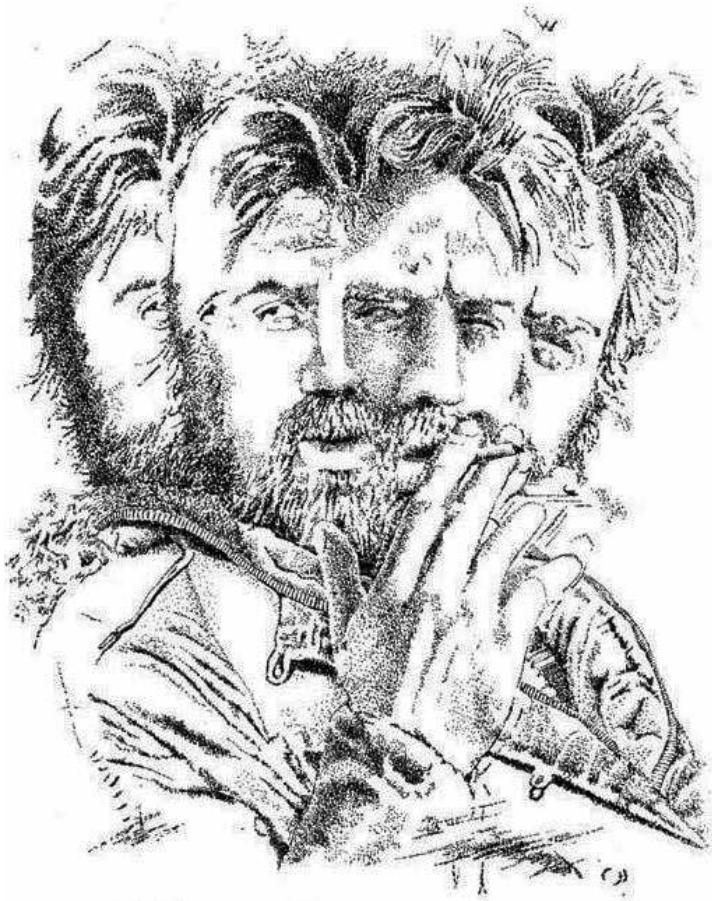
Két nap múlva, hazafelé utazva úgy érezte: igen, nagyjából ezt, nagyjából így akarta. Külön örült a megtalált végszónak: az enyészet, a lepusztultság növényei és romjai fölött a végső, szomorú szónoki kérdések, majd a záró mondat – „és a kövek... a kövek nem válaszolnak”. Zsófi lelkes örömmel, kicsit feldúltan, de a régi haversággal azt mondta, te baszki, ez tényleg kurva jó, na, úgy megcsináljuk, hogy még...

A heti adásba szánt anyagok átvétele a szerkesztőségi vágószobában történt, a főnökség mellett rendszerint a vezető operatőr, a vágó és az illetékes szerkesztő jelenlétében. Korsós nem egészen úgy érkezett, ahogyan a főnökasszony szokott, igyekezett oldottabbnak-haverkodóbbnak tűnni, Ákos szemében ez mégis valahogy eléggé kenetteljesre sikeredett. Zsófi sürgött-forgott, kapcsolgatott, máris megidéződött minden. Ákos lopva az átvevőt figyelte, mint ilyenkor mindig mindenki. Korsós némán, rezzenetlen arccal nézte, keskeny szemeit még keskenyebbre húzva, vékony bajuszkája, úgy tűnt, néha picit megremegett. Kényelmesen hátradőlt, hányaveti tartással oldalra fordult, így is maradt, amíg csak le nem futott az anyag. Csönd támadt, fojtott, hosszú, számonkérő. Ákos maga elé meredt, csak Korsós hangjára nézett föl. „Ez nem mehet adásba.” A hang nyugodt volt, kiegyensúlyozott, majdhogynem közönyös. A csönd nyúlt. A vezető operatőr elmélyülten játszadozott egy kulcstartóval, Zsófi maga elé meredt, mint akit leszidtak és most éppen szégyelli magát. Ákoson egy pillanatra átvillant, vajon mitől, hogyan tud az ember szája így kiszáradni a másodperc tört része alatt. „Na de hát... miért?” – nyögte. „Mert én így akarom. Erre persze azt mondhatod, hogy ez cenzúra. Én meg azt mondom, az hát.” Csönd. A kimerevült zárókép a borús ég alatt ázó romokkal és rajtuk-köztük egy-két cigánygyerekekkel közönyös mozdulatlansággal gunnyasztott az ablak előtt, a középkori romok mozdulatlanul ásítottak a kimerült monitoron, a szoba szép nyugodtan, lassan és egyenletesen forgott, éppen, mint az éjjeli meg a nappali hold a Föld,

a földgolyóbis meg saját tengelye körül. „Végeztünk, szevasztok.” Nem szólt senki.

Ákos megpróbált elrugaszkodni az íróasztaltól. Időközben teljesen besötétedett, most már tényleg rá kellett vennie magát az indulásra. Most újra hallatszott a gitárszóló, úgy lát-

szik, megint nyitották-csukták az ajtót amabban a vágóban, ugyanolyan vad, éles és áradó volt, mint korábban, Ákos már felismerni is vélte: Led Zeppelin. Igen, Led Zeppelin. Méghozzá a *Heartbreaker*. Először azt hitte, a *Black Dog*, a *Fekete kutya*. De nem, nem a fekete kutya.

Önarckép

Hodossy Gyula

Elvesztem magamnak

*Mentem a járdán, mellettem az úton
autók jöttek-mentek, zörögtek,
lehet, hogy ezerszer is jártam itt,
mégis, egyszer csak elvesztem,
elvesztem a nyílt utcán, elvesztem magamnak,
az összes emlékeknek, mindennek, ami ide köt,
elvesztem szüleimnek, bárcsak ne történt volna meg,
elvesztem fiaimnak, jaj ne!
Ó, Istenem, hol vagyok,
hol van az a régi sarki ház,
ahonnét már ismerem az utat?*

*Mentem és nem ismertem magamra,
még az árnyékom is idegen volt, valaki másé,
másé volt bennem minden érzés, akarat, szándék,
minden vonzalom és minden félelem, a reszketés, a mosoly,
és másé volt a csók, amit adtam épp valakinek.*

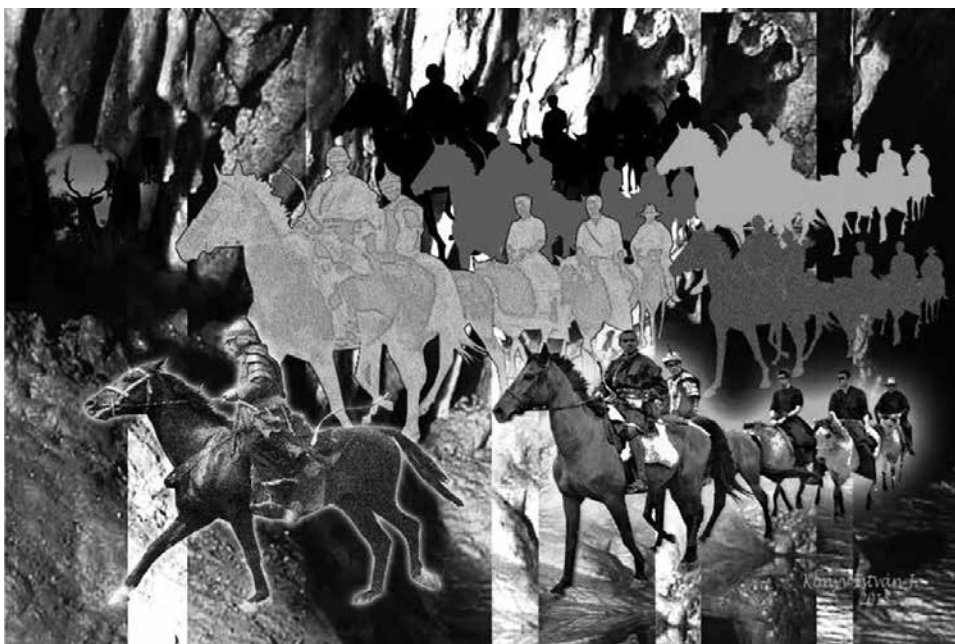
*Mentem a járdán, a park fáin madarak csiviteltek,
talán rólam pletykálgodtak, mintha akkor ők tudták volna,
ki is vagyok, hol is vagyok, merre az utam,
pletykálgodtak, mint falun a fejkendő asszonyok,
a ház előtti lócán ülve, egymást túlharsogva.*

*Mentem a járdán, de magamról még mindig,
nem derengett semmi,
mielőtt elvesztem, mi jót, vagy rosszat tettem,
kinek segítettem, tettel, imádsággal,
kinek ártottam, akarva, akár akaratlanul?*

*Mentem a járdán és féltem, megbújtam a járókelők közt,
hogy ne lásson az Isten.
Elveszett a bennem lakozó szentlélek is,
mint az édesanyámtól kapott arany nyaklánc,*

*ami egyszer csak eltűnt a nyakamról,
ma sem tudom hová, s hogyan.*

*Mentem a járdán és nem tudtam ki vagyok,
hol vagyok, honnan jöttem és hová tartok, esteledett,
az egyik ház faredőnyét éles csattanással leeresztették,
hogy a kivilágított szobába ne lásson be senki,
én meg kint a járdán menve, mit megadtam volna,
hogy belelássak magamba,
hogy lássam, hogy felismerjem,
hol darócba, hol selyembe öltöztetett valódi énem.*

Haza a Kárpátokba

Petrusák János

Odakukkantás

Fék. Csikorgás. Már, ha van hang. Itt volt.

Állt a film, egy pillanatra. Egy kis társaság a kapu előtt.

– Ő velem van. Mr. Bizniszhez megyünk – mosolygott a lány, mire az örök édesdeden visszamosolyogtak a lányra, biccentettek a kutya felé (hiszen a lányhoz tartozik), és intettek, vagyis legyintettek a férfire. Mehettek.

– Ahogy kérted – mondta a lány. – Oda... vagyis idekukkantunk. Ahová vágytál.

Mentek, át a kapun. Fekvőrendőr is volt, amelyet Lisa boldogan gázolt el. A kocsni nagyot ugrott és reccsent is, mire a lány lassított. Egészen emberi tempóra.

A hátsó ülés nézdegélt. A kutya meg az ember egyaránt. Volt itt szemlelkötő bőven: szép, angolparkszerű táj, ligetek, tavak, utak, hidak, miegymás. Még egy mesekalácsos hollandi ház is a tó partján, és szélmalom, és gémeskút, meg poros út és zsúpfedeles tanya, másutt meg egy kolostor. Ez ép, mellette nem sokkal egy romos, a dombon vár, büszke, lobogós; egy klasszicista épület, egy bájos kis utca, macskaköves, szűk és kanyargós – oda nem lehetett bemenni, kordonnal volt zárva –, néhány modern ház, néhány romház is, érdekes, hogy német feliratokkal, sokszögletes gót betűkkel. Egy helyen egy német harckocsi kiégett roncsa. Itt most ért véget a II. világháború? Vagy még most sem? Egy német katona, kormos, ko-

szos bújt elő a romok közül, arca véres, kezében fegyver. Mintha a cabrióra fogná. Mi az isten van itt?! A férfi hallott japánokról, akik a háború után – nem tudva, hogy véget ért – negyven évvel is harcot folytattak, de hogy házában is ilyen megtörténjen... Mégis itt volt a német, közel érve már látszott, SS, kegyetlen arcú, ahogy az kell, de fegyveres, ami nem kellene, és nagyon rájuk néz. Aztán még füttyent is, persze a lány felé. Vagy azt akarja, álljanak meg? De hogyan védekeznének? Tom kutya vakkantott, a német integetett, a lány meg kacéran nevetett. Kokettál az ellenséggel? Vagy inkább kollaborál, mint minden gazdag?

A német – a háborúból maradt – veszettül csápolt, kezében fegyver. Jó volt ott hagyni. A férfi azért visszanézett, a német meg nevetett.

– Ez – nevetett a lány is – egy ilyen világ!

Akkor hát idekukkantottunk, a filmgyárba.

Lisának, úgy néz ki, mindez természetes. Ahogyan az is, hogy veszettül csörömpölve, döngő léptekkel előmasírozik egy... római csapat. Nem egy egész légió, hanem annál kisebb alakulat, de mind vörös pajzsos, vörös köpenyes, ezüstös sisakos rómaiak. Hát ezek hogy várhatták meg a mai kort?!

Ekkor lövés dörrent, és a várból kirobbant egy csapat... török. Allah, Allah! Aztán megálltak, mérgelődtek, majd visszamentek. Ennyi volt

a támadás, amit pár másodperc múlva megismételtek. Csak egy autót kellett arrébb vinni az útból, ezért állt le előbb a roham. Néhány ember előbújt egy házból, integettek össze-vissza, de végre, ők már modern ruhások voltak. Valakik a fűben rendezgettek, mások kábeleket cipeltek. Egy ember bekapcsolt valamit, mire a nap a házak közé költözött.

Cirpelő hangok, nem is túlkölés: egy úrjármű jött szemből. Helyet kellett neki adni. Itt, a filmgyárban minden elsőbbség a filmé.

Már az is tudhatta, hogy az álomgyárban van, aki eddig nem jött rá. Egy kétszintes, hosszan elnyúló épület, rajta nagy vörös betűkkel: FILMTELEP. Telep? Na, mindegy. Ez volt kiírva. Azért mégiscsak kevésbé hülye kiírás ez, mint a szépségszentély, nem?

Rendezett, füvezett parkoló. Fehér téglákkal kirakva a parkolóhelyek, jó szélesek, na persze, ha a szomszédságban limuzinok, Rolls-Royce-ok meg egyebek várakoznak.

Szinte eltűnik a Visitor, azaz Látogató feliratú tábla alatt a kis piros cabrio.

Shut up! Mum! – szólított fel még ez is. Hallgass! Csitt! Kuss! – mondta angolul.

Filming in the field!

A férfi szegényes, iskolában szerzett angol tudásával – amely manapság a legelső és legfőbb tudás – csak annyira jött rá, hogy ez a tábla is a filmezésről szól. Hát szóljon. Ha kedve van hozzá.

Neki lett! Egyre barátibban nézett a lányra. Aki, ezek szerint, állta szavát, miszerint beviszi a filmgyárba – filmtelepre. Most hát itt van.

Vigyorgó arccal nézett körbe. Már egy kissé érezte a győzelem ízét. Édes volt a világ már, még a szellőt se érezte

zavarónak, se a sok, érthetetlen angol kifejezést, amellyel az a csomó agilis fiatal élt, akik szemből özönlöttek ki. Övék volt a világ, látszott a fiatalokon. Mert fiatalok, mert filmesek, vagy mert angolok?

A férfi tekintete a lányával találkozott. Az komoran nézett rá. Ja, persze, a férfi – pénzért fogadott párja – megnézte a kiscsajokat. De nem, Lisa szeme másért villant.

– Mit vigyorgsz itt nekem? Ez egy komoly biznisz. Aki nem úgy áll hozzá, azt kipenderítik, nagy örömmel, hidd el! Szóval – emelte kicsi ujját – egy esélyt kapsz tőlem, csak egyet!

Ezzel fordult és bevonult a Directorate feliratos házba.

Itt már végre volt egy nemzeti nyelvű felirat, egy jó hosszú. „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!” Valaki ezt viccesnek tartotta.

A férfi elkomorult. Bent légkondi fagyasztotta a kedélyt. Meg egy szőke tündér, ki már rég hibernálva lett. Elsősorban mosolya, amely arcára fagyott. Másodszoron vékony blúza alatt a teste, mely mereven mozgott, hogy az ember már kétségek közé jutott, vajon ember vagy inkább humanoida? Ki tudja? A blúzára ki volt tűzve egy kártya: Board receptionist. Erre, úgy tűnt, a merev csak nagyon büszke.

Rájuk pillantott. Barna, merev szeme volt.

– Üdvözlöm, Miss! – Egy kedvesnek látszani akaró mosoly. – Mr. Bizniszhez, igaz? Már várja Önt, de... a négylábú... – kis gondolkodás – urat és a kétlábú... izét nem viheti csak úgy fel.

A férfi és Tom egymásra néztek. Na, most mi lesz, hogyan tovább?

Lisa tudta. Felcsattant.

– Mondja maga! Itt akar dolgozni a következő másodpercben is? Vagy fogadni óhajt, mennyi idő alatt tudom kirúgatni?

A szőke nő arcáról végre leesett a műmosoly, és költözött helyére a nagyon is valós, nagyon is hús-vér emberi félelem. Így bebizonyította, nem csak egy egész jól sikerült, emberszabású robot. Köhintett, nyelt egyet. Vörösödött. Egészen emberi volt.

– Persze, elnézést, Miss – hadarta a megrettent kisember módján. – Parancsoljanak, mind, természetesen, de ha Mr. Biznisz szólna, hogy...

Lisa, aki ekkor már a széles lépcső felé fordult, undokul – gazdagosan – megrántotta a vállát.

– Miért, olyan nagy kunszt új munkahelyet találni?

A szőke recepciós eltátotta száját, majd zárta. Nem mert visszaszólni.

Azért Lisa még folytatta:

– Legfeljebb, édesem, jobban szét kell pakolnod a lábad, úgyis ott tartod minden tehetséged, vagy nem?

Lisa nagyon undok volt, de mert miatta jutott – juthatott – be a férfi ide, követte. Szó nélkül, megjegyzés nélkül, sőt igyekezett olyan arcot vágni, amelyen nem látszik meg a véleménye.

Lisa így is odaszólt:

– Valami nem teszik?

– De, minden igazán kóser.

– Na azért – vonult ringón a lány felfelé. Garantáltan (önmagától garantálva) királynő volt. Uralkodó. Mindenhol.

A gazdag az gazdag, a szegény meg – tudjuk mit ér.

Még itt az álmogyrban is. Amely a valóság. Amúgy. Csak jól nézz széjjel...

Vidd tovább a fényt!

Egy aprócska ház aprócska szobája egy valahai nagy országban, Magyarországon, az Úr 1676-ik esztendejében.

A szoba füstös, hiszen ott áll a sarokban a főző-melegítő tűzhely. Az alacsony mennyezet alatt időtől barnult asztal, azon egy gyertya és egy kenyér.

A szobában ketten: egy idős asszony, feketében, az asztalra borulva. Már nem sír, de látszik rajta, zokogott. Mellette áll egy fiatal lány, szomorúan.

Felhüppög az idősebb nő. A fiatal odalép, átöleli, félig ráborul.

Az idősebb asszony, özvegy Kisdeákné megrázza magát.

– Ne vigasztalj, ne vigasztalj! Ha fiammal baj lesz, én... jaj, én...

– Néném! Bízz és remélj! Jó az Isten!

Az idős nő a fiatalra néz.

– Jó? Erzsikém, teszerinted jó?

Erzsike kihúzza derekát, s határozottan mondja:

– Hazavezette Mátét. Ide, hozzánk. Épen, egészségben.

Özvegy Kisdeákné felugrik, és az ajtó felé mutat:

– Ezért? Ha a császár nem vádolta, saját városa tegye ezt meg?

– Nem tudjuk, hogy mi lesz...

– Lányom! Drága jó, Bolyky Erzsike! Amikor egy kisembert megvádol a hatalom, akkor abból a kisembernek nagy baja lehet.

– Menjünk, nézzük meg, hogy...

Ugrik a lány, de az idős nő visszattartja.

– Hogy lássuk szegyenét? Halljuk megalázását?

Bolyky Erzsike megrázza fejét, még toppant is.

– Nem biztos ez, lehet...

Özvegy Kisdeákné szomorúan:

– Ne légy gyerek! Már ha fiam jegyese vagy, gyermek nem lehetsz. – Megsimogatja. – Ugye, lányom.

– Ő mindig jót akart. Csakis jót – sóhajt Erzsike, aztán felkiált: – Magyarságra nevelt! Hitre, hogy tudjuk, bízzuk: elűzzük a hódítókat! El a pogány törököt, el a kétfejű, szörnyű sast. Jó magyarnak, jó reformátusnak nevelte a rábízott diákságot. És ő volt az, aki a császári rendeletre, amely hívott minden református és evangélikus papot, kántort, tanítót, hogy jelenjenek meg Pozsony városában, ment. Pedig Debrecenből nem kellett volna menni. Debrecen az erdélyi fejedelem birtoka...

– Ahová bejár török is, tatár is, erdélyi hajdú, a kuruc is, ugyanúgy, mint a császár katonái.

– Ezért nekünk mit kellett volna tennünk? Ha senki sem véd meg bennünket, mindenki csak ellenünk van? Mindenki megrémült a szigorú szavakra, hogy halálnak halálával hal, aki a rendeletnek nem engedelmeskedik, amelyik község meg papját, tanítóját nem engedi, az a közösség fog büntetést szenvedni.

Az idős asszony nem is kevés méreggel szól:

– Na persze, a gazdag tőzsér urak, a mészárosok, kereskedők, akik törökkel és erdélyivel, tatárral és a császár földjén lakókkal egyaránt üzletelnek, megrettentek. Ha nem mehetnek majd a császár országába, akkor hol adják el a hortobágyi marhát, juhot, töröktől hozott selymeket? Hová lesz a jó üzlet? Mi lesz velük, ha ők tovább nem zsirosodhatnak?

A fiatal lány csendes szóval folytatja:

– Máté a diákjait féltette. A kollégiumból kikerülőket, akik nem mehetnek napnyugati híres egyetemekre, ha nem mehetnek át a császár országain szabadon.

Özvegy Kisdeákné rábólint.

– Ezért ő, egymaga, Debrecenből elment.

– És visszajött! Két év után vissza.

– És mert visszajött, vádolják ezért.

– Akik itthon maradtak! – Csattan fel a lány. – Azok vádolnak. Pedig Máté volt, aki tartotta a lelket a hosszú per során a megvádoltakban. Aztán, ahogy mondta, s más hírekből is hallani lehetett, Máté volt az, aki ment Bécsbe és máshová, hogy beszéljen külhoni diplomatákkal, hollandokkal, másokkal, s kérje segedelmük a magyar reformátusok nagy bajában...

– Senki sem segített. Csak ígértek.

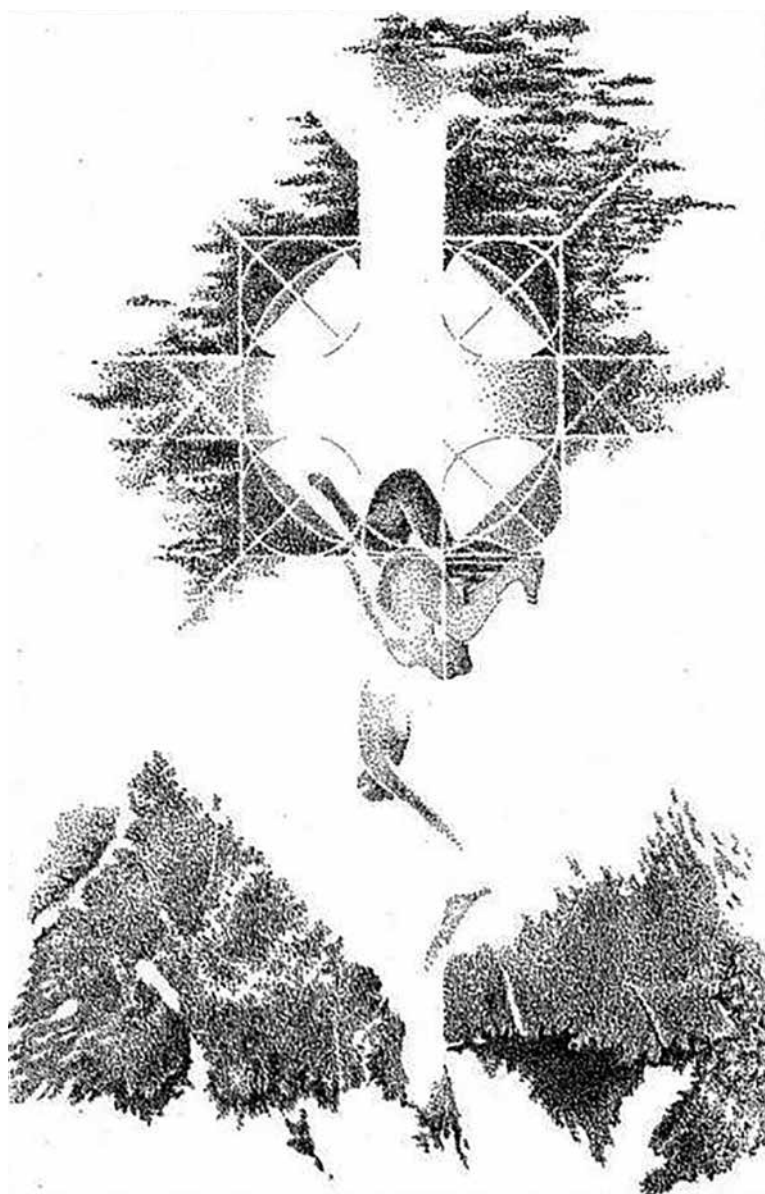
– Diplomaták. Ő azonban tovább ment, Angolországba, hogy ott is megmozgasson, akit lehet...

Az idős nő keresztet rajzol a mellére.

– Prédikátoraink közül negyvenkettőt gályarabságra ítélték. Mert nem tagadták meg hitüket, magyarságukat.

Bolyky Erzsébet arca megtüzesedik:

– Míg mások csak beszéltek, vagy azt sem, csak sápítoztak, azalatt ő szó-

Légyfogó

lott egy bátor holland admirálisnak, Michiel De Ruyternek. Áldassék a neve, hisz kiszabadította a raboskodókat.

– És Máté fiam mit kapott? Vádaskodást, itthon.

Ekkor durranás kintről. Egy mozsár-
ágyú hangja.

A két nő egyszerre:

– Jaj!

Bolyky Erzsike az ajtó felé lép, de megtorpan:

– Nem merek kimenni... – riadtan néz. – Ez a városi riadómozsár hangja volt. Ellenség lenne kint? Török, tatár, vagy kifene?

Özvegy Kisdeákné feláll és megszorítja Bolyky Erzsike vállait.

– Légy erős! Nekünk, nőknek mindig is erősnek kell lennünk. Bármit is hozzon a sors.

Kint zajongás. Kiabálás. Aztán nagy zajjal betódulnak többen. Elöl Fehérné, a városi mosónő igen harciasan.

Bolyky Erzsike a szívéhez kapott kézzel:

– Mátéval mi van?

Fehérné, a mosóné asszony nagy büszkén:

– Hőszünket nem engedték.

– Azt mondjátok nekem – áll fel özvegy Kisdeákné –, hol a fiam?

– A diákság vállra emelte. Itt is van már, ni! – Mondja Fehérné, amikor Nógrádi Benedek és Debreceni Ember Pál vállán megérkezik Kisdeák. Éltetik őt a szobába tóduló ifjak.

– Nem hagytuk az uraknak, hogy drága jó oskolamesterünket bármivel is megvadják.

– No, csak beszélgetni hívtak engem, vádról szó sem volt – ugrik le a vállakról az oskolamester, s közben meglegyinti Ember Pali széles vállát.

Nógrádi Benedek felkuncog:

– Persze hogy nem mert már senki vádaskodni, amikor meglátták kint a tömeget.

Fehérné a mellére ver:

– Mi az, hogy csak látták? Hallották!

Ha én egyszer kiáltok!

A kintről jöttek, egyszerre:

– Éljen Fehérné!

Fehérné szabadkozva:

– Mosom én már ennek a városnak a szennyesét, az urak szennyesét jó ideje. Szóltam nekik, hogy úgy kimosom őket, hogy na! – Felnevet. – Erre nagyon fehérek lettek. Önmaguktól.

Debreceni Ember Pál megigazgatja süvegét, úgy mondja:

– Azért a diákság se volt semmi!

– Éljenek a diákok! – kiáltják többen is.

Nógrádi Benedek már magyarázza a társa szavait:

– Minden diák azt követelte, hogy Láncfi távozzék innen. Nekünk ilyen tanár, aki csak aljaskodni tud, nem kell!

– Se a szenátusba, vádaskodni! Meg ki ne mondjam én, mit kavarni! Mert ha egyszer kimondom...

– Minden rendben van – nyugtatja meg az oskolamester a felhevülő Fehérnét.

– Győztünk! – lelkesedik több diák.

– Az egész diáksereg oskolamesterünket akarja ám professzornak! Igaz, jó tanárnak. Akitől tudományt és emberséget egyaránt lehet tanulni!

– Mert mit ér a tudomány, ha rosszra használják fel? – teszi fel a költői kérdést Nógrádi Benedek.

Kisdeák Máté szabadkozik.

– Ugyan már, fiúk!

A legények azonban egyszerre kiáltják:

– Legyen tanítónk a kollégium rektora!

Kisdeák erre elhárító mozdulatot tesz:

– Ugyan már! Jelenlegi igazgatótok nagy tudású ember.

– Ne szerénykedj! Ezek az odafentiek, látod, máris félnek tőled – nevetgél Fehérné.

– Köszönöm jószágotok! De azért érettem rebelliót valóban nem kell csinálni. Kint beesteledett, mindenki menjék inkább szépen lefeküdni – szól a tanító.

A felnőttek és diákok jó éjszakát kívánva kimennek. Bolyky Erzsike is menne, bár azért Kisdeákra pillant vágyakozó szerelmesen. Kisdeák megfogja Bolyky Erzsike kezét. A lány megszeppenve megáll. Özvegy Kisdeákné elfordul, majd beleegyező mosollyal vissza. Bolyky Erzsike is már mosolyog.

Kisdeák Máté az édesanyja karja után nyúl.

A két nő kérdően tekint fel Kisdeákra. Erzsike hüppögőn:

– Úgy aggódtunk téerted!

Erre Máté csendesen így szól:

– Láttátok, az irigyek mire képesek!

– Míg nem voltál itt – hajtja le fejét Erzsike –, Láncki azt terjesztette rólad, hogy gyáván elmentél, nem Pozsonyba, nem a perre, hanem futottál, s hogy semmi hőstetted nem igaz.

Máté felnevet:

– Most meg menekül, avagy csak megy a szájhős! Úgy hírlik, Váradra, a törökhöz. Tán még kaftánt is húz majd magára. Ez a hős mindenkire rátámad, akiről úgy hiszi, több önála. Ezért vesélyes ember.

Bolyky Erzsike nagy szemekkel:

– De rád, egy oskolamesterre miért haragszik ennyire?

– Nem az oskolamesterre haragszik, hanem arra, akiért a nép fellázadt s bement a tanácsterembe. Ezt az urak nem hagyhatják. Most engedtek, de azután...

Fia szavát az anya folytatja:

– Mi lesz így mivelünk?

– Ne búsuljatok! Együtt vagyunk, itt vagyunk egymásnak. Ez a legfőbb isteni kegyelem. Ennek örüljünk. – Máté az asztalhoz lép. – Látjátok ezt a lángot? – felmutatja a gyertyát. – Remegő és kicsi a fénye. De fény. Nélküle a sötétben vakok lennénk.

Kisdeákné aggódón:

– Fiam! Mit akarsz?

Kisdeák Máté a lángba nézve:

– Ez a kicsiny fény én magam vagyok. Én, akit elfújnak itt, ha nem megyek. Előbb-utóbb elfújnak. Hát mennem kell.

Bolyky Erzsike megremeg:

– Hova?

Kisdeák a távolba néz:

– Van egy falu nem messzi, a Tiszaháton. Tarpa a neve. Dolgos nép lakja, jó református. S van annak a falunak egy esze. Úgy is hívják, hogy Esze. Idősebb Esze Tamás – nevet. – Vele találkoztam hazafelé utamon. Ő beszélt falujáról, amelyből a németesek elűzték a jó Istvándi András prédikátort. Így most nincsen lelkészünk. Elkélne nekik egy. Egy éppen olyan, mint...

Özvegy Kisdeákné már tudja a választ, s kimondja:

– Te, fiam! Te!

Ekkor Kisdeák Máté oskolamester Bolyky Erzsikére néz:

– És te, Erzsikém? Te hogyan döntöttél?

Bolyky Erzsike előbb lehajtja fejét, majd bátran felveti:

– A lelkésznek asszony is kell. Jó hitestárs. Tudod ezt-é... – felnevet –, lelkész uram!

Kisdeák Máté kihúzza magát:

– Azért előbb válasszanak meg. Vagy azok a tarpaiak, vagy... ha ők nem, akkor mások. Én bízom önmagamban. És... – magához öleli a két nőt. Édesanyját és hitvesét. – Szeretlek titeket! S ott, Tarpán, talán valami új kezdődik majd...

Özvegy Kisdeákné mozdul:

– Menjünk!

Bolyky Erzsike:

– Menjünk! Én árva leány vagyok, hát... új családommal kell mennem.

Kisdeák a nőkre szól:

– Semmit ne pakoljatok, csak egy kis élelemtartálékot.

– Fiam! Nekünk élelemtartálék?

Az oskolamester édesanyjára néz. Aztán megfogja a gyertyát és felfogja a kenyeret.

– Akkor menjünk máris! Mert a hitet, a fényt valakinek mindig vinnie kell! Vinnie, tovább. És élni mindig a magyarnak a hitért és nemzetért!

Megírta – megírja – csak írja

Megírta a nagyregényt! Nem kellett senkinek.

Aztán írt egy kisebbet.

Avval is ugyanaz lett a helyzet.

Meg sem nézte senki az írását.

Őt nézték meg!

Vele volt a baj! A nagyon baj.

Ötvenéves.

Kétszer annyi súlyú.

S éve, ahogyan a kilói száma, egyre növegetnek. Meg hozzá írásai darabszámai, amelyek még mindig nem kellenek senkinek. Csak azért sem! Hiszen ahogy vénül, úgy csúnyul, ezért egyre több lett vele a baj.

A kiadók szerint.

Tehát vele van probléma! Egy szépség-kultikus univerzumban.

Ahol persze ocsmányságokat is lehet írni – csak éppen a szépeknek. Vagy

nagyoknak, illetőleg a szépeknek és nagyoknak kikiáltottaknak. Meg, természetesen, a gazdagoknak. Akik bármilyenek lehetnek máskülönben, mégis örök fiatalnak tartottak, szépek, okosak, nagyszerűek, csak mert ők a gazdagok.

Elnézést: nem gazdag-ellenes kirohanás volt ez.

Egyszerűn: irigy!

Ő nem volt az. Se nem irigy, se nem pénzes, hanem csak túlsúlyos. Mint mondtuk. De ettől még nem fogyott le. Férfi volt, kopaszodó, szemüveges, csak egy kicsit vaksi, mégis nagyon reménykedő.

Amúgy félénk.

De hódítani akart.

A... könyveivel!

Mert volt egy álma. És erre tette fel életét.

Ezért nekikezdett, nap, mint nap annak, mint eddig.

Amiért kell.

Hiszi, neki kell, bármit is mondjanak.

Nekikezdett a nagy vállalkozásnak. A Föld legnagyobb kalandjának.

Az...

Életnek.

Újból. A percért, és benne a reményért mindig megküzdve.

*

Nagy dilemma – számára a legnagyobb!

Miképpen kezdje?

Kizárólag azért, mert már mindjárt befejezi.

Az életet, amelyet előbb-utóbb be kell fejezni. Valahogy. Nem akart öngyilkos lenni. Minden baj és csaló-

dásözön ellenére élni kívánt. Csak hát van az a fránya s könnyörtelen biológia. Aki születik, az él, és aki él, az meghal. Viszont őt még mindig a kezdés foglalkoztatta. Nem a biológiai életkezdés, hanem a számára ennél sokkalta fontosabb kezdés.

Amit nem tudott megoldani. Pedig már... Bele sem mert gondolni — mégis bele kellett gondolni! —, már biztosan kevesebb van neki hátra, mint ami mögötte maradt. És ha eddig nem ért el semmit, ha még csak a pályát elkezdni sem tudta, akkor...

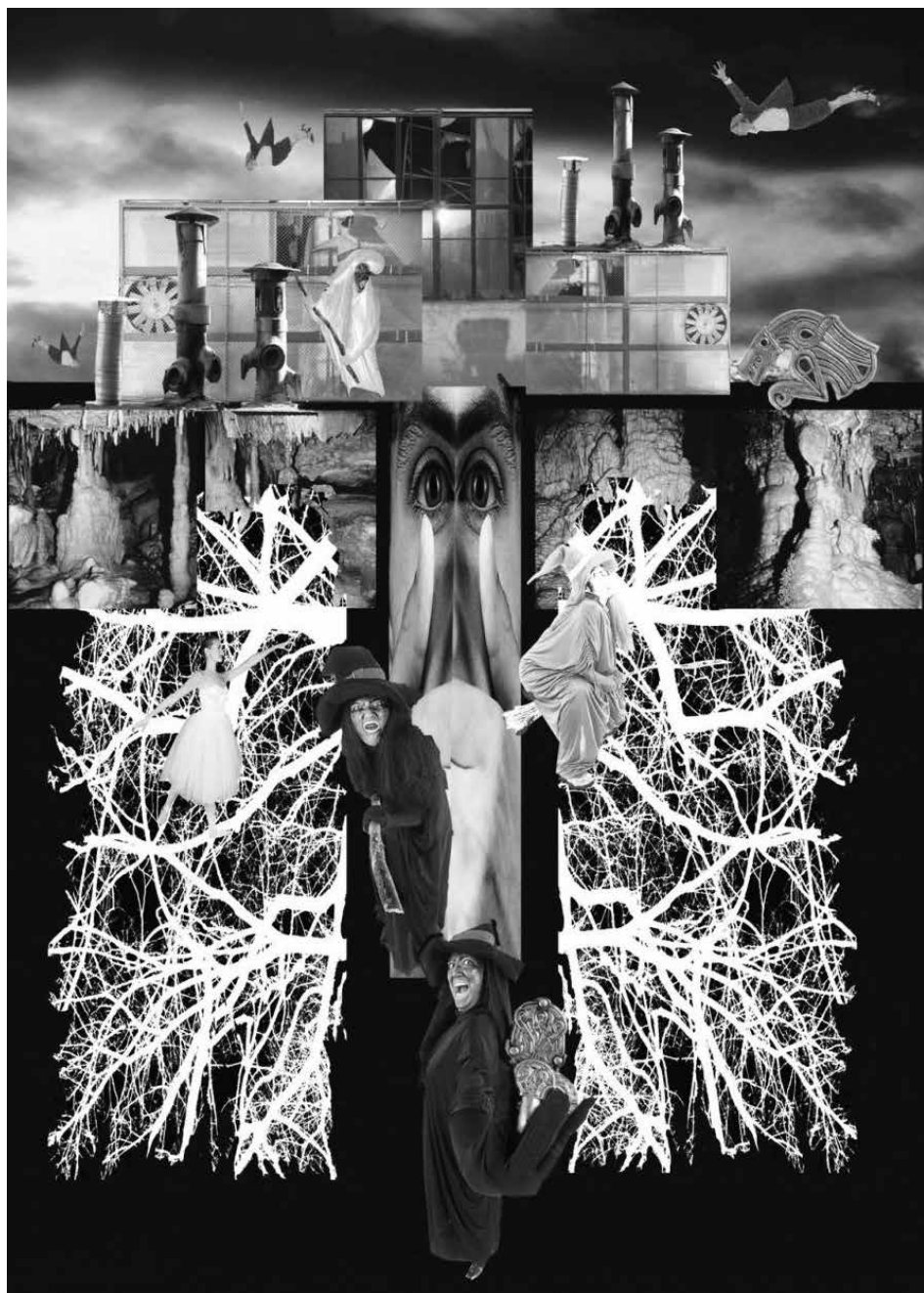
Bizony! Akkor miben reménykedik?

Miben reménykedhet?

Önmagában!

Tegnap, ma és holnap:

CSAK-AZÉRT-IS!

Vitéz Bátor 3.

Radnai István

ellebegő realitások

Oláh Andrásnak

*magasak a lépcsők gondold meg sziszifusz
válságban csak a válságból lehet választani
gondold meg sziszifusz mozdíthatatlan súlyok
megint az alján találsz-e magad*

*egyszer egy erőgépbe feküdtem
a mozdíthatatlan súlyt az izmokra
kötött akarat emelte és megtartotta a fogasléc
hátha a magas érték lépcsők fogai is megteszik*

*ember indítja a válságot kinek a haszna
ha lélek válságba merül ki emeli fel
az élet ura megteheti ha kéred
kérjed szelíd erővel és hittel*

*keresztény sziszifusz a kereszt magassága a mérce
hagyd el a köveket hagyd nyugodni a lelked súlyos*

*herceg ha erre jársz európa közepén
értesd meg a népekkel az uralig terjed
értesd meg a csendes vihart lovagol
az atlanti áramlatai befagyhatnak*

nyomtalan évek – ki mondja

*rezeg az éj tücsök zenél
álmodom ráborulok a betűzetre
elnyom a gond mit hoz a felhő
felnő-e benne a radioaktivitás*

*pukkan vagy dörren mint a zivatar
ember-e aki háborút akar
könnyet vért megtelik a futóárok
holt tetemek támasztják a világot*

*tücsök zenél még nyitva az ablak
beüvegezték negyvenötben
vagy negyvenhatban ki tudja már
leszakadt a lila sötét papír*

*fűtenek nem kályhacső áll ki az ablakon
nem fekszik a keramitkockán a vici
csak seperni akart akkor még szokásban volt
hajnalban lobban a gyufa rá akart gyújtani*

*itt nálunk a költő tücsökkel énekel
karcol a toll vagy billentyűn kopog
ritmusa van az időnek mit várjak még
a többi elsuhant mint most az angyalok*

három lábon a parkban

*nem aludtam a hálókocsiban
koncertre induló művész volt fülketársam
beszélgetéssel telt az idő
éppen nagyváradoon szállt ki*

*nekem bukarestben volt dolgom
ott kaptam tőle tiszteletjegyeket
a két ikercsillag egyikét
messzi idegenben hozta elém
újból a jószerencse*

*csak várad maradt ki az életemből
kolozsvár és arad valamint óradna
felfedte arcát
valamikori házam téglái alá*

*vakoltam fél életemet
szent lászló városa volt janus
magyar szívvel latinul megénekelte*

*határvárossá lett az egykori centrum
szívem fáj ez a beteg szív
korosan lettem tanúja az ezredváltásnak
irigye az egykori századfordulónak*

*futnak előlem a sorok is pedig róttam
várad nyomtatott lapjai visszhangozták
elvonszolta a hálókocsit a mozdony
a visszhangos időkbe*

*szobám az örök hálókocsi
ahonnan vágyaim is kiszöktek
szobám emlékek kerekein gördül
nincs útlevel- és vámvizsgálat
meghagyják a sürgető angyaloknak*

pathmosz

*megöregedtem a száműzetés szigetén
írd meg biztattak az angyalok
megállt a hátam mögött az úr
míg írtam amit láttam írtam írtam*

*még sincs megírva ebben könyvben
ami megírhatatlan
nehéz kezemben fárad a toll*

*nehéz kezemben fárad a toll
pedig hol már a rügyfakadás
lombok közül a termés int*

*termőre fordít-e még a látogatás
valóságot érlel vajon a látomás
felkeres-e meg hisz nem bír a lábam
titkon álomban az úr előtt álltam*

Kerék

László Zsolt

Kolbász, avagy kalbász

Kolbász, vagy kalbász? Nekem inkább kolbász, de Fecónak kalbász maradt. Vidékről, egy kis falucskából hozta magával a kalbászt, kolbász helyett. Az ellenkezőjéről nem lehetett meggyőzni sosem. Az Ecseri-piac hírhedt bódéihoz jártunk körútra. Fecó vízvezeték-szerelőként bontott cuccokat keresett mindig. Én csak szórakoztam, és lenyűgözött, hogy milyen pontosan és szakszerűen működik a feketepiac. Fecó zsákszámra vásárolta föl az olcsó házgyári csapokat, vécealkatrészeket, a különféle vizes szerelvényeket. Csak jóval később jöttem rá, hogy zseniális beszerző volt. Amikor „módszerváltásunk” hajnalán eltűntek a házgyári szerelvények, és hiány lett a panelek egyenfűrdőszobai szerelvényeiből, Fecó vállalkozást alapított. Garázsa polcain befiókozva, rendezve, feliratozva és katalogizálva tárolta a korábban és a szürkesség homályában beszerzett hiánycikkeket.

Eljött az idő, amikor már kezdtek kikopni a „szakik” és az alkatrészek. Fecó vállalkozása innentől indult be igazán. Már csak hétvégeken dolgozott, csak sürgős hívásoknak, kéréseknek tett eleget. A megrendelőnek minden esetben előadta, hogy a probléma nagy gondot jelent, mert a hiányzó szerelvényt, alkatrészt országon belül és azon túl is nagyon nehéz, szinte lehetetlen beszerezni. Ha ezt meg is tudja oldani, akkor némi felár jönne rá az anyagára és a munkadíjra. A nyomorult bajba-

jutott nénikék és túlságosan aggódo tulajok, fűt-fát beígértek Fecónak, ha a kiszakadt csapot, zuhanyzót, konyhai mosogatót gyorsan rendbe tudja tenni, kisebb dugulást el tud hárítani, vagy szifont kell cserélnie. Fecó pár fröccs után leballagott a pincéjébe, és a katalogizált alkatrészek, szerelvények közül összeszedte a javításhoz szükséges készletet, amit valamikor az Ecserin vásárolt össze zsákszámra gagyiért. Fecót áldották a kétségbeesettek, örültek, hogy akadt még „szaki”, aki hétvégén is és sürgősen hárít el lakástraumát képező fűrdőszobai, konyhai hibákat. Fecó így lett menő vállalkozó. Csak hétvégi hibaelhárításai annyit hoztak a konyhára, hogy jó autók, szép lakás, dekoratív feleség és időnként egy-egy hostess hölgyike is belefért a hétköznapijaiba, nem szólva még a tengerentúli nyaralásokról is.

Tanúja voltam mindezeknek, de részese sosem lehettem. A találékonyság még nem tudás. Fecó időnkénti összefutásaink során mindig fejemre olvasta, hogy diplomáimmal kitörölhetem a seggemet, de mivel nagyon régóta ismerjük egymást, és a kolbász nekem is kalbász maradt, szívesen átenged barátnői közül nekem is néha egyet-egyét, csak időben szóljak. Fecó jóindulata már csak azért is meglepő volt, mert a kolbász, kalbász kiejtése miatt sokszor került vitába, ami néha belekerült egy-két „kökemény gyomrosba” is. A barátnői közül nem kellett egy

sem. Sosem tartottam igényt egyik-re sem, bár volt közöttük egy-kettő, akibe szívesen belekóstoltam volna. Aztán Fecó elvált. Ki tudja, miért? Felesége a nagyváros egyik lakásába kapott életteret a hetedik emeleten. Ismertem, okos, intelligens, szép nő volt. Hogy Fecó miért dobta, mi is történhetett, azt a mai napig nem tudom, de tudni sem akarom. Piroska, a felesége csak hallott rólam, sosem kerültünk nexusba. Csak tudtam, hogy éppen abban a háztömbben kapta meg a lakást, ahol én is éltem. Fecó vállalkozása csődbe ment, többet költött, mint amit az elraktározott készlete és sajátos életmódja, furfangos vállalkozói kedélye lehetővé tett volna. Jómagam a szerzett diplomáimmal mégsem töröltem ki a seggemet. Csak voltam és elvoltam...

A garázssoron volt egy kicsi bolt. Egyik nap oda indultam kajáért. Mentem a nyitott lépcsőházi ablakok mentén lefelé a lépcsőn, mivel a lift ismételen nem működött. Hallottam egy különösen visszhangzó csattanást.

Leérve láttam embergyűrűben egy fekvő testet.

– Kiugrott a hetedikről. Nyomorult szép nő, miért tehette ezt?

Betolakodtam az emberek gyűrűjébe. Piroska volt az, Fecó volt felesége, szétterülve a betonplaccon. Füléből, orrából kifolyt a szürkés-sárgás agyvelő. Adidas sortja alatt szép combjai felrepedtek, és a bőre alól kitüremkedett a zsírszövet nyálkás-savós folyással. Vér alig látszott, talán kifogyott az ereiből a megpróbáltatások és az elszántság miatt. Bátorság kell az ilyenfajta öngyilkossághoz. Szép, vörösesszőke haja mint a kazlak arany színe bomlott a betonra a mindenféle habzó testvándék közé. A parkoló bukszusai között kihánytam magamból a sóspálcikát és a pár cent vodkát.

Fecó eltűnt. Nyomát sosem kerestem. Elmúlt pár év. Seggemet még mindig nem töröltem ki a diplomáimmal. Hazafelé ballagok, mint minden nap, ma éppen sötétedésben, mert november végén korán esteledik. Kolbász helyett kalbászt sütök vacsorára.

A szélnek nincs arca

A keleti szél néha nem is keleti. Marika néni ritka haját valójában körbe-körbe szél dülja föl, és szégyelli magát, mire elér a fodrászhoz. Hát, ilyen a keleti szél, ami talán nem is keleti. Lehet, hogy a keleti szél mégiscsak délről fúj. Minden szél fúj innen-onnan, és a lufikat is megtölthetnék, ha nem lenne praktikusabb a tartályos gáz. A lufi és Marika néni haja mégsem egy

és ugyanaz. Amikor jönnek az esőfelhők, a keleti szél általában sunnyog és szintén nem keleti. Az eső elveri a lengő búzaszárakat, a magasba törekvő kukoricák bugáit. Az eső mégis kell, ami nem jön gyakorta szél nélkül. A keleti szél tehet mindenről, mert helyette mindig más irányból jönnek a szelek. Enyhe szélben olvashatók meg igazán a felhők az égen, még az akku-

mulátoros rollerekről is. Ha besötétedik és világot vesznek az elgyávult városi lámpák, szélcsöndben is rohanhatnak az akkus rollerek. Nem kell a szél! A simogató szelek közül egyik sem kell. Nem kell az altató déli szél sem. Valójában melyik szél jó? Ha fúj, ha nem? A szomszédom Viktor nevű törpe tacsója okosabb nálam ebben a kérdésben. Nem áll meg minden bokornál, csak ott végzi el dolgát, ahol ösztönei engedik, általában szélfújástól

függetlenül is. Valójában melyik szél jó? Egyik sem, és mindegyik. De ezt jobban tudja nálam Marika néni, a gömbölyű lufi után lihegő szeplős kislány, az elektromos rolleren száguldozó honfi, és végül Viktor, a törpe tacsó is. Nem szállhatok vitába velük. Nekem mindegy. A szélnek nincs arca.

Szélcsöndben állok a tér közepén, mint egy földbe vert karó. Keresem az árnyékomat, de nem találom. Hajnalodik...

Böcme vagy, Papi!

– Böcme vagy, Papi! Fordítva varrtad föl a gombokat. A másik oldalra kellett volna, mert ez egy női kabát.

Józsi bácsi nyugdíjas szabóként vállalt kisebb munkákat, foltozás, zsebek visszavarrása, egyéb apró javítások, mindenféle ruhaneműn, barátok, régi ismerősök számára. Mancika, a főnök és feleség igencsak istrágon tartotta, a spájzajtót mindig bezárta Papi előtt. Megvolt az oka. Papi néha bekukkantott a polcok közé, és mindig rátalált az ide-oda eldugott pálinkás vagy boros üvegekre. Az üvegek tartalmát sosem nézte tétlenül. Meg-meghúzta egyiket-másikat, és zsebében a vastag grafitceruzával újabb rovást húzott a kopott címkére. Az üvegek címkéi már úgy néztek ki, mint egy vonalzó. Mancika mindig egy újabb húzással jelezte az üvegek tartalmát. Az, hogy ez a stádium változatlanak tűnjék, kortyintás után Papi húzott egy újabbat. Így került sor arra, hogy bezárt a bazár, illetve a spájz. A kabát

gombozásán már nem lehetett javítani.

Mancika várta a kuncsaftot, és igencsak tördelte a kezét, hogy mit adjon elő védekezésül és hogyan mentse ki Papit. Jött a kuncsaft, aki homlokát törölve vette kézbe a kabátot. Mancika homloka is verejtékezett.

– Mit mondjak, Mancika? Elfelejtettem közölni magácskával és Józsi bácsival, hogy ez egy női fazonú, de majdnem olyan kabátka, de a lányomnak lenne. Ezek a lányok pedig szeretnek néha férfiasan öltözni.

– Drágám! Hiszen minden ennek megfelelően történt.

Manci hátgerincvonalában, de már jólesően csordogált az izgalom gerjesztette veríték, örömben lágyultak el öregedő izmai is.

– Nézze csak meg, Józsi rájött erre a kívánságára, és férfisabású gombozást csinált a kabátra.

– Igen, Józsi bácsi hiába öregszik, él a korban, még mindig igazi sza-

bómester, és kitalálja a kuncsaftok akaratát.

Mancika eltette a szerény munkadíjat cipzáras zsebébe úgy, hogy arról csak ő tudhasson, de mellette áldotta a szenteket Papi tévedéséért.

De vajon tévedett Papi?

Mancika kételyeit a felejtés küszöbe alá söpörte, és gyorsan besétált kezében a boros flaskával Papihoz.

– Szerencsénk volt. Jól gomboztad a kis kabátot.

Az elrejtett munkadíjról mélyen hallgatott, viszont a boros flaskát az asztalra tette.

– Papikám! Most pedig iszunk! Kaptunk ajándékba egy flaska bort, és

ráadásul most veled iszok, és a ceruza sincs nálam.

Jó hangulatban kedvenc időtöltésükbe, keresztrejtvény-fejtésbe kezdtek. Sehogy sem akart kijönni a megfejtés. De hogy sikerrel jár hassanak, volt olyan rubrika, amibe két betűt is beírtak. Valami nehezen értelmezett, szabálytalan megfejtést kaptak.

– Böcme vagy, Papi! Ezt így hiába fejeztük be, nem lehet jó.

– Nem baj, Mancikám, a rejtvény kész, és még maradt a finom borból. A jelölő ceruzád grafitját a kabáthoz mind elhasználtam, a spájz kulcsát meg jól eltettem, de nem emlékszem hová.

Tánc a réten

B. Mihály Csilla

Ezüstös

*Napok karolnak át puhán,
mint őszülő szerettem,
elring a gond a bú után
a mézfűveknek selymein.*

*Magába hulló fájdalom,
dalokból szőtt emlékezet
madárként bűg a vállamon,
s röptetni kész a lelkemet.*

*Ezüstös gömb a kósza nap
kibomló zöldek ágain,
de fényén csendem lángra kap,
s lobognak vérző álmaim.*

Háború után

*Levették kígyóbőrüket,
az álmok pőrén állnak
jegén a csendes örület,
a zord magány tavának.*

*A hajnal enyhén pír-szövött,
acélos kék harapja,
mint messzi hang a szív fölött,
csitult az ég haragja.*

*A fény a szónál tétovább,
kutatlak, s egyre fázom,
merengő szél fütyül tovább
a földi pusztaságon.*

Álmaim

*Akár a por, ha száll a könnyű szélben,
megáll a versek dobbanásain,
már úgy vagyok, hogy néha észrevétlen
dédelgetem csak csonka álmaim,*

*s bár homlokán pár évtizednyi csendnek
árkot vetett a gőgös külvilág,
de még vigaszzenéimből kicsengnek
a verssorok között megült imák.*

*A déli égbolt fényes templomában,
mint újszülött, az álom úgy pihen,
s míg görcsösen markolja egyre árnyam
foszló erőmbe gyűrűzött hitem,*

*megnyílik ott a tér, elmém csodálja
a lélegzetnyi boldogság milyen,
mint csillagos mező, az úr fonákja,
enyém e lét, s belőle semmi sem.*

Veszedelem

Bertha Zoltán

„A költészet örökletes gyógyír”

A kritikaíró Szilágyi Domokos

A személyiséglélektani, kultúrhistóriai, hatástörténeti adalékokban és sziporkázón szellemes észrevételekben olyannyira gazdag nagy Arany János-tanulmány¹ önmagában is rávilágít Szilágyi Domokos kivételes műveltségének tágas tartományaira, szemléletének a klasszikus hagyománydimenzióktól a modernség messzefutó horizontjain át a líraelmélet számtalan vonatkozásáig ívelő enciklopédikuságára. Különleges színességét és elevenségét ennek az esszékönyvnek nemkülönben az az elfogulatlanul eredeti látásmód biztosítja, amely által a szerző a vizsgált irodalomtörténeti folyamatokat saját megszenvedett költői tapasztalatainak tanulságaival tudja mindegyre átértelmezni. Magvas elmélkedésekkel fűszerezett önreflexív előadásmódja kapcsán maga kéri írásában, hogy ha „az olvasót fárasztja a sok kitérő, nyugodtan leteheti a könyvet: én ugyanis úgy döntöttem, hogy Arany ürügyén mindent leírok, ami eszembe jut; bízván abban, hogy az jut eszembe, amit akarok.”² És tudatosan kijelenti: „Messzire kanyarodtunk? – Legtanulságosabbak a legtávolabbi összefüggések.”³ Kántor Lajos szerint az asszociatív „villanások – ezek jellemzik valójában a *Kortársunk*, Arany

Jánost. A magyar líra, a magyar irodalom egészében benne élő, ott (tehetsége jogán is!) otthonosan mozgó Szilágyi Domokos egy-egy utalással nagy összefüggésekre, (nem pozitivistá) párhuzamokra, szemléleti megfelelésekre irányítja a figyelmünket (Arany-Babits, Arany-Radnóti, Arany-József Attila, Arany-Juhász Ferenc), de idegenkedve minden provincializmustól, a világlíra egészében gondolkodik, sőt, a nagyvilágot nem szűkíti az irodalomra.”⁴ A széles látómező távlatosságát nyilván az is szavatolja, ahogyan a költő érzékenysége határtalanul terjed ki a premodern, az archaikus, illetve a modern-modernista ihletforrásokra és szellemi élményekre, sőt amiként az ironikus nyelvjáték relativizáló gesztusainak a nyomatékosításával a posztmodern episztémé ismeretelméleti szkepticizmusát is megelőlegezi. A bölcséleti és költészettörténeti jellegű inspirációknak, illetve olykor teoretikus igényű megfontolásoknak a folytonos oscillációjával képes a kritikus gondolkodó olyan termékenyen relacionista téziseket és kijelentéseket megfogalmazni, amelyek azután nemcsak az ő bámulatosan összetett szuverén lírafelfogására nézve lehetnek irányjelzők, hanem általában a magyar és a

világliteratúra sokféle áramlatát tekintve is mértékadó és rendkívül gondolatébresztő erővel bírnak. Beszédese példa erre, amikor a nyolcvan éves Adyt köszöntő egészen fiatalkori és hevületesen súlyos szavú szép verse (*Érmellék*⁵) után – bő évtizeddel később – a nagy előd halálának ötvenedik évfordulóján már azt vallja szinte „szentségtörő” őszinteséggel,⁶ hogy bár „századunk első három évtizedében Ady Endre: vallás volt”: „ma már nem az”. Ugyan halhatatlanul „harcias és bátor isten volt”, mert „egész világgal kellett pörbe szállania” és „egész világot teremtenie”, s tiszteljük benne „a Muszáj-Herkulest”, de az isteni-mitologikus vonások vonzásának elapadása folytán „az elmúlt két évtized költő-nemzedékei **az embert** József Attilában találták meg.” Mindezzel pedig lényegkiemelő frissességet tanúsítva érez rá (egybevágón jelenkori irodalomtörténet-írásunk periodizációs alapmintázatával) arra a nagy folyamatra, amely az emlegetett (és máig megszólító erejű) „emberközelség” eszményét – a későbbi időszakok fejleményeinek tükrében még inkább láthatóan – valóban a másodmodernség korszakától kezdődően bontakoztatja ki, a szimbolista-szecesszionista esztéta modernség későromantikus történeti-poétikai karakterét felváltó újrealista vagy tárgyias-racionalista világszemlélet eluralkodásának vonulatában. Amelynek sodrában a mitikus, transzcendentális, profetikus személyességeszmét és szubjektivitásképzetet a profán, szekularizált, egzisztencialista jellegű személyiségmodell viszonylagosítja. És pontosan rögzíti az Ady-hang folytathatatlanságának felszíni megmutatkozását is: nevezetesen, hogy az újabb időkben még epigonjai

sincsenek; márpedig „maga az epigonizmus, bármily sivár és kárhozatos jelenség is, mégiscsak fokmérője valamennyire a költő iránti hevületnek.” Mint akár a József Attila-utánérzések és -reminiscenciák kétségtelenül hosszan elnyúló áradata. „József Attila közelebb áll hozzánk” – szögezi le végül önérzetes vallomásossággal már az érett lírikus,⁷ hogy egy másik ekkortájt született (1971-es) írásában – a vállalt szellemi-művészi példaóriás verseinek egy újabb válogatott gyűjteménye kapcsán, azt recenzeálva – már a következőképpen foglalhassa össze állításait (mintha részint saját ars poetica-ját is átvetítve rajtuk): „József Attilára mindig s mindenképpen szükségünk van. (...) Ahogy maga a költő mondja: »A mindenséggel mérd magad« – s ez nála nem üres szólam. Nála semmi sem üres szólam egyébként. Ez a költészet mindennapi kenyerünk. Csakugyan goethei, dantei teljesség – s ugyanakkor petőfis, csokonais közvetlenség, hétköznapijaink meghitt társa, bánatunk, örömünk osztályosa, vigasztalónk, ha csüggednénk, buzdítónk, ha lankadnánk, példaképünk mindörökké.”⁸ – De Szilágyi Domokos ezen közben kész hadakozni úgymond „egyes mai nyugati művészeti mozgalmak keleti vetülete”⁹-nek, asszimilációjának esztétikai jogáért is. Védelmébe veszi például az abszurd irányzatot – a szűklátókörű Nagy Istvánnal szemben –, hangoztatva, hogy az „érthetőség határának tagítása valójában nemes cselekedet. Mert az író nem határőr; kutyakötelessége, hogy új birodalmakba vezessen.”¹⁰ És kiáll a beatnik-mozgalom, a beat-generáció szabadságközpontú irodalmi törekvései mellett – Székely Jánossal is hevesen vitatkozva.¹¹ Az elégedetlenség

szabadságküzdési jogát kéri elsősorban számon, megállapítva, hogy a lázadás „mégis jobb, mint a belenyugvás”; s hogy nem szereti, „ha mások gondolkodnak” helyette.¹² (Később Bogdán László beszélt – mivelhogy a vitafelek őrá is hivatkoztak, így ő is érintett volt benne – erről a nagy port kavart vitáról.¹³) Természetesen nem véletlen a művészi és társadalomkritikai affinitás ehhez a fajta nyugati protest-kultúrához, hiszen a Szilágyi Domokos-i radikális ironia (amely gyakran fokozódik fájdalmasan tomboló ontológiai szarkazmussá) a beat-költészettel rokon „üvöltést” vagy a kiáltás-típusú neoavantgárd, neoexpresszionista intonációt – legjellegzetesebb változataiban – manifeszt módon mozgósítja. És más vonatkozásban is hasonló önérettel jelenti ki: „Ami pedig a költőket illeti – életkortól függetlenül –: örökös föladatuk, hogy fiatalok legyenek.”¹⁴ Másfelől viszont „az önismeret iskolája”-ként ünnepli Marosi Ildikó és Erdélyi Lajos könyvét, a húsz hatvanon fölüli író vallomását tartalmazó – és hézagpótlónak, kézikönyvszerű alaplúnak tekintett – *Közelképeket*, mondván tiszteletteljesen: „Mi, hatvan éven aluli fiatalok, ifjancok, süvölvények meglehet, nem is tudtuk eddig, minő boldog korszakban élünk. Avagy nem az-é a boldogság teteje, ha van kiről példát vennünk? Ha van kihez igazodnunk, ha van kire fölnéznünk, ha van, akit csálthatatlannak tarthatunk? Bizony, csakis ez adhat erőt a mindennapok küzdelmeiben, ez dobogtatja meg szívünket, ha már-már csüggednénk, ebből merítünk, mint tiszta forrásból, innen a kitartás, ha kitartunk, a hősiesség, ha hősök vagyunk és viszont.”¹⁵

Szerteágazó tematikájú cikkeiben, vallomásaiban, publicisztikus gloszáiban és kritikai írásaiban a költő nem is leplezi ezeket a rendhagyónak számító nyílt és lucidus véleményformáló gesztusait, az elemző, értelmező, vitázó, sőt akár köznapi személyességgel is öntanúsító regisztereket keverő beszédmód villódzó tarkaságait. Egyszer expressis verbis ki is nyilvánítja: „Tulajdonképpen nem volna szabad bírálatot írnom, mert olvasáskor mindig azt tartom szem előtt, hogy én magam hogyan csinálnám.”¹⁶ Másszor már a (ráadásul „mentegőtődzéssel”, a mások „élveboncolásától” való tartózkodás bevallásával kezdett) recenzió címébe is beemeli a másféleltség szempontját: „Szabálytalan kritika két fiatalról”,¹⁷ – megint, itt is sietősen hozzátéve: „Nem vagyok esztéta. Az elméleti kérdésekből mindig az érdekelt elsősorban, amit saját versfaragói gyakorlatomhoz tisztáznom kellett.”¹⁸ Bajor Andorról szólva aztán egyenesen a következő alcímmel él: „kritika helyett ollózás”; merthogy „énnekem kritikát kell írnom róla. És szépen megkerülöm ezzel az ollózással” – mondja, s kiválasztja és felsorakoztatja a humorista író számos remek és mélyértelmű satirikus bölcseleti bonmot-ját, aforizmáját, éleselméjű szofizmáját *Tücsök és bogár* című kötetéből. Hozzátéve: lehet, hogy ez „könnyebb megoldásnak tűnik föl, de tessék csak elképzelni egy szobát, beborítva cédulákkal, és szerencsétlen kritikus (úgy kell neki) ott ül mindennek közepette a szőnyegen, és fejét kapkodja, hogy egyebet ne mondjak.”¹⁹ Egy másik írásának (*A kritikus magánya* címűnek) az esszéjegyzetszerű felütése máris frenetikus szellemességgel foglalja össze az intéz-

Kiáltás

ményes irodalmi élet korabeli és mindenkori közállapotainak jellemzőit: „Íme: 1. a) az író szidja a kritikust, b) kivéve, ha a kritikus jót írt róla. / 2. a) A kritikus szidja az író, b) kivéve, ha – olykor – nem szidja. / 3. a) Író szidja az író, b) kivéve, ha jó barátja; ha tartozik neki; ha a másik főszerkesztő. / 4. a) Kritikus szidja a kritikust; b) pont nincs.”²⁰ S mintha Nagy László intését („Műveld a csodát, ne magyarázd”)²¹ is követné, amikor így figyelmeztet: „Jómagam úgy vélem, hogy aki szereti az irodalmat, ne fecsegen róla, hanem művelje. (Vagy úgy, hogy ír, vagy úgy, hogy olvas.)”²² Ismét máskor – a nagyváradi újságíró Simon Magdának a második világháború poklát idéző dokumentumriport-könyve ürügyén tünődve – meg éppen a legvégső történelemmetafizikai kérdésmélységeket bolygatja. A mindennemű diktatórikus-totalitárius hatalom által szívesen használt jelszóhoz („parancsnoki formulához”) fűzi imígyen megjegyzéseit: „»A cél szentesíti az eszközt.« / Vannak dolgok, amelyekre csak a kérdés a magyarázat. Ami nyilván, nem megnyugtató. De megnyugodni, belenyugodni nem is szabad. Elsőül mindjárt meg is kérdőjelezhetjük a parancsnoki közhelyet: hogy ti. mi szentesíti a célt?” S Arany János fanyar versére emlékeztetve („»Az emberi öltöt nagy feledékenység / Elnyeli mint tenger; / Csak kettő marad fenn az emlékezetben: / Der *Denker* und *Henker*« – azaz a gondolkodó s a hóhér”) újra ezt feszegeti: „Kérdezz, és megmondom, ki vagy. Kérdezd meg: hol, mikor kezdődik az emberi életben az abszurditásig vitt engedelmeskedés szakasza? Ki látott például gyermeket, aki legzsengőbb korában a hóhéri pályáról álmodoz-

zék? Hiszen a gyermek föl sem fogja a halált. A gyermek világa végtelen, s még így is szűknek érzi. Mikor halt meg az emberben a gyermek? Ki ölte meg, mi ölte meg? Az a vágy, amely az egymásra-utaltságét a hatalomával helyettesíti? Kérdésre kérdés. Meg kell tanulnunk felelni. De ez sem elég: meg kell tanulnunk megfelelni.”²³ Felfelszikkraznak csak e rövidebb szövegművekből is tehát Szilágyi világképének bizonyos meghatározó alapmótvumai – gondoljunk némelyik szalóigéjére: „csak az igaz, ami végtelen, / minden véges: megalkuvás”; vagy: „az egymásra-utaltság / legmagasabb fokon szervezett / formája a szeretet” (*Bartók Amerikában*). Máshol ugyancsak fanyar keserőséggel, groteszk fintorral leplezi le az emberi hübriszt, s utal arra, amit a posztmodernitásban (Reinhart Koselleck nyomán) egyidejű egyidejűtlenségeknek („a nem-egyidejű egyidejűségének”) szoktunk aposztrofálni, vagy (Ihab Hassan-i módra) történelmi happeningek sorozataként azonosítani: „Egész huszadik századunkkal, természettudományunkkal és technikánkkal meglehetősen nyomorultul festünk, hiszen még ezt a vacak kis Földet sem tudtuk berendezni. (...) Századunk, mindenesetre, rettentő ellentétek százada; (...) Amíg megfér egymás mellett (tárgyilagosan szemlélve!) Einstein relativitáselmélete és a rabszolgakereskedelem, addig ne nagyon dicsekedjünk.”²⁴ Vagy mintegy afféle sarkalatos hermeneutikai alaptételt kristályosítja ki: „a vers nem akkor kezd életét, midőn megírják, hanem amikor újjászületik az olvasó szívében.”²⁵

Vibrálón sokszínű, sokszálú viszony fűzte korosztályos íróbarátai-

hoz, nemzedéktársaihoz is; az élénk viták, beszélgetések, eszmecserék közepette alapvetően persze határozott szolidaritással állt ki mellettük: „Ne kerteljünk: nemzedéki kérdés volt, van és lesz. Valaki szellemes francia – talán Cocteau – mondotta: ha látsz az utcán két férfit szótlanul haladni egymás mellett, egészen bizonyos, hogy apa és fia.” Az első Forrás-nemzedék „szárazdajkájának” Lászlóffy Aladárt nevezi. „Ha volt vezető egyénisége a – mondjuk így – első Forrás-nemzedéknek, nyilván csak Lászlóffy lehetett”²⁶ – szögezi le; noha fiatalkori leveleinek tanúsága szerint gyakori esztétikai vitákat is folytatott vele.²⁷ Azt viszont mindenképpen túlzásnak tartja (Kántor Lajos és Láng Gusztáv közös irodalomtörténeti összefoglaló munkájára – *Romániai magyar irodalom 1944–1970* – reflektálva), hogy a Forrás-generációt az első nagy Nyugat-nemzedékhez lehetne mérni, illetve „hogy az ötvenes évek közepén a Kolozsvári Egyetemen a század eleji, Négyesy-féle stilisztikai szemináriumokra emlékeztető tevékenység folyt volna.”²⁸

Páskándi műveiben – „a mi abszurd klasszikusunk”²⁹ – tartja őt, aki „egy jó fejvel kimagaslott”³⁰ társai közül – főként a konkrétum és az absztraktum közti ugrásokat, síkváltásokat, összeköttetéseket igyekszik értelmezni, az asszociatív képzetátmeneteket kitapintani. „Megvonhatnók így is a mérleget: Petőfi – mondják – nagy volt az elvont dolgok érzékletes megjelenítésében – Páskándi mintha fordítva járna el: a kézzelfoghatót közelíti a fogalmihoz (...) Ez a nehezebb, már csak nyelvünknek aránylag fiatal kora miatt is. Azt hiszem, elfogadható a megállapítás, hogy a nyelvek, az eredeti jelentés

elhomályosultával, konkrétumok nevével jelöli az absztraktumokat. Ilyen értelemben nevezem fiatal nyelvnek a magyart. Itt még az elvont fogalmak nevén is átüt az eredeti tárgyi valóság. Conceptio, mondja a latin, azaz fogantatás. E jelentésben már csak az orvosi szókinsz őrzi. Egyébként a koncepció: fölfogásmód. (...) *Fölfogás* szavunk a konkrét cselekvés (*fog, ige*) hangulatát is idézi. Ha viszont koncepciót mondunk, sokkal elvontabban (és műveltebben és sznobabban) hangzik”³¹ – fejtegeti izgalmasan; az más kérdés, hogy név és jelentés, jel és jelölt között a genuin, akár a hangalakokban is kifejeződő organikus kapcsolat más nyelvelméleti nézetek szerint viszont éppen a magyar nyelv primordiális ősiségét bizonyíthatja.

Palocsay Zsigmond flórát, faunát, varázslatos bio- és humanoszféra – földanyai és csillagtávoli élettartományokat – átsugárzó természetlírájáról, „természet-himnuszairól”³² empátiás mélységeket érzékeltetve értekezik: „verseiben a költészet hajdani önmagára emlékezik, az élőbeszédre, bájolásra, mágiára, muzsikára”; „A költő rokona a kicsi mindenségnek; komázik s pofozkodik vele. Számára nem menedék, hasonlat, trópus a természet, hanem átültetett, létfontosságú szerv, immunreakció nélkül”³³. De rokonszenvezik Saszet Géza szinte végletesen másfajta – mégpedig radikálisan gondolati, filozófiai-fogalmi költészettípusával is (amely megmozgatja a „berozsdásodott agyat”),³⁴ vagy Méliusz József szabadverseiről állapítja meg, hogy ami bennük a legmegragadóbb, az „valóságnak és álomszerű jelképeségnek finom keverése, a legföldhözköttettebb mondanivaló szolgálatában.”³⁵ (Bögözi)

Kádár János cizelláltan finom, emocionálisan telített természetlírájáról őszinte elragadtatással így ír: „Képalkotó fantáziája nem mindennapi (...) arányérzéke tökéletes (...) egyszerűen, simán, magától értetődően kapcsolódik a kép ahhoz, amit magyaráz; és mellesleg – nézzük csak meg tüzetesen – a modern versmondattan finomságaival is gyönyörködtet. (...) Szabadversei közelebb állanak a népköltészethez, mint megannyi ősi nyolcasban elpatogott versezet.”³⁶ De méltányolja Fábian Sándor tárgyias-deszkriptív újrealista (és szemlélődő, gondolkodó, közlő jellegében egyénített),³⁷ vagy Balogh József tematikus-hangnemi árnyaltosságról árulkodó, szemléletességet és fantasztikumot megkapón elegyítő versalkotásait is;³⁸ miközben mélyrehatón bírálja Szócs Kálmán túlérzelmesített, az otthontalanság rossz közérzetét demonstráló, de olykor szinte üresen pózoló deklamációit,³⁹ Elekes Ferenc találó látványhangulatait megtörő laposabb hasonlatait,⁴⁰ Cseke Gábor zavarosabb képtársításait.⁴¹ Vagyis érzékenyen közelít nemcsak a legkülönbébb írói alkotókhoz, a kortársak és a Forrás-pályatársak ismert és a bírálatok írásakor számára személyesen akár még ismeretlen alakjaihoz, de meggyőző és végtelenül rokonszenves (mondhatni: kánonkényszer és igazodás nélküli) elfogulatlansággal, odaadó, friss figyelmességgel mind a befutottak, mind a tartósan háttérben maradtak műveihöz; s az újabb nemzedékek teljesítményeihez is. A fiatalabbak közül a második Forrás-nemzedék jellegadó alakjairól, Király Lászlóról és Farkas Árpádról igen megbecsülő hangon és részletesen értekezik. Királyt úgy mutatja be, mint aki „láthatóan szintézisre

törekszik”, aki „nem oktatni akar, de gondolkodtatni”, s akinél a „népdal könnyedségével és tömörségével jól megfér a szabadvers nagy lélegzetű sora és sodrása.” S hogy „szép a szándék, szép a forma (...) s ami biztosíték a jövőre: az a szép alázat: / »Meghajtom fejem, / a tenger igazságos; // akkor is, ha beszédem nem érti meg.«”⁴² Farkast pedig úgy jellemzi, hogy nála a kezdeti „hetykeséget” már szorongás, egyfajta keserű „népi groteszk” is kíséri; az „ifjonti kivagyiságot” valósabb szemlélet és tárgyban, megformálásban táguló látóhatár övezi.⁴³ Az 1967-es *Vitorlaének* című (Lászlóffy Aladár válogatásában megjelent), huszonnyolc fiatal költőt felvonultató versantológia kapcsán viszont fanyarabb tónusban indokolja felemás érzéseit – arról, hogy az szerinte „kései” s „egyenetlen”.⁴⁴

És mindemellett kétségtelenül irodalomtörténészeket megszegyenítő tömörséggel fogalmazza meg véleményét prózai, epikai művekről is. A Forrás-próza elbeszélésalakzatainak lirizáló, stilizáló és szubjektivizáló tendenciáit ugyancsak árnyalatosan, egyszersmind körültekintő lényeglátással fejti föl – Szilágyi István korai novellisztikájáról beszélve: „Szereti az első személyes előadást, a közvetlen hangot, a cselekménybe beleszótt, indulatos belső monológokat; a leíró részeket képekkel, hasonlatokkal fűszerezi. (...) Szilágyi elbeszélő prózájának ritmusa gyakran átcsap az élő beszéd ritmusa s a feszes versritmus között átmenetet képező, ún. olvasó ritmusba (...) fő erénye (...) az érzékletesség, a típus- és hangulatteremtés. Bár indításkor általában még kötelezőnek érzi a túlrészletező környezetrajzot, költői-filozofikus elmélkedéssel megtűzdelve, de aztán

gyorsan belelendül, ritmust, magával ragadó sodrást kap, s izgalmassá válik a mégoly banális cselekmény is; izgalmasabbá, mint a legfordulatosabb detektívregény. Jó lélektani érzékkel tud feszültséget kelteni.”⁴⁵ Meghökkenően pontos, karakteres jellemzés ez az évtizedekkel későbbi nagyregények, a remekművek, köztük akár a *Hollóidő* szerzőjéről.

De kritikai könyvismertetéseiben, rövid könyv szemléiben elismerően tud szólni a sematizmust lassan levetkőző Nagy István szikár életerővel teli, saját „elfogult merevségével” is „rousseau-i bátorsággal” szembenező önéletrajzi regényfolyamáról is,⁴⁶ méltatja Molter Károly, Kacsó Sándor élvezetes múltfelelevenítő emlékezéseit,⁴⁷ vagy Méliusz József „harmincéves hányód-tatás után” megjelent művét (*Város a ködben*), amelyet inkább valamifajta „tragikomédiának”, „sorsdrámának”, „rémregénynek”, s inkább „hosszú-hosszú, itt-ott elégikus hangú elbeszélő költeménynek”, mint prózának lát, s amely Proust mellett Alain Fournier-ra emlékezteti,⁴⁸ és megbecsülően szól Tamás Mária amerikai útirajzáról (megjegyezve, hogy a fogyasztói társadalomról azért még mindig Huxley klasszikus remeke, a *Szép új világ* árulja el a legtöbbet),⁴⁹ vagy odaadó figyelmességet tanúsítva ír Táncsics Mihály, Koós Ferenc önéletrajzi emlékiratairól,⁵⁰ Szabó T. Attila, Benkő Samu és mások (szak)munkáiról⁵¹ és egyéb könyvkiadványokról (a *Könyvtári Szemle* főmunkatársaként). Fogékony irodalomértését nemkülönben kiválóan tükrözik remek versparódiái Szemlér Ferencről, Márki Zoltánról, Méliusz Józsefről, Székely Jánosról, Lászlóffy

Aladárról, Palocsay Zsigmondról, Gellért Sándorról, Farkas Árpádról.

Talán ennyiből is kitetszik, hogy Szilágyi Domokos rengeteg mélyre villantó egyéni megfigyeléssel teletűzdelt kritikai írásainak és (kis)esszéinek összessége nyilvánvalóan nem tekinthető a sokoldalú alkotói tevékenység forgácsának vagy melléktermékének. Az életműnek ehhez a szeletéhez hozzászámíthatjuk ráadásul izgalmas esztétikai-etikai elmélkedéseit és fejtegetéseit – például a lírai nyelvhasználatról,⁵² a műfordítás műhelytitkairól,⁵³ a forradalmiság tudatosságáról⁵⁴ vagy arról az ugyancsak sajátosan a költő szuverén világképére valló meggyőződésről, miszerint a költészet semmi mással nem helyettesíthető egzisztenciális és kollektív jelentőségű szellemi védelemrendszer minden történelmi amoralitással szemben: „A költészet örökletes gyógyír; a népe különösen. / Mindig akad valami, amivel szemben védtelen az ember. S amíg akad, addig van költészet is.”⁵⁵ És ide számíthatjuk természetesen verstani elemzéseit, műértelmező dolgozatait,⁵⁶ világirodalmi tárgyú eszmefuttatásait (a *Kalevaláról*,⁵⁷ Eminescuról,⁵⁸ Stendhalról,⁵⁹ Eliotról⁶⁰), zeneesztétikai észrevételeit és kommentárjait (Bartókról,⁶¹ népi gyermekdalokról⁶²), képzőművészeti értékeléseit (Nagy Albertről,⁶³ Plugor Sándorról⁶⁴). Mindezeknek az akár töredékes tanulmány- vagy esszéműveknek, könyvbírálatoknak, kritikai futamoknak a teljes körű felderítése és összegyűjtése a különféle lapok, folyóiratok korabeli számaiból, s aztán kötetben való megjelentetésük még várat magára, de talán nem marad el. A Kántor Lajos, valamint a Pécsi Györgyi szerkesz-

tette emlékkönyvek⁶⁵ jónéhány fontos darabot közölnek (Kántor Lajos külön is közzétett belőlük kettőt már 1986-ban⁶⁶), s az irodalomtörténeti kézikönyvek, bibliográfiák⁶⁷ is számos adattal szolgálnak a további kutatások számára. Szilágyi Domokos valóban

összes műveinek hozzáférhetővé válna tehát egyszersmind a poeta doctus műveltségének, gondolatvilágának, mindenséghorizontú szellemi igényességének az összetett és maradéktalan feltárulkozásához járul majd remélhetőleg hitelesen hozzá.

Jegyzetek

- ¹ SZILÁGYI Domokos: *Kortársunk, Arany János*. Bukarest, Ifjúsági, 1969.
- ² Uo., 38.
- ³ Uo., 35.
- ⁴ KÁNTOR Lajos: *Ki vagy Te, Szilágyi Domokos?* Bp., Balassi, 1996. 48.
- ⁵ SZILÁGYI Domokos: *Érmellék*. Igaz Szó, 1957/11. 808.
- ⁶ Uő: *Az első ötven év*. Előre, 1969. febr. 9., 5.; *Még egyszer*. Előre, 1969. márc. 23., 3. – Ugyanekkor nyilatkozza Székely János is hasonló élességgel, hogy bár „nagy versei jogán, attitűdjének, modorosságának, minden hibájának ellenére Ady Endre a magyar költészet legnagyobbjai között foglal helyet”: „az Ady-kultusz defenzívába vonult”, „Ady költészete: avul” („talán mert éppen most ment végbe a közízlésben az a fordulat, amely egyszerre előhívja és láthatóvá teszi mindazt, ami Ady költészetében szintén közízlés – a maga korának szecessziós közízlése volt”, s „nem ízlésünk szerint való többé a vezérkedésnek és prófétáskodásnak az a légköre, amely Ady verseiből árad”), és így „vállalva az ódiumot, amelyet annak idején ő vállalt, ma már azt kell mondanunk: Kosztolányinak igaza volt.” SZÉKELY János: *A legszebbek*. In: uő: *Egy rögeszme genezise – Esszék és bírálatok*. Bukarest, Kriterion, 1978. 121-124.
- ⁷ Vö. KÁNTOR Lajos i. m., 44-45.
- ⁸ SZILÁGYI Domokos: *József Attila legszebb versei*. In: *A költő életei – Szilágyi Domokos (1938–1976)*. Szerk. KÁNTOR Lajos. Bukarest, Kriterion, 1986. 152.
- ⁹ SZILÁGYI Domokos: *Az első ötven év*. In: *A költő életei*. 13.
- ¹⁰ Uő: *Az író nem határőr*. In: *A költő életei*. 21.
- ¹¹ Ld. KÁNTOR Lajos i. m., 60-61. – SZÉKELY János ominózus írása kíméletlenül ostromozza a hipszterek és beatnikék „gátlástalan, dologtalan” „huliganizmusát”, „hedonizmusát”, „gyönyör- és kábultteljes ösztönéletét”, s Ortegára utalva összegzi cikkének címében: *A selejt lázadása*. In: uő: *Egy rögeszme genezise*. 340-346.
- ¹² SZILÁGYI Domokos: *Az elégedetlenség joga*. Kortárs, 1986/11. 76-79. (KÁNTOR Lajos újraközlésében és kommentárjával az Előre 1968. április 7-i számából.)
- ¹³ *Az én útvesztői – Lövetei László László levélinterjúja Bogdán Lászlóval*. Székelyföld, 2011/9. 156-159.
- ¹⁴ SZILÁGYI Domokos: *Fiatalköltők*. In: *A költő életei*. 28.
- ¹⁵ Uő: *Az önismeret iskolája*. In: *A költő életei*. 241.
- ¹⁶ Uő: *Igazságos tenger*. Igaz Szó, 1967/7. 111.
- ¹⁷ Uő: *Szabálytalan kritika két fiatalról*. Igaz Szó, 1964/9. 456-463.
- ¹⁸ Uo., 456.
- ¹⁹ Uő: *Tücsök és bogár, valamint: oboa és seprű – Kritika helyett ollózás*. Korunk, 1973/7. 1136-1138.
- ²⁰ Uő: *A kritikus magánya*. In: *A költő életei*. 24.
- ²¹ Nagy László és Szilágyi Domokos, illetve az erdélyi irodalom kapcsolatáról ld.: JÁNOSI Zoltán: „Szólitlak, hattyú” – *Válogatott írások Nagy László életművéről*. Bp., Magyar Napló, 2006. 328-363.
- ²² SZILÁGYI Domokos: *Hol kezdődik a vers?* A Hét, 1973/10. 4.
- ²³ Uő: *Tündés egy könyv ürügyén*. In: *A költő életei*. 129-131.
- ²⁴ Uő: *A kritikus magánya*. In: *A költő életei*. 25.
- ²⁵ Uő: *A költészet hetén*. In: *A költő életei*. 121.
- ²⁶ Uő: *Sorok*. In: *A költő életei*. 79-80.
- ²⁷ „Így hát verselek és recenzálok, és esztétikai vitákat folytatok Lászlóffy Aladárral. Ő ugyan úgy véli, hogy belepiszkolok saját »költői« fészünkbe, de nekem az a véleményem, hogy a fejlődés ellenté-

- tek harca, akár fészken belül, akár kívül.” Uő: *Levelek Váradi Emeséhez*. In: *A költő életei*. 88. – Miközben – Székely János kifogásai ellenében, miszerint a Lászlóffy-versekből hiányzik a zeneiség – azt is fejtegeti, hogy Babits, Szabó Lőrinc, József Attila, Illyés óta lényegében „minden jelentősebb költő verseiből hiányzik”; döntően az értelem és a gondolatiság primer energiáira („hogya a vers ütni tudjon, s ha kell, fejbeütni”) mutatva rá summázza, hogy „a nyelv nem elsősorban zeneeszköz, s a költői nyelv is csak részben az.” Uo., 85-86.
- ²⁸ Uő: *Sorok*. In: *A költő életei*. 79.
- ²⁹ Uő: *Az író nem határőr*. Kortárs, 1986/11. 80.
- ³⁰ Uő: *Sorok*. In: *A költő életei*. 79.
- ³¹ Uő: *Hol kezdődik a vers?* A Hét, 1973/10. 4.
- ³² Uő: *Tallózó*. In: *A költő (rég és új) életei – Szilágyi Domokos (1938–1976)*. Szerk. KÁNTOR Lajos. Kolozsvár, Kriterion, 2008. 360.
- ³³ Uő: *A kritikus magánya*. In: *A költő életei*. 25.
- ³⁴ Uő: „Szállók a filozófiának”. Korunk, 1973/1. 130-131.
- ³⁵ Uő: *A Beszélgetés a rakparton ürügyén*. In: *A költő életei*. 23.
- ³⁶ Uő: *Egy költő, akire figyelni kell*. Utunk, 1965/25. 2.
- ³⁷ Uő: *Szabálytalan kritika két fiatalról*. Igaz Szó, 1964/9. 456-463.
- ³⁸ Uő: *Mi a jó és mi a rossz?* Utunk, 1965/42. 2.
- ³⁹ Uő: *A költő közérzete*. Igaz Szó, 1968/6. 943-944.
- ⁴⁰ Uő: *Városi veréb, falusi flasster*. Igaz Szó, 1967/5. 744-746.
- ⁴¹ Uő: *Megtévesztés*. Igaz Szó, 1967/11. 739-742.
- ⁴² Uő: *Igazságos tenger*. Igaz Szó, 1967/7. 108-113.
- ⁴³ Uő: *Tallózó*. In: *A költő (rég és új) életei*. 359.
- ⁴⁴ Uő: *Huszonnyolc*. Igaz Szó, 1967/9. 427-431.
- ⁴⁵ Uő: *Szabálytalan kritika két fiatalról*. Igaz Szó, 1964/9. 459-460.
- ⁴⁶ Uő: *Tallózó*. In: *A költő életei*. 152-153.
- ⁴⁷ Uő: *Tallózó*. In: *A költő (rég és új) életei*. 360-361.
- ⁴⁸ Uo., 357-358.
- ⁴⁹ Uo., 358.
- ⁵⁰ Uo., 362.; 150.
- ⁵¹ Uo., 150-151.; 358-359.
- ⁵² Uő: *Költői szóhasználat*. In: *A költő életei*. 9-10.
- ⁵³ Azt is állítva például, hogy „a magyar nyelv sajátos helyzetéből adódóan fordítás-irodalma oly gazdag, hogy átlagon fölüli műveltséget szerezhet olyan ember is, aki egyetlen idegen nyelvet sem ismer.” Uő: *Művészet vagy mesterség?* In: *A költő életei*. 205-207.
- ⁵⁴ „Bizony, bizony a boldogságot is meg kell szervezni előre. A Kánaánt. »Ez a mi munkánk, és nem is kevés.«” Uő: *Forradalom után*. In: *A költő életei*. 10-11.
- ⁵⁵ Uő: *A költészet örökletes*. In: *A költő életei*. 7. – A költészet létszükségleti primátusáról, a költő hivatásáról hangsúlyozza másutt is: „A versírás: életforma. (...) Csak legyen tartalom. / Azaz: ne csak gyakorolja – élje a költészetet.” Uő: *Kortársunk, Arany János*. 132-133.
- ⁵⁶ Például: Uő: *Vajda János két verse*. In: *A költő (rég és új) életei*. 314-319.
- ⁵⁷ Uő: *Új Kalevala elé*. In: *A költő életei*. 208-210.
- ⁵⁸ Uő: *A költő életei*. In: *A költő életei*. 11-12.
- ⁵⁹ Uő: *Séta Mr. Eliot körül*. In: *A költő életei*. 17-20.
- ⁶⁰ Uő: *Tallózó*. In: *A költő életei*. 153.
- ⁶¹ Uő: *Arany, Bartók és az aranymetszés*. In: *A költő (rég és új) életei*. 354-355.
- ⁶² Uő: *Tallózó*. In: *A költő (rég és új) életei*. 361.
- ⁶³ Uő: *Tallózó*. In: *A költő életei*. 190-191.
- ⁶⁴ Uő: *Tallózó*. In: *A költő életei*. 191.
- ⁶⁵ *A költő életei; A költő (rég és új) életei; Kényszerleszállás – Szilágyi Domokos emlékezete*. Szerk. PÉCSI Györgyi. Bp., Nap, 2005.
- ⁶⁶ KÁNTOR Lajos: „most március még a vidék...” – Szilágyi Domokos írásai. Kortárs, 1986/11. 70-71.
- ⁶⁷ KÁNTOR Lajos – LÁNG Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1944–1970*. Bukarest, Kriterion, 1973.; BERTHA Zoltán – GÖRÖMBEI András: *A romániai magyar irodalom válogatott bibliográfiája 1971–1980*. Bp., Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, 1983.

Misztikus kiáltvány

Sall László

szegre akasztott szavak

(február 14)

*már a pálya szélén melegíték
de persze csak gondolatban
egyelőre bent az öltözőben
de már várom hogy leülhessek a kispadra
mert onnan még cserélhetnek is
ja ez kimaradt hogy be (is cserélhetnek)
nagy meccs folyik
a közönség a haza
a tévék előtt ülnek és fogadok
úgy látszik a magyaroknak nincs hova menniük
itt szavakra megy a játék szavakkal
például egy becsúszó szereléssel elvenni az ellenféltől a szót
vagy a hosszabbítás utolsó percében lesre állíttatni
a legjobb frizurájú csatárukat
frizura végül is ez is csak egy szó
mint a csere vagy a bíró
de tényleg mi van ha be se cserélnék
ott állok
– itt még mindig képzeletben –
már bemelegítetten a pálya szélén
és látom otthon a képernyők előtt ülnek az emberek
és arra fogadnak hogy szóhoz jutok-e ma
hogy az edzőnk
a mi edzőnk
a magyarok edzője
– hogy kinője ez esdeklős testedzős dezsőke,
gondolják otthon a magyarok –
betesz-e még engem arra a hátralevő
pár percre
vagy maradok ma is
így hatvannégy felé öltözőben
a pálya szélén
szószededetőknek
szószegetten*

részből a készbe

*hol fogyatkozás van
ott elosztás is van
hol elosztás van
ott nyerészkedés is van*

*hol új negyed van
ott újelosztás is volt
hol magadból nézve
pontosan
szemben magadba*

*ott szófogyatkozás van
nyerészkedés félszavakkal
félérzékszervekkel
félemberekkel*

*hol elosztás van
ott megosztás van
részben és észben*

(március 28.)

*előbb
annyit érsz ahány
lmbtq+ barátod van
aztán annyit ahányan elmennek a tüntetésedre
aztán a kitüntetésedre
aztán már számolni sem tudod őket mint a nyű
mint a nyűtt
mint aki a bőrét menti
aztán annyit is érsz ahány maradék magyar barátod van*

*aztán már csak annyit kérsz
maradnék:*

000000-0000

amúgy meg az lesz a legjobb

(ápr. 5.)

Bekamerázom a szavakat

Vagyis rakok rájuk kamerát

Hogy rögzítsék mit váltanak ki

Például benned mikor ezt olvasod

Hogy

Ne csak úgy nézelődj mikor minden szó téged lát

Amúgy is

Amint az is ugyanúgy jó lesz ha rakok rájuk

Vonalkódot

Vagyis a saját déenesét minden szónak

Hogy mikor szólsz hozzám

Tudjam

A szíved

Ágyából szólsz

A szádon át

Te betűlány

felütötte fejét

egy vers

felütötte bennem fejét egy vers

felütötte fejemben fejét egy vers

hirtelen teljesen fejbe kapott (engem) és ott nem haboz

felütni fejemben fejét egy vers

fejvesztve állok hát elébe e fejetlenségnek

e versem ne bennem csak általam fejezze ki

esetleg fejezetenként is fele

-selés

-eit

ilyen volt szőkeségem

*nem panaszkodom
pedig
lehozott az edző a pályáról
más vidékeken
történelem álnéven híresült el
Szóból lettél
porrá leszel
Sóból tettél
porrá teszed*

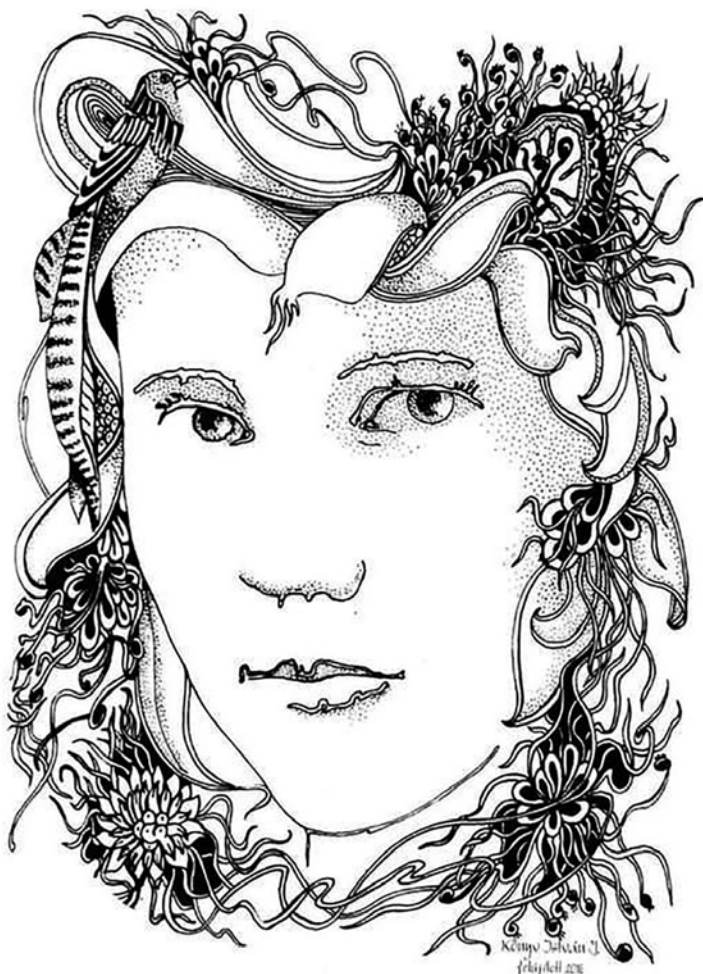
*pedig lett volna még néhány szavam
egy jóvátett szavam
nem én voltam
mondtam volna még az öltözőben
és rögtön töröltem is magam
Szóból lettél
porrá leszel
Sóból tettél
porrá teszed*

*üldözési mánia kérvény megírásának
anyanyelvesített szaktanácsadására
szakosodott szakos határhúzóadás
Szóból lettél
porrá leszel
Sóból tettél
porrá teszed*

*a lemondási szabályzatok megfogalmazásával
elfoglalt elefántcsonttorony repeszek
sorokközöttségének közönyében tócsálkodás
Szóból lettél
porrá leszel
Sóból tettél
porrá teszed*

felsorolásból lemaradt évek
biztonságában felnőtt
gyermeki sejtésmezők pannonrámája
Szóból lettél
porrá leszel
Sóból tettél
porrá teszed

szóval behintett ország e tájék
másnak hazája nektek sorról sorra játszóteri
nem én voltam

Tavaszi II.

A múlt öröksége a jövő záloga

Eposzok és filmelmélet

Deák-Sárosi László (sz. 1969) Herceg Ferenc-díjas költő, filmesztéta, nyelvész, korábban klasszikus gitáros. Udvarhelyi születésű, Parajdon felnőtt székelly magyar. Ezt azért jelezzük itt, mert a műveivel való ismerkedésünk folyamán ennek jelentősége lesz.

– *Kérlek, beszélj röviden fiatal éveid szerteágazó tanulmányairól.*

– Az érdeklődésem mindezen szakmai, művészeti és tudományos ágak iránt megvolt, de a világ változott sokat tizen- és huszonéves koromban, így az ideális törekvéseket össze kellett egyeztetnem a lehetőségekkel. Tizennégy évesen még a zene és a költészet érdekelt a leginkább, de klasszikus gitár szak nem volt Romániában a felsőoktatásban, ezért matematika karra jelentkeztem. Közben jött az 1989-es fordulat, ami Temesváron ért egyetemistaként, és a változáson felbuzdulva Magyarországra jöttem zenét tanulni, majd innen Luxemburgba. Bár előadóként felléptem néhány rangos helyen is, de a zenén belül egyre inkább az elmélet és a zeneszerzés érdekelt volna. Sokáig nem tudtam olyan munkát találni, ami mellett zenészként kibontakozhattam volna, így egyéb munka és család mellett újra tanulásra adtam a fejem. De a filmelmélet és a nyelvészet is rendkívüli módon vonzott. Bár nem terveztem előre, a korábbi tanulmányaim

és tapasztalataimat szerencsére be tudtam építeni az új törekvéseimbe és szakmámba. A zenei és matematikai ismeretek nagyon is kellettek a filmelmülethez és a verstanhoz is. Azok nélkül egyik területen sem tudtam volna új, paradigmaváltó elméletet írni.

– *Nemcsak verseket írsz, hanem a versírás mikéntjeivel, az elméletével is foglalkozol. Önálló versesköteteid mellett, mint a Teremtés (1992), A kögyerek játékszere (1996), Az igazság szája (1998), több antológiának, tanulmánykötetnek szerzője, másoknak társszerzője és társszerkesztője is vagy: 111 vers a Sóvidékről (2010), Üzenet, másképp (2012), Miért írunk verset?*

(2013), Irodalmi karácsony (2016), Ének a Küküllőhöz (2017) stb., a tudományos, verstani, szemiotikai és filmelméleti kiadványokat nem is sorolom cím szerint, mert megtekinthetők a Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) a nevedre rákeresve. Miket vizsgálsz bennük? Ezekben milyen főbb kérdéseken töprengsz?

– Kifejezetten verstannal a kétezres évek eleje óta foglalkozom. A magyar bölcsész és tanári szakon a szakdolgozatomat is metrikából írtam 2007-ben. Előtte és utána is több tanulmányt írtam, előadtam konferenciákon, például az Arany 200 emlékévkapcsán az Országos Széchényi Könyvtárban, a tanulmánykötet címe: „Volt a hazának egy-két énekem” – ARANY 200 (2018). Több mint két évtizednyi kutatásom összegzése A háromszólamú vers – Új magyar verstan (2023), ami egy 512 oldalas monográfia, a műfaj történetében először hangzó Példatárral. Ebben összegzem a verstan eddigi eredményeit, legalább ötven százalékbán megújítva minden fejezetét. Ami legjobban érdekelt, az magának a nyelvi ritmusnak és a versritmusnak a lényege, és hogy miképp lehet megszólaltatni úgy, hogy az értelmi tagolás, hangsúlyozás is ép maradjon. Ezt szerintem én oldottam meg elsőként a dallamhangsúly-elmélet továbbfejlesztésével, összefüggő rendszerének a kidolgozásával. A honlapomon és az OSZK listáján ingyenesen elérhető a hangzó Példatáram, ellenőrizhető a tény. Korábban zavart ugyanis engem, hogy még a saját verseimet se tudtam úgy elolvasni, hogy vagy a ritmus, vagy az értelmi nyomatékolás ne csorbuljon. Két évtizednyi munka után mégis sikerült. Nem kellett hozzá számítógép és mesterséges intelligencia,

a magyar nyelvvel összhangban lévő hangsúlyozási és tagolási rendszert Kazinczy és Arany is kidolgozhatta volna. Szerencsére ők és más nagy magyar költők is sok jó ritmikus verset írtak, csak a jó megszólaltatásukra nem volt még recept 2023 előtt.

– Te tudatosan elevenítetted fel, nyúl-tál vissza az egykori, a valamikori állapotokhoz, amikor a vers és a zene egy töről fakadó művészi kifejezőmódként élt? Amikor vagy a zenéhez írtak verset, vagy a vershez zenét. Gondoljunk Balassi Bálintra...

– Részben tudatosan, részben ösztönösen, hiszen a nyelv, a vers ritmikája mindig is ellenállhatatlanul vonzott. Csak a vers megszólaltatásához nem volt jó dikciós recept, ahogy említettem. A recitált (nem énekelt, de ritmikus megszólaltatott) vers igénye határozottan valamikor a 18. század végén jelent meg, miután elterjedtek a nyomtatott könyvek, a néma olvasás és a szövegvers is. Csak a verstant azóta – mintegy bő kétszáz évig – nem dolgozták ki szervesen és teljes egészében. A verstan a 21. századra olyan lett, mint egy romos vár, ami azelőtt kezdett omladozni, mielőtt teljesen megépült volna. A 17–18. századig minden verset énekeltek, részben recitáltak, ami – főleg az éneklés – megőrizte a versnek az előadói jellegét, és biztosította többé-kevésbé a komplexen jó hangsúlyozást is. A ritmikus vershez azért tértem vissza, mert a ritmus a vers fő és legszebb, leghatékonyabb stíluseleme, ami biológiai énünkől és a nyelv alaptermészetéből következik. Erről kár lenne lemondani. Nem állítom, hogy nincs jogosultsága a szabad versnek, illetve a szóképek és alakzatok (figurák és trópusok) költészetének, csak a köl-

tők még töredékében sem használták ki mindmáig a nyelv és a vers ritmikai lehetőségeit. A ritmikához való visszatérés nálam nem egy poros konzervatív ötlet, hanem kortalanul érvényes, egyben korszerű művészi lehetőség.

– Azt látom, hogy a recitálás markánsan, hallhatóan és meggyőzően megszólal A háromszólamú vers monográfiád hangzó Példatárában, ami 66 klasszikus magyar verset tartalmaz. A te verseid meghallgatható módon ez idáig énekelve jelentek meg CD-ken, vagy könyvet és CD-t is tartalmazó kiadványként. Ott van például a passióról írt szonettkoszorúd, a Keresztút, amit Kasó Tibor dalnok zenésített meg és adott elő a 2025-ben megjelent CD-n.

– Az énekelt vers prozódíája a recitálásával ellentétben nem volt „kidolgozatlan”, hiszen a dalnokok és a zeneszerzők, legalábbis a tehetségesek, a nagyok ösztönösen érzeték, hogyan lehet és kell tagolni, illetve hangsúlyozni énekelve. Már a lírai verseimet is több dalnok, zeneszerző megzenésítette. Kasó Tibor mellett ki kell emelnem Németh Viktort és a Nojata duót. A zene, a zenei hangsúlyozás fedeztette fel velem a recitálást is, ami a hangmagasságokat is hangsúlyként használja, egyéként természetes módon. A Keresztút, ami tudtommal az első szonettkoszorú a passióról, legalábbis magyar nyelven, a megírás szintjén is azért volt már izgalmas számomra, mert a formai kötöttségeket nem akadályként éltem meg, hanem lehetőségként. Zárójelben megjegyzem, hogy ezt a versciklust nem jambusban írtam, ami nehezen illeszthető a magyar nyelv hangsúly szerinti ereszkedő lejtéséhez, hanem állandó szótagszámú sorok és a forma, rímképlet megtartása mellett

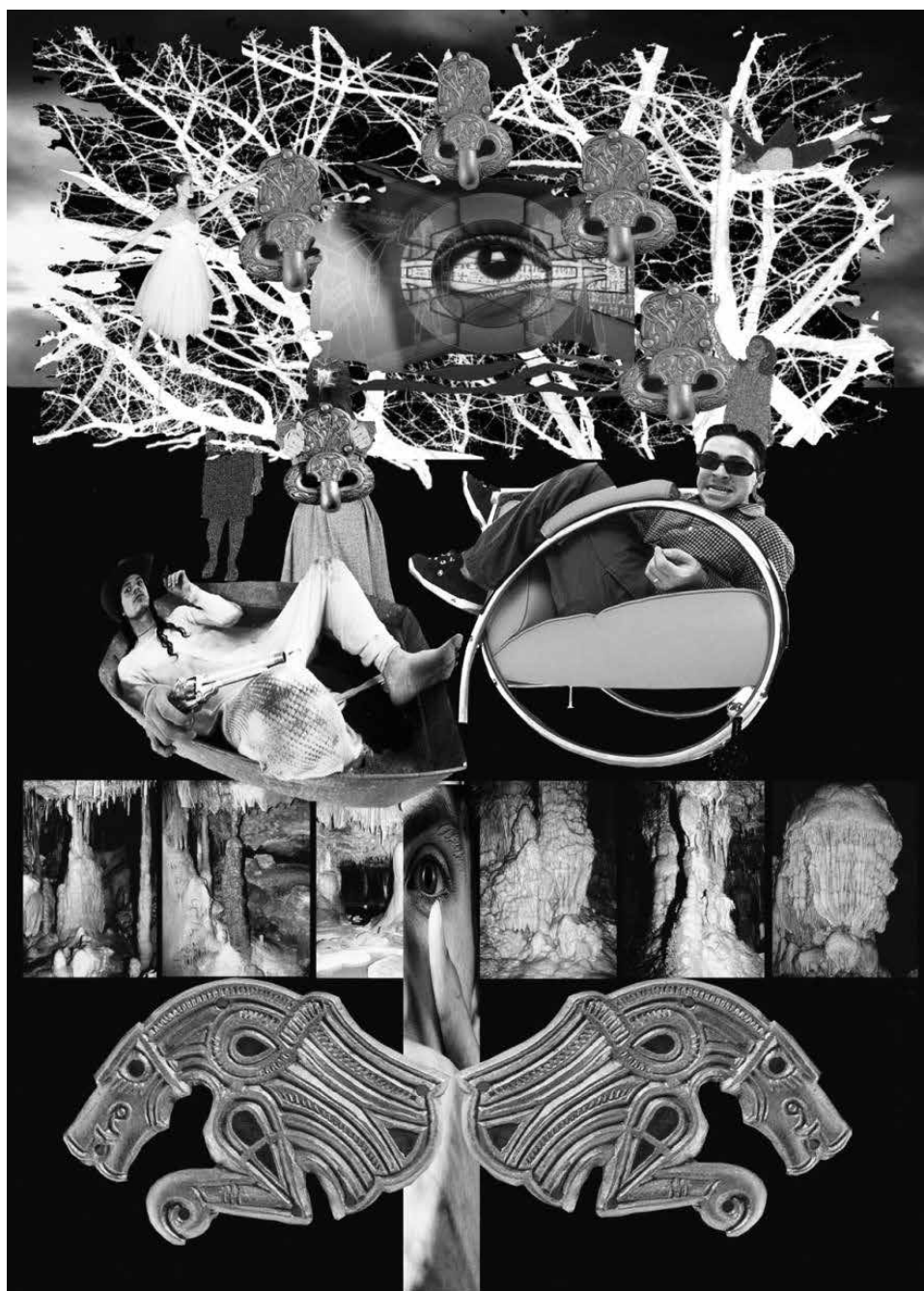
tagoló ritmusban, ami egy ősi magyar ritmus.

– A formai, ritmikai kihívásokon kívül mi késztetett, kényszerített arra, hogy versciklust írj Krisztus szenvedéstörténetéről?

– Ösztönösen vonzott a téma. Az alapok megvoltak, hiszen vallásos keresztény családban nőttem fel. Ugyanakkor volt egy tudatos elhatározás is bennem, hogy írjak valami olyat, ami talán érdekli az édesanyámat, a falumbeli rokonaimat, az irodalommal egyébként nem napi kapcsolatban lévőket. Aztán rájöttem, hogy kötött témában is írhat az ember a saját érzéseiről, a világról szerzett tapasztalatairól.

– A szonettekben írt passiód részben lírai, részben epikus forma. Azonban az utána következő önálló műveid mind kifejezetten elbeszélő jellegűek, egyértelműen verses epikák, sőt műfajilag eposzok. Miért nyúltál vissza ezen régi, archaikus elbeszélői forma és műfaj felé? Például a Libás Matyi című kiseposzodban, ami 2013-ban jelent meg könyvként és 2019-ben megzenésítve, CD-n?

– Az eposz valaha a műfajok királya volt, az őskortól egészen a középkorig. A romantika is élt vele, és egyes népi művészeti közegekben ma is művelik. Ami olyan sokáig bevált, azt fel lehet újítani, és meg lehet újítani. Formailag és tematikailag is izgalmas kihívásnak érzetem. Az eposz is előadói műfaj, ezért kerestem és találtam olyan alkotótársakat, akik zenét írtak hozzá, majd lemezre rögzítették. Nekem meggyőződésem, hogy egy mű lehet egyszerre rétegzetten mély, és ugyanakkor bárki által hallgatható, élvezhető, akár első hallásra. A végig énekelt eposz műfaját félezer év után újítottuk fel és meg. A szöveges hagyomány a romantika

Vitéz Bátor 2.

koráig élt, paródiaként és stílus tanulmányként tovább is, de én komolyan gondoltam, nem idézetként vagy újjagyorlatként.

– *Ennek a kiséposzodnak a címe tehát Libás Matyi, az alcímében pedig jelezve van, hogy „igazi magyar rege”. A mű felépítése, szerkezete milyen lényegi elemekben tér el a Fazekas Mihályétól?*

– A mintát felvállaltam, és követtem tematikusan és formailag is, de ez nem másolás, és nem paródia, hanem – mondhatnám – folytatás. Az én kiséposzom is négy levonásból áll. Minden levonás száz soros. A Fazekasé is száz soros lehetett eredetileg, csak átdolgozta, és némelyik pár sorral rövidebb vagy hosszabb lett. A sorok nálam is hexameterben szólnak, de én a levonásokat a szerkezeti és tartalmi áttekinthetőség kedvéért tíz soros szakaszokra osztottam. A mottót Fazekastól vettem, és nálam is van kiadói, illetve szerzői bevezető. A művet Farkas Mihály Ambrus és Tóth István „Sztív” zenésítette meg pazar ötletességgel és összetett stílusban. Az alaphangnem rockoperára emlékeztet, de számos stílusbeli kitérő van klasszikus és népzenei irányba. Az ének helyenként két- és háromszólamú, de a kíséret is alkalmaz más hangszerek mellett rézfúvósokat, furulyát, marimbát, orgonát és csembalót is.

– *Az utótanulmányban azt írod, hogy a történet egy „alapkonfliktust” jelenít meg, ami évezredek óta sem oldódott meg. Mi ez? Nálad miért Libás Matyi a Ludas Matyi?*

– Az alaptörténet már egy sumer-akkád tanmeseként is fennmaradt. Lehet, hogy Fazekas azt ismerte és használta fel, vagy valamilyen fordítását, átdolgozását, és a történet később folklori-

zálódhatott, épp az ő műve hatására. Az „alapkonfliktus” az, hogy a gazdag, befolyásos ember visszaél a hatalmával, és elveszi a szegénytől azt a keveset is, ami neki van. A szegény pedig jogos bosszúval él. Ez időtlen történet. Én viszont azt a változatát írtam meg, amikor az igazságosztó szegény ember szerepét elorozza és kiforgatja egy álsruhas gazdag, ő nálam Matyi, aki Döbröginek a fia. Korunkban a képmutatás minden határon túlmegy. Matyi pedig azért „Libás”, mert a történetem vállaltan utal arra, hogy 2008 körül a kelet-magyarországi libatenyésztők pénzét eltőzsdézték, a műben elkártyázták. A negatív főszereplő, Matyi sorsát megjósoltam, mert a mintája a kiséposz megírása után öt évvel lemondott frissen választott miniszterelnöki tisztségéről, és külföldön épített magyar szempontból – és általában – dicstelen karriert.

– *A Nyolcágú csillag – Székely Mózes és a brassói csata (2019) eposzod történelmi témájú mű. Ez a történelmi tematikájú alkotásod egyszerűen magával ragadó, lenyűgöző; keserű és felemelő egyszerre. A székely magyarok és az összmagyarság számára jelentős öntudatépítő opus. Bertha Zoltán irodalomtörténész szerint benne képet kapunk a fiataloknak oly fontos nemzeti önazonosságra, keresztény erkölcsiségre, hazaszeretetre, szülőföld iránti hűségre, közösségi önvédelemre irányuló erkölcsi-emberi kötelességről, hogy csak ezt említsük. Elmondanád ezt röviden, tömören?*

– A művel az egyetlen székely származású fejedelemnek és 1603-ban vívott tanulságos, végzetes csatájának akartam emléket állítani. A tizenöt éves háború idején zűrzavaros politikai

és katonai viszonyok között maga a hadvezér és később fejedelem is sodródott, vergődött, többször hibázott is, de végül megtalálta azt az utat, ami az egységhez vezet, és amit sokkal hatékonyabban tudott követni két nem sokkal későbbi utódja, Bocskai István és Bethlen Gábor. A fiatal, akkor 23 éves Bethlen Gábor is részt vett a brassói csatában Székely Mózes oldalán. Bethlent a csata után meg akarták választani fejedelemnek, de ő visszalépett az akkor idősebb és tapasztaltabb Bocskai javára. A kiséposz tehát az egység fontosságáról szól, negatív és pozitív példákkal. A történettel azokat a hibákat és erényeket vázolom fel, amelyek ma is szükségesek az egyéni és közösségi sorsvállaláshoz. Konkrét helyzetekben, jelenetekben, amikor kinagyítva megmutatkozik az adott döntést meghatározó emberi jellem.

– A Nyolcágú csillag... *formailag nagyon jól szerkesztett, fegyelmezett mű. Nyolc énekből áll, énekenként 33 versszakból, 99 sorból, összesen 792-ből. Miért ez a talán túlzottnak tűnő szabályos tagoltság? A számok is jelentenek valamit?*

– A ritmus nagyobb léptékben, a mű szerkezetében is ritmus, és a forma nem akadály, hanem segítheti is az alkotót, engem legalábbis segít. A számok pedig nem mágikusak, de jelképesek. A székely székek szám nyolc, a hagyomány szerint Székely Mózes buzogánya pedig nyolcágú volt. A hármas tagolás, ami ritkább, de nem páratlan a magyar versirodalomban, a szentháromságra, az Erdélyben a korban elismert egyházak vagy egyháztípusok számára, a nemzetalkotók (magyar, székely, szász) számára utal, mindez magában a műben is ki van fejtve. Egy ének 99 sorból

áll, ami a tökéletességre való törekvés jelképe, ez például már Danténál is előfordul. Ami pedig a kisszerkezeti tagolást illeti, az számomra a legfontosabb. A sorok felező tizenkettesből állnak, és egy versszak három soros. A tercett első és harmadik sorának vége rímel egymással, a középső sor pedig szabadon lebegő, x. Ez a forma jelképezi a bomlást és a megmaradt harmóniát, mivel a zártság az egységet erősíti. Mindez nem csupán elméletileg jelkép, hanem szerintem a hangzásban és érzetben is érvényesül.

– *Ha már hangzás, akkor a Székely Mózes-eposz nyomban hangoskönyvként jelent meg Fábri Géza zenéjével, Dóczy Péter rendezésében és mintegy 14 fős alkalmi társulat előadásában, neves színészekkel és zenészekkel. Miért éppen így adták közre?*

– Az eposz előadói műfaj, és egyáltalunk vélt érvényes megszólaltatást választottunk. Az eposzt ugyan hagyományosan egy énekmondó adja elő, de a művet hangzás szintjén részben megdramatizáltuk. A mesélő hangja két részre oszlik. Amit szemtanúként mond, jelen időben, azt Dóczy Péter recitálja, az általánosabb és a rezonóri részeket Fábri Géza énekli. Ezenkívül vannak a műben monológok és párbeszédek, amelyeket hangjáték- és hangoskönyvszerűen egy-egy színművész szólaltat meg.

– *A két tárgyalt eposzod és még a Három sing a jutalom... (2025), amiről még lesz szó, úgynevezett kiséposzok vagy epüillionok, előadva egy-másfél óra körüliek. A pozsonyi csata, 907 (2023) azonban a szó közismert értelmében is eposzi méretű: 3500 sorból, 60 énekből áll, és előadva közel 7 és fél óra. Milyen célból lett ilyen nagy merítésű és méretű?*

– A terjedelmet maga a történet, annak jelentősége és a műfaj határozza meg. Nem érdemes valamit vázlatosan megírni és előadni, ha az több részletességet, figyelmet kíván. A *pozsonyi csata*, 907-tel egy egész korszakot igyekeztem megidézni, kilenc év főbb eseményeit, a honfoglalásnak vagy a magyarok többedik visszatérésének nevezett időszak lezárását. Nyilván középpontban a sordöntő 907-es csatával. E honvédő csata részleteit nem kívánom itt részletezni, most elég annyit megemlítenem, hogy utána 123 évig nem lépett idegen hódító hadsereg magyar felségterületre. Mindenesetre egész történelmünk egyik legfontosabb eseménye. Nem véletlenül van olyan civil kezdeményezés, ami azt akarja elérni, hogy a csata évfordulója, július 7-e legyen nemzeti ünnep. Céлом volt, hogy emberközelségbe hozzam a csatát, az előzményeit és a korszakot. Az eseményeket két fiatal harcos és hadvezér szemszögéből mesélem el, ők Árpád nagyfejedelem 3. és 4. fia, Jelek és Jutas, akik részt vehettek cselekvőként ezekben az eseményekben.

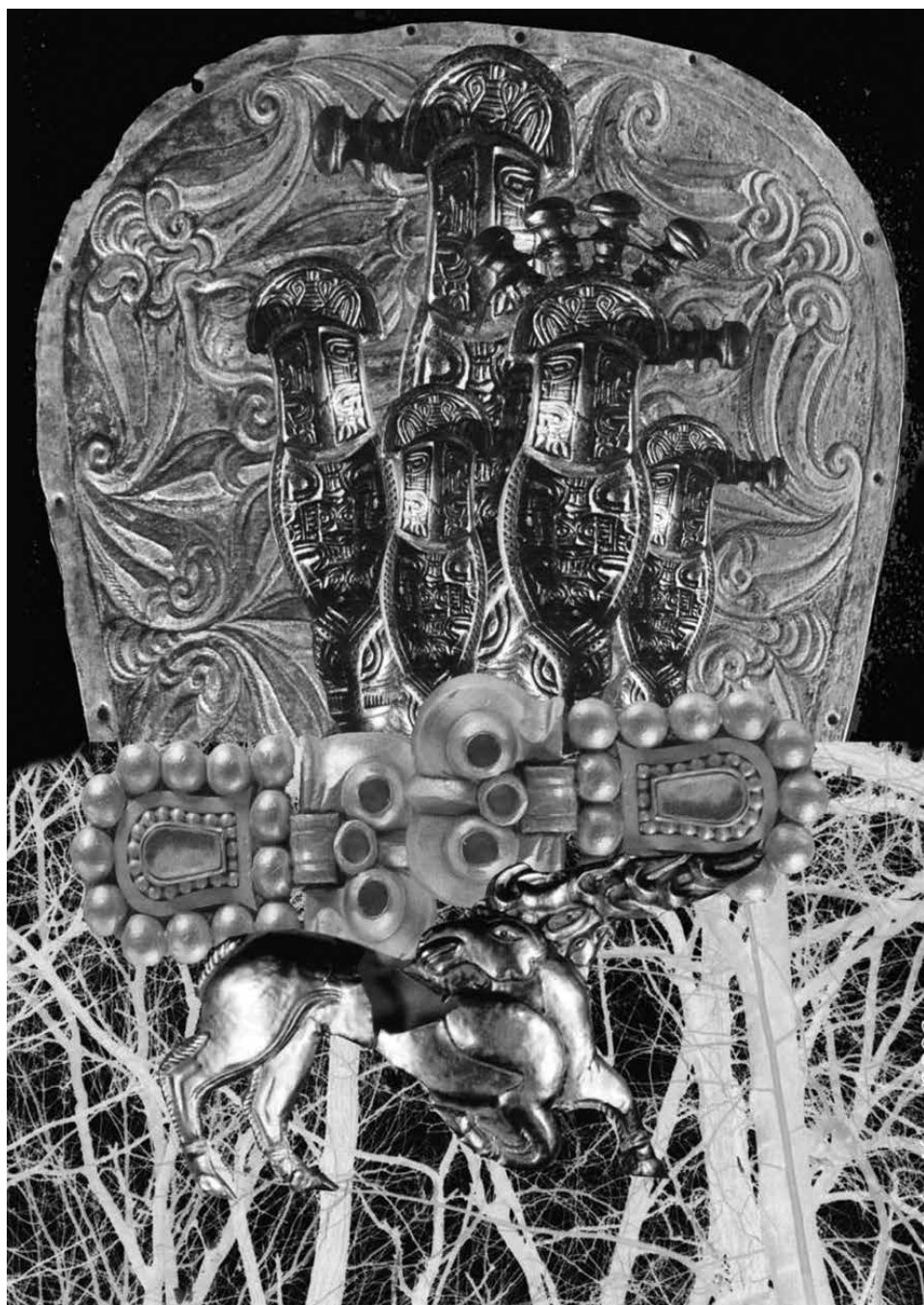
– Az eposznak van egy mesélője, aki mint szemtanú számol be a csatáról és az előzményeiről.

– Az eposznak általában alapeleme, hogy van egy elbeszélője. Ezt én úgy képzeltem el, hogy ő Árpád nagyfejedelem énekmondója. Az is egy fontos cél volt, hogy minél több vonatkozásban behelyezkedjünk a 9. és a 10. század fordulójának világába. Az akkori nyelvet nem tudtam rekonstruálni, de azért az újkori és az azt következő időszak kultúrszavait kerültem. Az archaikusságot a téma és a verselés adja. A befogadhatóságot a tagoltságra és a zenére bízom, bíztuk. A sorokat felező

tizenkettesben írtam, végrímek nélkül, belső rímek csak néhány dialogikus és lírai jellegű résznél vannak, ami alkalmi stilisztikai kitérő is egyben. A három soros versszakok egyszerre keltik a nyitottság és a lezártág érzetét. Korábban nem gondoltam volna, hogy a rímtelen felező tizenkettes ritmikus versszöveggként képes hatni, de úgy vélem, ezt a hatást sikerült elérni, különösen az énekelt változatban. Fábi Géza hosszú, intenzív munkát fektetett a zenei rekonstrukcióba. Népi, historikus és saját dallamokkal, motívumokkal dolgozott ki egy sokszínű zenei szövetet, amelyben a kort megidéző stílusban mesélhette végig a 60 éneket.

– A Három sing a jutalom... Székely kiséposz (2025) a székely világba kalauzolja az olvasót. Mesélj nekiünk erről a „hőskölteménynek” is nevezett szatirikus történelmi-mitologikus műről. Mikről, kikről szól? Honnan, miből szerezted, kaptad hozzá az ihletet? Ez egy nagycsalád történetének egyféle megéneklése?

– Nem csupán a *Három sing a jutalom*... székely eposz, hanem mind a négy, amit ez idáig megírtam, befejeztem. Még a *pozsonyi csata*, 907-ben is van egy fontos székely mellékszál. A többi háromban pedig a főhősök és a székely jog a történet középpontjában áll. A *Nyolcágú csillagnál* ez egyértelmű, de a *Libás Matyiban* is a népi ellenállás és lázadás alapja egy „Ezüstbullá”-nak nevezett törvénykönyv, ami a székely jogot, a *Lúdas Matyiban* hivatkozott *Hármaskönyvet* (Werbőczy *Tripartitumát*) és ugyanúgy az *Aranybullát* is jelképezi. A *Három sing a jutalom*... nem család-történet, bár beledolgoztam az apai dédnagyapám életének és halálának néhány mozzanatát, amit megőrzött

Vitéz Bátor 8.

a családi legendárium. Az események sora fiktív és mitologikus, de minden meseszerű mozzanatából felsejlik az a valóság, ami a székelységgel történt azóta, hogy 1876-ban megszüntették a székelyszékeket, és betagolták a vármegyerendszerbe. Ez mindenképp egy értékvesztést jelent, felbomlást, amire még ráakódott az iparosodás, a világháború, Trianon és a román uralom. Mindezek áttételesen benne vannak.

– *Közvetve mindez valóban megjelenik a kiséposzban, de maga a történet a dédnagyapád hét próbájáról szól, és a próbákat szerzői elől- és utoljáróbeszéd keretezi. Mi adta mindennek az alapját, és a hét próbában mi mindent kell a dédapának legyőznie?*

– Sok motívum, toposz állt össze szerves egységgé. Az alapgondolat az volt, hogy mit kezd a székelysíkember, a magyar ember és általában a kisémberek a 19–20. század fordulóján és után bekövetkezett változásokkal. Minta volt a görög mitológiából Héraklész 12 próbája. Az eposzom hőséneke „csak” hét próbát kellett kiállnia. A hetes szám jellegzetesen magyar (hét törzs, hét vezér stb.), de hét a száma a keresztény kultúránkban a fő bűnöknek és azok elmentéinek, az erényeknek is. A próbák közül egyeseknek vannak megfelelői a dédapám életéből és halálának körülményeiből. Például az utolsó próba, az egyetlen, amit elveszít, úgy ér véget, hogy halálra dolgozza magát, hogy megszerezze egy sor szántóföld tulajdonjogát. A valóságban is azt tartja róla az emlékezet, hogy halálra dolgozta magát, és erre még a sírfeliratában is utaltak: „Három sing a jutalom, ezért szerezhett sok vagyont.” A „három sing” a szemfödél hosszának mértéke.

– *Ez a sírfelirat, legalábbis annak az első fele az eposzod címét is alkotja, és benne teljes terjedelmében a Tizedik Éneken is. Ilyen módon a sírfelirat magának a versformának is a meghatározója.*

– Pontosan. Semmi sem légből kapott, hanem megvan a valóságban a mintája, a csírája. Az epitáfium a végríme miatt sorpárként értelmezhető, a 7 és a 9 szótagos sorok együtt asszonáncpárt alkotnak. Én enne a két sornak a megnégyszerezéséből alkottam egy versszakot, egy kereszttrimes oktávát. A sírfeliratban lévő szabados asszonáncot fölülírtam úgy, hogy az oktávában nem párrímes összecsengés van, hanem kereszttrimes, így az 1. a 3., a 2. a 4., az 5. a 7. és a 6. a 8. sor végével rímel. A sorpárok kiadnak egy aszimmetrikus belső tagolású, 7 és 9 szótagos, összesen 16 szótagos nagysort. Az epikus jelleg így a ritmusban és hangzásban is érvényesül.

– *Ha megnézzük alaposan, akkor nincs két azonos formájú és metrumú epikus költeményed vagy eposzod. A Keresztút szonettkoszorú, a Libás Matyi hexameter, a Nyolcágú csillag félrímes tercett felező tizenkettesben, A pozsonyi csata, 907 rímtelen tercett felező tizenkettesben, a keret pedig ötsoros felező nyolcas, az első sor egy szótaggal rövidebb, az utolsó eggyel hosszabb. A Három sing a jutalom... pedig egyedi lelemény, saját versszaktypussal, az általad is leírt oktávával. Utóbbi formai elemeiről még ejtsünk pár szót.*

– Ez a kiséposz is nagyon szabályos keretben van elmesélve. 1064 sorból, 133 versszakból, 13 énekből áll. A középső 7 ének a 7 próba, az első 3 a felvezetés (invokáció, enumeráció stb.) és az utolsó 3 a szerzői kitekintés a jelenig. A próbák egyenként 13–13

versszakból állnak, a keret énekei 7-7-ből. Hogy épp melyik ének melyik sorszámú versszakja és sorszámú sora mit tartalmaz, annak is helyenként van jelentése, de ezt nem mondom el, fedezze fel magának az olvasó, ha érdekli. Itt jegyzem meg, hogy Fábri Géza, aki ezt a művet is megzenésítette, remek áthallásokkal erősítette a kiséposz szerkezetét. Például a 10. Ének tragikus mozzanatának dallama a *Végső Ének* utójátékában mint egy győzelmi induló tér vissza. Azt sugallja, hogy a székely ember és általában a kisémberek akár még a saját halála árán is győz.

– *Beszéljünk még kicsit általánosságban ezekről a művekről. Közös jellemzőjük, hogy epikusak, a történet fontos fő- vagy mellékszála székely vonatkozású, mindegyik kiadvány tartalmaz egy szerzői utószót, mindegyik illusztrált különböző mértéken, és valamennyi mű megzenésítve is megjelent a szöveges mű után vagy azzal együtt. Kezdjük az utószóval, Miért tartottad fontosnak kiegészítéseket írni ezekhez a művekhez, nem elég az, amit önmagukban elmondanak?*

– Nem gondolom, hogy az eposzim e kontextuális kiegészítések nélkül nem érthetők és nem élvezhetők esztétikailag. De mivel egy valaha sikeres műfajt újítottunk fel és meg, mintegy öt évszázad múltán, ezért talán érdemes magáról a műfajról is beszélni. Az utószókat publikálhattam volna külön cikk, tanulmány formájában, de szerintem jobb, ha egy kiadványba kerül a kapcsolódó művel. Az eposzokban bemutatott történetek és korszakok világa nem közismert. Az emberek keveset vagy semmit nem tudnak a székely szokásjogról, de nem közismert Székely Mózes fejedelem és a tizenöt-éves háború időszaka sem. A pozsonyi

csata már közismertebb és népszerűbb téma, de azzal kapcsolatban sok a tévhit és félremagyarázás.

– *Mik azok a legfontosabb ismeretek a székelységről, amelyeket megírsz az eposzaiddban, és történeti előzményként ismertetsz az utószókban?*

– Nehéz röviden összefoglalni, ezért ajánlom inkább a négy utószót. Néhány lényeges dolgot azonban megemlítek kedvcsinálónak. A székelyek a hagyomány szerint a hunok leszármazottjai, és nyelvileg, önazonosság-tudat szempontjából a magyarság része. Történelmi források is utalnak arra, hogy Árpád nagyfejedelem magyarjainak bejövelele előtt is a Kárpát-medencében éltek. Valószínűleg ennek is köszönhető az autonómiájuk, aminek azért nincs eredeti alapító dokumentuma, mert az alapja az ősiség. A székelyek a Magyar Királyságon belül teljes körű önrendelkezéssel bírtak, autonómiájuk állam volt az államban, saját szokásjoggal, jogi, közigazgatási és hadi szervezettel. Vezetőjük a király által kinevezett, de általuk megszavazott ispán volt. Szabadságjoguk alapja, hogy szükség esetén saját költségen és hadi felszereléssel vonultak a haza védelmében háborúba. Státuszukat Werbőczy István 1517-ben kiadott *Tripartitum* című jogi kódexe is elismerte. A székelyek jogállását, különállását több királyunk és fejedelmünk is meg akarta kurtítani vagy szüntetni. A szokásjog és az autonómia lemorzsolódásokkal ugyan, de 1876-ig fennmaradt, amikor a Magyar Országgyűlés a haladásra és a modernizációra való hivatkozással megszüntette a székely székeket.

– *A Három sing a jutalom... épp arról az időszakról szól, ami után megszűnik ez az autonómia? Milyen hatással*

volt ez a jogi, közigazgatási változás a székelysége, az egyes emberekre nézve?

– A Székely jog és életforma jelentős mértékben őrizte a magyarságnak egy ősi, archaikus társadalmi és jogi berendezkedését, amelyben egyenlő volt a személyi, a kisközösségi és a nagyközösségi (nemzeti) tulajdon. A székely jog korlátozta az egyének számára a tulajdonszerzést és a vagyonfelhalmozást, másképp mondva a magántulajdont, ami jelenleg az egész világ egyik nagy problémája. Amikor 1876-ban megszüntették a székely önrendelkezést és a székely szokásjogot, szabad teret kapott a halmozás, a többség számára az elszegényedés. Ez a „haladó” reform tette lehetővé a Székelyföldön a románok és a szászok jelentős mértékű tulajdonszerzését is. Mindez összességében a magyar ajkú székelyek lélekszámának csökkenést is eredményezett.

– *Székely magyar kiléted befolyásolt-e élet- és világlátásodban, szójárásban, gondolkodásban, előadásmódban?*

– Úgy vélem, hogy igen, és jelentős mértékben. Már az, amit a szüleimtől, a családomtól, a parajdi őshonos emberektől tanultam, elsősorban mint magatartásformát, mindig mintaként szolgálnak. Hogy legyen kiállásunk önmagunkért, szűkebb és tágabb közösségünkért, a székelységért, a magyarságért megalkuvás és nagyobb kompromisszumok nélkül, azoknál, akikre én felnéztem és felnézek, nem üres frázis volt, hanem valóság. A személyes tapasztalataimat pedig kiegészítettem történelmi ismeretekkel, megírtam ezekben az eposzokban, hogy a jó minták remélhetőleg másokat is inspiráljanak, székely magyarokat és magyarokat egyaránt. Mivel az ember a stílus és a stílus az ember,

így a székely gondolkodás és a szóhasználatot is a magaménak érzem, ezért mindez az eposzokban is tükröződik. A *Három sing a jutalom...* a leginkább székely művem. Abban a szóhasználat is erősen tájjellegű, ezért még rövid szöszedetet is mellékeltem a kiadványban.

– *Köteteid minden második oldalát képek, illusztrációk díszítik. Miért tartottad szükségesnek?*

– Nem mindegyik könyvemnek és nem minden második oldalán található illusztráció. Van, amelyiknek csak a borítójához készült illusztráció, mint *A pozsonyi csata*, 907 könyvhöz/hangoskönyvhöz, illetve a *Libás Matyi* nyomtatott (2013), majd CD-kiadásához (2019) is. Hogy épp mennyire lett színes vagy illusztrált egy kiadvány, az a terjedelemtől, a formátumtól és a finanszírozási lehetőségektől is függött. A *Nyolcágú csillag* úgynevezett digipack hangoskönyv formátumban jelent meg, a CD-tokban a teljes szöveggel, mind a 64 oldal illusztrálva. Mivel a filmelméleti szakmám révén is kedvelem az összművészeti hatást, ezért a mű élményét szeretném minél többértükben átadni az érdeklődőknek. A *Nyolcágú csillag* grafikáit Lőrincz Katalin rajzolta, az összes többi B. Tóth Klára, egyeseket fiával, Borda Mátyással közösen.

– *Mindegyik kötetnyi eposzodhoz egy-egy hanglemezt mellékelsz, amelyek énekszóban, hangszeres zenében rögzítik a cselekményeket. Mэгhozzá a korabeli dallamvilágnak, zenei kifejezőmódnak megfelelően. Ezzel is éreztetni kívántad a beszéd és a muzsika, a vers és a zene korabeli szimbiózisát?*

– Ezek a zenei CD-k nem mellékletek, legfeljebb technikai értelem-

ben. A zene, a megzenésítés mind az öt esetben a verses művel egyenrangú művészi alkotás. Az eposz előadói műfaj – hangsúlyozom ismét, de a líra is, egyetértve a vers és a zene eredendő szimbiózisával és a vers oralitásban gyökerező genezisével –, így előadva, elénekelve érvényesül igazán. Ami valóban közös a kiadványokban, az az, hogy az eposzok és a szonettkoszorú is elolvashatók és meghallgathatók teljes terjedelmükben.

– *Meglepett, amikor megláttam, hogy igen sok válogatott versed online érhető el. Ez új módi? Könyv formában is megjelentek ezek a versek? Miért tartottad fontosnak verseidet így (is) közzé tenni? Könnyebben megy, többen olvashatják, esetleg olcsóbb?*

– A világhálón, pontosabban a Magyar Elektronikus Könyvtárban közzétett verses válogatásom nem olyan terjedelmes. Napjainkban sokan élnek ezzel a lehetőséggel, ízelítőnek szántam azt a csokrot. Lehet, hogy frissítenem kellene ezt a válogatást, hogy az újabb művekből is elérhető legyen néhány, mert ebben a csokorban még túlsúlyban vannak a korai, lazított formavilágú versek, és alig van bennük az epikus művekből. Igaz, az eposzok egészben vagy részben szintén elérhetők a honlapomon és a videócsatornámon.

– *Filmesztéta, klasszikus gitáros is vagy. Megosztanád velünk ez irányú tevékenységed lényegét?*

– A klasszikus gitárt hosszú évekkal ezelőtt félretettem, bár még ma is azzal

nyugtatom magam, hogy nem véglegesen. A filmesztétikai tevékenységemről annyit, hogy ez az egyik tanult szakmám, a doktori értekezésemet a mozgókép retorikájának megalapozásából írtam, ami megjelent még a védés évében, 2016-ban *A szimbolikus-retorikus film* címmel. Számos elméleti és filmelemző munkát írtam, ilyen témában előadok konferenciákon, és van egy filmes ismeretterjesztő műsor az M5 kulturális csatornán, ami már harmadik éve fut, heti rendszerességgel, csütörtökönként 21 órától (magyarországi idő), *Sztankay mozija* címmel, és annak vagyok a társszerkesztője, illetve állandó szakértője.

– *Fejezzük be a beszélgetést egy jövő felé tekintő kíváncsi kérdéssel: mik a legközelebbi alkotói terveid, céljaid?*

– Tervezek írni még eposzt, verstani és filmelméleti műveket is. Jelenleg két munkám áll kiadásra készen, amit hangoskönyvként szeretnék megjelentetni. Az egyik *Népi gyerekmondókák dallamhangsúlyokkal*, ami az egészen kis gyermekeknek tanítja meg a recitáló tagolást és hangsúlyozást. Ezt a Magyar Művészeti Akadémia egyéves alkotói ösztöndíjával írtam, szerkesztettem, és szintén az MMA támogatásával fog megjelenni. Az *öröm útja* pedig egy szakrális, pünkösdi tematikájú versciklus, amit 15 különböző klasszikus időmértékes és újmértékes versformában írtam, és Szemerédi Bernadett recitálásában lesz hallható.

Aniszi Kálmán

Sáska

Aknay Tibor

Énátültetés

*Egyémásra rakott arcaim:
éngaléria.*

Énhalom.

Átlátok magamon.

Énjeim együtt,

éntüntetés,

helycsere magammal:

énátültetés.

Minden énem mögött

másik én lapul.

van szobor énem is,

mozdulatlanul.

Néha azt játszom,

hogy nem vagyok

és bezárom

a tárlatot.

És akkor is

Az ősökkel ritkán álmodom,

leginkább ébren beszélgetek velük,

amolyan félhalkan,

nehogy megszóljanak

az éppen arra járók.

Amúgy is közismert

magamban beszélő lévén,

minimum félkész válaszaik vannak

arra az esetre,

ha megkérdezné valaki,

mit motyogok fényes délből

a megálló felé menet.

Szoktam volt mondani,

épp verset írok és ugye,

azt köztudottan hallani kell,

*mert különben,
hogyan érezném a ritmust,
mert hogy venné ki magát,
hogy negyven éve halott nagyanyám
szavait próbálom
egyre reménytelenebbül felidézni.
Vagy elhiszik vagy nem,
de nem érdeklődnek tovább,
és összekacsintunk nagyanyámmal,
hogy megint legyőztük
a fránya téridőt
és akkor is szeretjük egymást,
amikor...*

Genealógia

*Kezem apám fogja,
én a fiamét,
láncul sors kapocsba
három nemzedék.*

*Apámnak nagyapám
fogta a kezét,
kicsi volt az, mégis,
minden belefért.*

*Déd- és ükszüelőket
sorra faggatom,
kinek melyik jegye
látszik arcomon.*

*Tükör magam nézve
nagyanyámé szemem,
s nagyapámé kedvem,
ha lobban hirtelen.*

*Mindegyik én vagyok,
asszony, férfi, gyermek,
maradva egyedül,
mindörökre jelnek.*

Derzsy-Ben Ond

A Gordon-lányok kis kirándulása

Emili volt a szertelenebb. Melle alig domborított ingein; haja szalmaszínű, szétmeredező, fél tucat csattal tudta többé-kevésbé rendezetté tenni. Arcán, különösen, ha mosolygott, az S vonalú ráncok egymásba ágaztak. Luszilla zömökebbnek hatott hűgánál, noha alig néhány kilóval lehetett nehezebb nála, sötét, vékonyszálú haját lófarokba kötötte, mélyebb barázdáit szarkalábak kapcsolták. Sötétebb ruhát hordott, hangulata is öltözetéhez illett leginkább, ritkábban mosolygott, főként neki főtt a feje a háztartás miatt, ő intézte a pénzügyeket, fogadta a gáz- és a vízóra-leolvasót.

Nyolc év óta ugyanaz a bérház az otthonuk. Előtte két-három évenként költöztek, a legtöbb kerületben laktak, valamelyiknek mindkét végén, tovább már egyikük sem akart csapódni. Pedig éltek jobb környéken is, gyakran felemlegették, amikor mindent karnyújtásnyira közel gondoltak.

Mindketten ugyanabban az iskolában tanítottak, Emili földrajzot és éneket, Luszilla biológiát, rajzot. A tanáriban távol esett az asztaluk, nem szándékosan, így osztották el; a szünetekben alig beszéltek, ritkán együtt mentek haza, útvonalaik mások voltak. Luszilla öt-tíz perccel később indult el hazulról, ellenőrizte, elzárta-e a gázt, mindent leoltottak-e, aztán be-

csukódott, és az utcát keresztülszelve sietett az órakezdesre. Napok óta egy kosztümről beszélt, amit a kirakatban látott, és Emili a füzetek fölött felpillantva biztatta, hogy vegye meg. Megengedhetjük magunknak?, szegte neki ingerülten Luszilla, s Emili visszahajolt az irományok fölé, korai volt szólania.

Nem sok közös szórakozásuk akadt, mindkettőt szokásaik éltették: Emili virágbolond lett, telihordta a lakást mindenféle növényvel, katalógusokat bújt, díszkertészettel foglalkozó könyveket forgatott, Luszilla viszont keresztretjvények garmaáját fejtette fáradhatatlanul, sokszor fél délután egyhuzamban, beküldte megfajtéseit, néha nyert is, csupa apróságot, pólót, amit elajándékozott a keresztfiának, meg csomó értéktelen csecsebecsét, melyek nagyobb takarításkor a szemétkerületbe kerültek. A tévét a nappaliba állították, ott álmosodtak el, jó éjszakát kívánva vonultak a szobájukba. Reggel Luszillánál csörgött az óra, kinyitotta Emili ajtaját, és amíg a hűg ébredezett, elkészítette a reggelit, s ha nagyritkán valamelyik a másik italára kapott kedvet, természetes mozdulattal cseréltek csészét. Vasárnap délután együtt sétáltak a Luxembourg-kertben, nem volt messze, busszal két megálló, ha melegen sütött a nap, gyalog vágtak

az útnak. Egy darabig a hársak alatt andalogtak, a télizöldek közelébe telepedtek, Luszilla rejtvényfüzetét hozta, Emili kötött, főként pulóvert vagy mellényt, amint elkészült, nővéreinek adta, aki külön polcra tette a többi mellé. Emili születésnapján vagy nagyobb ünnepkor vette fel az egyiket, nem tűrte meg magán a pasztellszíneket.

Évekig felváltva ápolták apjukat. Az utolsó évben mindkettőjük idejét lekötötte a gondozás, fiatalok voltak még, gondolhattak volna saját családra. Emili akkoriban jegyben járt egy langaléta fiúval, Luszilla kezdettől fogva nem nézte jó szemmel a kapcsolatot, fitymálva beszélt testvére választottjáról, ingyenélőnek nevezte, végül viharok nélkül bekövetkezett a szakítás. Luszillának haldokló apjuk mellett ahhoz is maradt ereje, hogy Emilít vigasztalja.

Luszilla megkönnyezte a szerelmes filmeket, ellenben Emili forróbb jeleneteknél már kuncogott, s ha a kamera meztelenkedésnél többet is mutatott, beleköhögött a markába. Néha, ha a családra terelődött a szó, valamelyikük folyton felvetette, mennyire kivételezettek, ott van nekik egy egész csapat gyerek. Minden évfolyamban lettek kedvenceik, akikhez erősebben vonzódtak, megvitatták dolgaikat, majd sajnálták, valahányszor elkerültek.

Luszillát akkor érte villámcsapásként a hír, amikor Emili is jelen volt, így azonnal robbanhatott a meglepetés; meglobogtatta a papírt, és elfúló hangon újságolta: kétszemélyes utazást nyert. Emili, miután megkaparintotta a lapot, többször elolvasta az értesítést, amíg elhitte. Hirtelen szűk lett számukra a lakás, el kellett szabadulniuk; habár már késő délutánba fordult az

idő, busszal elindultak a Luxembourg-kertbe, s a kedvenc padjukon kitárgyalták a rendkívüli esetet. Luszilla élénken ecsetelte, először még nem is akarta beküldeni a megfajtást, sőt, ha jól emlékszik, az utolsó napon adta postára, tiszta mázli, addigra el is felejtette volna.

– Egyszer be kellett jönnie. Még ügysem volt olyan, hogy a télből át-megyünk a nyárba. Vagy mást akarsz vinni?

Kipukkadt belőlük a nevetés; Luszilla mondta, még meggondolja, ki tudja, hányan ácsingóznak ilyen remek lehetőség után. Megegyeztek, hogy nem árulják el senkinek szerencsájukat. Emili szerint nem is volna kinek, ám Luszilla rálegyintett, túl irigyek az emberek. Az utazás a téli szünet nagyobb részére esik, két nap szabadságot gond nélkül megkapnának, legfeljebb temetésre hivatkoznak, kitalálnak egy rokont, magyarázkodniuk sem szükséges. Az út kárpótolni fogja őket mindenért.

Emili értetlenkedett.

– Minek kell kárpótolva lennünk?

Nővére megvonta a vállát.

– Mindegy. Ez most a miénk. És ki is használjuk.

Boldogságuk felemlegetésével kezdték és fejezték be napjaikat, aztán hetekkel később már csak elvétve figyelmeztették egymást az utazásra. Amint a szervezőirodától megkapták a papírokat és a repülőjegyeket, kevés lelkesedéssel fogadták. Luszilla úgy találta, meglehetősen rumlis lesz az útjuk, de bolondok volnának kihagyni. Emili fotókon mutatott néhány egzotikus növényt, amiket jó eséllyel lehetne itthon felnevelni. Luszilla rápillantott az egyik képre, nem tett megjegyzést.

Asztalán zárt borítékokban megfejtéseit tartotta, melyeket elküldeni akart; Emili élcelődött: egy szerzemény nem is elég neki, azonban Luszilla morgott, így sürgősen abbahagyta az ugratást. Luszillának napok óta fáj a dereka, szokásosnál is csendesebb maradt.

Akkortájt történt, hogy az első emeleti megüresedett lakásba új lakó költözött. Kezdetben fel sem tűnt nekik; ha híre a házban el is terjedt hamar, nem jutott a fülükbe. Luszilla jobb hangulatában felemlegette, milyen jó, hogy nem kell liftezniük, elképzelhető, mi csoda alakokkal szorongának együtt; Emili értette, bár ő kevésbé tartott az emberektől. Luszilla egyik nap szóba hozta, hogy új arcot látott, kiderült, Emili is szembetalálkozott már a jövővénnel, csak elfelejtette megemlíteni. Ezután többször összefutottak vele a lépcsőházban, az idegen mindannyiszor szívélyes Jó napot, hölgyeim!-mel köszönt, amit Luszilla furcsállott, tola-kodó fráternek jellemezte az alattuk lakót, Emili viszont kifejezetten viccesnek találta lekonyuló bajuszával. A férfi ódivatú bő ruhákat hordott; hatvan év körüli lehetett, ritka, szürkés haját hátrasímította, tarkóján felállt; ha elmulasztotta lesöpörni, gallérját korpaszemek hintették. Luszilla egyből kiszúrta, és megjegyezte, hogy ápolatlan munkásfajta, biztosan bérlő a lakást. Mégis, amikor a házmeister elárulta, hogy az ismeretlen megvenni készül, megenyhült; azért annyit még leszűrte: ha ilyen sok pénze van, hurcolkodhatott volna vonzóbb kerületbe.

– Ha nekünk jó, neki miért ne lehetne az?

– Mi biztosan jobb helyet keresnénk.

– Mi itt maradunk. És ki tudja, ő honnan jött.

– El tudom képzelni.

Emili az esti film után levitte a szemetet. Azzal a hírrel érkezett, hogy világosság szűrődött át új ismerőse ajtaja alatt.

– Talán aludnia kellene?

– Vajon mivel foglalkozik?

– Miért nem kérdezed meg tőle?

Cikornyás névtábla került a régi helyére. Emili megállapította: Ottó kifejezetten illik szomszédjukhoz; ellenben, tódított Luszilla, az Udvari olyan alpári.

– De úgysem így szólítanád. Azt mondanád: kedves Ottó, mi az, ami bébetűvel kezdődik és három lába van?

Luszilla nem hajlott a tréfára.

– Legalább kikerekíthetné a nevét, mondjuk, Udvariasra. Udvarias Ottó. Nem olyan képtelenség.

Emili indult volna már lefeküdni, a végén mégis maradt, bámulta tovább a képernyőt, csak amikor hallotta nővére ásítozását, köszönt el. Luszilla értetlen szavakat mormogott. Emili szobájában jött rá, hogy egyformán csalódottak.

Két nap múlva Ottónak küldeményt hozott a postás, a befelé tartó Emilitől kérdezte, átadná-e, ha megérkezik. Emili magával vitte a csomagot, kirakta a nappaliban, hogyha Luszilla hazaér a boltból, elsőnek vegye észre.

– Felcsaptál postásnak? – jelent meg a nővér az ajtóban.

Emili a vállát vonogatta, neki teljesen mindegy, simán bedobhatják a postaládájába, másnap úgyis megtalálja. A vacsoránál már előhozta, ha Luszillának kellemetlen, leviszi ő, végül is mi rossz történhetne?

– Vagy vihetnénk ketten – tette hozzá.

– Úgy érezhetné, rá akarunk akaszkodni.

Emili meghintáztatta villájára szúrt tésztát.

– Beviszed?

Luszilla nem pillantott rá.

– Te kaptad, nem?

– Tulajdonképpen nem érdekel.

A nővér diót hintett a spagettira.

– Majd meglátom.

Némán ettek; s negyedórával később, miközben Luszilla összeszedegelte az edényeket, mondta, hogy korán lefekszik. Emili még tévécsatornákat váltogatott, ám hamar elálmosodott, bentről kívánt jó éjszakát. Luszilla nem hallotta, zörgött a tányérokkal; Emili habozott, kimenjen-e hozzá, de tekintete ráesett a levélre, megfordult, és magára csukta az ajtót.

Reggel, amikor Luszilla kinyitotta a szobáját, Emili már ébren feküdt; előtte rossz álmok keltegették, hajnalban sokáig nem bírt aludni. Csak miután megindultak a buszok (egyiknek az első megállója a házuk előtt van – a légfék hangjára egyébként is gyakran felriad), szenderedett el kicsit, fél hat felé már nem kísérletezett, várt, amíg biztosan elkészült a reggeli, akkor felöltözött, lehúzta a vécét, megmosdott, és bugyiban telepedett az asztalhoz.

– Nem ilyen most a divat – csipkelődött Luszilla.

Emilinek nem volt kedve vitatkozni, panaszkodott, hogy ég a szeme. Luszilla szó nélkül elé rakott egy szem Quarelint. Emili nem nyúlt hozzá, inkább megvajazott egy kalácsszeletet.

– Tudod, min nevettem?

Luszilla megkérdezte.

– Azért viszünk egy bőrrönd ruhával többet, hogy odáig ne fázzunk az úton.

– Elég egy könnyű kabát.

Emili a tányérra pottyantotta a reggelijét.

– És a barnaság? Vagy a temetés alatt sülünk le úgy?

– Mindegy. Ha nem mehetek, akár fel is mondok.

– Nem mondom komolyan.

Luszilla belekortyolt a teába; kedvetlenül nézett el húga mellett.

– Vagy azt gondolod, szüntelen jönnek-mennek az alkalmak?

Emili nem válaszolt, a kalács végét az abroszon hagyta, és mintha késésben lenne, magára kapkodta a ruháit.

Aznap délelőtt kétszer találkoztak az iskola folyosóján, de a hunyorítás elmaradt, mind a ketten rohantak; Luszilla fáradtnak tűnt, alighanem dereka akkor is hasogatott. Emili délután boltokban járt, két szatyornyi pamutot vásárolt; hazaérkezésekor már a házak tetejére ereszkedett a nap. Luszilla eltávozott otthonról, a levelet sem látta az asztalon. Keserű érzés lepte meg. Felhangosította a rádiót, a zenére figyelt, aztán amint felöltött benne, hogy mással jobban elfoglalhatná magát, vacsorát csinált: leforrázta a gombát, lenyúzta a bőrét, és krumpliszeletekkel berakta a sütőbe. Kellemes illatok szálltak, amikor megjelent Luszilla; nem adott időt, hogy a húga kifürkéssze az arcát, sóhajtván, mintha a napi lótás-futás kivette volna az erejét, lehuppant a nappali díványára. Bekapcsolta a tévét, bár Emili gyanította, a legkevésbé sem érdekli a műsor.

– Nem vagy éhes? Mindjárt kész.

– Dugig ettem magam. Tudtad, hogy Ottó kitűnő szakács?

– Honnan tudtam volna?

– Roston sült étellel kínált, fenséges volt. – Zenét sugárzó állomást keresett, azután visszatért az előző adóra.

– Milyen volt?

– Hogy? Ja. Kellemes. Sokkal rosszabbat vártam. Ócska garbóban szaladtam fel, azt hittem, mindjárt fordulok vissza, de marasztalt nagyon. Úgyhogy hagytam, hogy beinvitaljon. Képzeld, azt mondta, már tervezte, hogy ellátogat hozzánk. Ha nem megyek, előbb-utóbb felbukkant volna nálunk. Mit szólsz?

– Alighanem ő sem panaszkodott volna a főztödre. Mit mondott?

– Tulajdonképpen semmit. Özvegy. Van két felnőtt gyereke. Ki sem néztem belőle. És mérnök. Na, ezt végképp nem. Közben feltalál műtyükkéket, nem értettem, mit, de elég lényegesek lehetnek, meggyorsítanak, megkönnyítenek, ez a lényegük. És majdnem nevetnem kellett, hogy hajnalonként futni jár. Mutatta a kék micisapkáját, meg egy rajzfilmfigurás pólóját, amely...

– Izzadt volt?

– Pedáns ember. Nem úgy volt, hogy felkészülhetett, mert tudta, jövök, ezért puccra vágja a lakást, hanem tényleg takaríthat. Cipő is...

– Mi van velük?

– Szép sorban állnak egymás mellett.

– Kellemes alak lehet.

– Kérdeztem, miért van itt, nincs-e háza, ingatlana.

– Na persze.

– Azt mondta, nem rendeződtek a tulajdonviszonyok. Felesége első házasságából származó gyerekei ágálnak a végrendelet ellen. Ágálnak. Nem jópofa?

– Jól összebarátkoztatok. Biztos, hogy nem kérsz?

Luszilla megjelent az ajtóban. – Mi van?

Emili nem fordult el a mosogatótól. – Szurkál a gyomrom. Megint a hagyma.

– Tisztára, mint a gyerekek. Utána meg nyavalyogsz.

– Egy szót sem szóltam. – A tányérokhoz nyúlt, s miután kérdő pillantására Luszilla megrázta a fejét, egy terítéket helyezett az asztalra. A forró tepsit felrakta a gáz tetejére, és kockákat szelt a sajtos krumpliból.

– Miért nem folytatod? – kérdezte Emili.

Luszilla vizet engedett a pohárba; kiitta, akkor válaszolt.

– Ennyi volt. Rólad is érdeklődött.

Emili a gőzölgő rakásból a tányérjára tett; eléült.

– Nahiszen. – Ráfújt a villájára tűzött falatra. – Képelem, jól kifaggatott.

Luszilla nekidőlt az ajtókeretnek, kényelmes pózt vett fel.

– Szerette volna, de nem hagytam.

– Mit hagyta?

– Hogy beszéljen magáról. Egyedül lehet, legalábbis ezt vettem ki a szavaiból.

– Biztos sajnáltatta magát. – A hús a porcelán széléről a szájához emelt egy gombakarikát.

– Aligha lett volna velem szerencséje. Meghallgatok valakit, de nem sopánkodok.

– Akkor végül is tudjuk már ki ő. Mész még hozzá?

– Meghívott, de nem tudom, mit teszek. Jól megvagyunk így, nem?

Emili nem felelt, ételét aprította, s miután hátrafordult, mit serteptértél a nővére, Luszilla már eltűnt. Amint végzett, félrerakta az edényeket, nem volt kedve mosogatni. Megnézte a kikelt virágokat, utána bement Luszilla mellé tévézni. Régi filmet játszottak, nem érdekelte, de addig maradt, amíg elálmosodott, aztán elbúcsúzott. Szobájában fél óráig rostokolt az ablak mögött, bá-

Táltos levitáció

multa a kinti fényeket. Eszébe ötlött, hogy talán évek óta nem ödöngött még este az utcán.

A következő napokban egyre többször megesett, hogy Luszillát nem találta a lakásban; tudta, hol van, egyszer rá is kérdezett, ám kitérő választ kapott, Emili nem firtatta többet. Egy hónap múlva vasárnapi levegőzésük is elmaradt, habár Luszilla erősen fogadkozott, hogy pótolják, a végén a húga belátta, erre hiába vár. Ottóval gyakorta összefutott, épp olyan előzékeny volt, viszont már felfedezte benne a távolságtartást, érezte, hogyha tehetné, szívesen kitérne előle. Luszilla néha szertelennek tűnt, egyébként semmi olyat nem tapasztalt, amit Emili ne ismerne tőle; nővérenek ugyanúgy változott a kedélye, mint eddig, kelt bal lábbal, hátfájása idején kiállhatatlan volt, Ottót is hanyagolta. Emili hiába várta, hogy a férfi egyszer csak betoppan, talán Luszilla mondhatott neki valamit. Ha a félrehúzódság tapintat részéről, köszöni szépen, nem kellene úgy kímélni.

Az utóbbi időben Luszilla többet idegeskedett, a karácsony este sem zavartalanul telt, átadták ajándékaikat, szóval tartották egymást, ennek ellenére kényszeredettséggé támadt közöttük, ami ebédnél is érződött. Közeledett utazásuk időpontja, Emili emiatt viselte nehezebben a feszültséget. Végül is nem hazudtak az igazgatónak, megengedte a rendkívüli két napot, s ahelyett, hogy tervezgetnének, fal ereszkedik köztük.

Luszilla lefekvéshez készülődve állította meg azzal, nem bánná-e, ha Ottó is velük tartana.

- Van még egy jegy?
- Talán lehetne.

– Mi volna, ha ketten mennének?

Hirtelen csend lett a tévében, Luszilla más csatornára kapcsolt.

– Hogy képzeled?

– Semmi az egész. Együtt mentek és kész.

– És te?

Emili kérte, ezzel ne törődjön, fordított helyzetben biztosan Luszilla is ugyanúgy cselekedne. Aztán elköszönt, és az ágyán mozdulatlanul meredt a sötétbe, amíg elfáradt a szeme.

Már csak három nap maradt az utazásig; rákövetkező délután Emili figyelmeztette nővérét, jobb, ha szól Ottónak. Luszilla sóhajtott, s amíg a húga nem távozott a lakásból, a konyhában rakodott. Ottó induláskor sem jelentkezett, Luszilla szaladt le két bőrröndjével, előtte megcsókolta Emilit, s kérte, nagyon vigyázzon, teli van hűtő, ne felejtse el kinyitni. Emili az ablakból végignézte, amint taxiba szállnak, s amikor elhajtottak, addig ücsörgött a világosodó szobában, amíg majdnem elkésett az iskolából.

A következő nap az utcákat vékony hóréteg lepte be; mindenhol olvadt, az esőcsatornák zörögtek, a gyaloglók cipőtalpa foltokban kapta fel az összetapadt szemeket, fekete lyukak keletkeztek a helyükön. Emili a lámpák alatt ógyelgett, élvezte a csípős időt, percek múltán a latyakot sem kerülgette; mustrálta a szembejövőket, arra kanyarodott, amerre a legtöbben jártak. Egymás után bezártak a boltok, a forgalom is gyérült, fázott, bánta, amiért messzire elmerészkedett; szorosabbra húzva a sálját, visszafelé fordult, s már didergősen nyitotta a kaput. A postaláda rácsa mögül valami fehér virított elő, délután nem vette észre; kivette a lapot, Luszilla írt, néhány sort, hogy

minden rendben, kitűnően érzik magukat, a tenger pont olyan kék, mint a képen. Ottó is alábiggyesztette a nevét, alighanem Luszilla biztatására; végül is megnyugodhatott, nővérét nem érte csalódás.

Emili utoljára hat éve volt hosszabb ideig egyedül. Luszilla kórházban feküdt, méhében daganatot találtak, ő pedig három nap után rádöbbszent, semmivel sem kellemetlenebb magányosan; számba vette, mennyi kényszeres, felesleges dolgot végez, ha Luszilla vele van, tulajdonképpen rengeteg mindennek másképp járna a végére, idejével is máshogy gazdálkodna. Azt hitte, haragot kelt benne Luszilla elpártolása, helyette inkább örült lelkesültségének. Korábban arra gondolt, Luszilla mozdul ki nehezebben, most felismerte, főképp ő ragaszkodik megszokott életéhez. Az utazás változásokkal jár, napok múlva is hatásuk alatt állna; ha korábban megedződött volna, még élvezné is a kalandozást, így azonban a kényelmetlenség megmérgezi az élmény nagy részét.

Megérkezésük napján szándékosan húzta az időt, nem akart otthon lenni, amikor Luszilla beállít; jegyet váltott egy humoros filmre, unta, de azért nápolyit rágszálva végignézte, utána kerülővel ért a házhoz; feltekintett, égett a villany: Luszilla hazaért. Ottó szobájában is világos volt, nem eresztette le a redőnyt, mintha pillanatokra látta volna előtűnni.

– Hahó! – lépett a lakásba. – Alighanem tengersok beszámoló vár.

Luszilla a tévé előtt ült, merev pózban, mint olyankor, ha nagyon fáj a háta; a halk zene alatt futó képeket figyelte. Csomagjai kibontatlanul hever-

tek a szőnyegen, tele zacskóból néhány grapefruit gurult a parkettára.

– Elfáradtam. Hosszú volt az út.

Emili közelebb jött. – Nem kérsz valamit? Kávét?

– Nem, inkább lefekszem. Holnap pakolok ki.

Luszilla felkászálódott, arcon csókolta a hűgát.

– Holnap mesélek, rendben?

– Oké. Ottó?

– Mi van vele?

– Nem tudom.

– Jó éjt.

– Jó éjt.

Sem másnap, sem később nem tette szóvá az utazást, szűkszavúan előadta benyomásait, de nem mutatta, hogy bármi lelkesítené. Emili leplezte csalódottságát, puhatolózásával annyit ért el, hogy Luszilla bezáródott. A nővére ezután jóval ritkábban kereste a férfit, akkor is rövid ideig maradt, Emili arra gondolt, talán Ottó megbántotta (ha összefutottak, a szomszéd már nem kedélyeskedett, kurtán köszönt); s amikor végre elszánta magát, hogy kifaggassa a testvérét, bárhogy ellenkezik, ő kérdezte, nem akar-e utazni.

– Utazni? – Emili elképedt ábrázatot öltött.

– Önző voltam. Ottó hozzád vonzódik. Nem mondta, hisz tudod, milyenek a férfiak. Képesek bármilyen kényelmetlenségre, csakhogy ne bántsák meg a másikat. Emlékezz apára, ő milyen volt. Hallottad akár egyszer is panaszkodni? Inkább lenyelte volna a nyelvét. Kivesszük a bankból a pénzt, elruccantok együtt, nem nagy dolog. – A húga tiltakozását látva leintette. – Holnap átjön. Én kértem. Ideje, hogy találkozzatok, nem? Beszélgettek. És érezd jól magad. – Behunyta a szemét.

– Ez a fájdalom már itt marad bennem. De az az egy hét tényleg jó volt. Hallod? Ragadd meg. – Bebotorkált a szobájába, elkínzott arcot vágott; az elrebegett Jó éjszaka! úgy hangzott, mint fojtott szitkozódás.

Másnap csendben reggeliztek. Emili a teája végén jegyezte meg, nem biztos, hogy erőltetni kellene a találkozást, ha nem sikerült jól az együttlétük, neki sem telik benne öröme.

– Most az egyszer hallgass rám. Ne számítsanak az előítéletek.

Ottó délután virággal érkezett; első pillanattól zavartan viselkedett, s miközben Luszilla bort töltögetett, babrált az abroszon, régi történeteket elevenített fel, kevés mosolyt csalt elő velük. Luszilla néha kisietett a konyhába, ilyenkor Emili feszélyezettséget érzett; Ottó heherészett, kilazította nyakkendőjét, majd fiatal éveiről beszélt, amikor a belügyéreknel szolgált, és tapasztalt néhány furcsaságot. Emilit nem érdekelte, azért udvariasan hallgatta, neheztelt Luszillára. Búcsúzáskor a férfi másnapra meghívta magához vacsorázni.

Luszillával kiválasztották a helyet; előtte Emilinek egyetlen kikötése volt, hogy sok erdő legyen a környéken, esetleg egy kis tó, főként tiszta levegő. A végén mindketten Bükkfürdő mellett döntöttek, s akadt is a közelben egy panzió, amely kedvező áron kínálta apartmanjait. Ottót is bevonták; mindjárt ellenvetést tett, szerinte kevés látnivalót kínál a vidék, végül megbarátkozott az ötlettel, tulajdonképpen szintén a falut javasolná, ha a külföldi út nem megy. Luszilla megvárta a fejét.

Nem, az nem; s Ottó megszívta az ajkát.

Az egy hét öt napra zsugorodott, ennyit lehetett, abból is kettő hétvégére esett. Leszedték már a karácsonyfát, Luszilla sohasem szerette sokáig a lakásban. Ottó évek óta fenyő nélkül ünnepelt, minek egymagának, hangoztatta, Emili mégis átvitt neki egy gallyat teli szaloncukorral.

Bár nem kérték, Luszilla segített pakolni, erősködött, pontosan tudja már, mi az, amire szükség van, csomó mindent itthon kellett volna hagynia, másokat meg elcsomagolni. Amikor becsukták a bőröndöt, a hűga szemébe mélyedt.

– Ennyi kijár.

Emili nem értette, azért hálásan mosolygott.

– És ne vess. Ne vess, ahányszor csak tudsz. Ez fontos. Akár még fel is írhatod magadnak. És zárd be az ajtót.

Emili elfújta homlokáról a haját.

– Te bezártad?

Luszilla elpirult.

Emilinek kikerekedett a szeme. – És...?

– Cccsssss! – hallgattatta el a nővérét. Kihúzott a zsebéből egy pénztárcát. – Amire csak kell. De ne engedd, hogy legénykedjék. Mindent módjával. Tudj neki nemet mondani. Ez is lényeges.

Reggel ő engedte ki a folyosóra, majd utánakiabált, hogy vigyázzon magára. Ottó már leste, félig nyitott ajtó mögött rendezkedett; és amint beültek a taxi-ba, Emilinek felrémlt, ugyanez vitte nővérét a reptérre is.

Luszilla elfogódott, érettebb arccal látta viszont, lapjából, amit kapott tőle, és Ottó is aláírt, nem számított másra. Amikor kötényben sietett elé, mert még javában főzött, fél órával későbbre időzített, Emili kibökte, hogy mielőbb túl legyen rajta:

– Megkérte a kezem.

Luszilla bólított, aztán megszabadította kabátjától, odahozta papucsát, s kihívta a konyhába.

– Megkevernéd párszor? Azonnal itt vagyok.

Öt perc múlva visszatért; Emili kérdő tekintetére felelt:

– Odaadtam a pénzünk felét. Mutattam a banki bizonylatot. Másik részt akkor kapja meg, mielőtt talál valahol egy lakást, gondolom, egy jobb helyen.

Emili lesimította a ruháját, s beszaladt a szobájába, hogy megnézzze, a cse-repekben olyan puha-e a föld, ahogy elindulásakor hagyta.

Ez bennük a szép

A hűtőből kiemelte a sonkaszeleteket, a vajtartó mögül a tojásdobozt, öt tojást egyenes sorban az asztalra fektetett; a kiürült papírtartót belepottyantotta a szemégyűjtőbe. Megtámaszkodott a széken, mélyeket lélegzett, várt; mereven, bizonytalan kifejezéssel megfordult, és megragadta a konyhaszekrényről lelógó telefonkagylót.

– Ne haragudjon – szólt bele egy szuszra –, valamit sürgősen rendbe kellett tennem. – Pillanatokig hallgatott. – Ott van még?

– Igen. Hallom.

– Nem is gondolná, milyen ramazuri van itt. Amikor azt hiszem, kész vagyok a rámolással, kezdődhet minden előlről. Ne tudja meg, mit jelent.

– Ilyesmit én is gyakran átélek.

– Akkor jó. Örülök, ha így van. – A másik füléhez illesztette a hallgatót. Sebesen magyarázkodott: – Illetve, dehogy. Csak jó, hogy érti, miről beszélek. Magamat is könnyen zavarba hozom. – Felnyúlt, lábasok között kotorászott.

– A rádióból semmi nem szűrődik át.

– Kedves, hogy ezt mondja. Tudja, van egy trükkje. Érdekli?

– Nos...

– Nem tartom fel?

– Tulajdonképpen...

– Szóval. – Megmozgatott egy teflonserpenyőt; billegett fölötte az edénykupac; állával a kagylót addig szorította a vállához, amíg két kézzel sikerült kipiszkálnia, azután mindkettőt lerakta a konyharuha mellé. Az olajból kanálnyit csurgatott a tojássütőbe. – Kevés latolgatással, peregve kell halandzsáznia. Semmi elrévedés, ilyesmi, bele a közepébe, nevezhetném ürességnek is; nem eshet baj, a szavak zsongítanak, fejfájást sem okoznak, s akkor már teljesen mindegy, mit hablatyolunk; ez is egy technika, semmiféle gyakorlás nem szükséges hozzá, na jó, kis rátermettség, és minden sínre kerül. Nem voltam mindig nagy szövegelő, talán most sem vagyok, ellenben a keverőpult mellett totál beindulok, bizseregnek az ujjvégeim, felszabadító érzés önt el, érti, ugye? Néha azon kapom magam, már intenek, következik a zene, olyankor kifulladás, kicsit fáj, meg minden – de látja, kezdek ger-

jedni, egymást kergetik nyelvemen a szócikornyák. Tiszta idegbaj másnak. Egyébként, hogyan jutott eszébe, hogy felhívjon minket? Feltűnően értelmesen replikázott, ez az, ami megfogott. Mindenki azt szajkózta, hogy nem árulná el, vagy kivételes esetben, mások meg csak közeli hozzátartozójának, egyik sem meggyőző. Erre fogja a telefont, jelentkezik, naná, s kibőki szép nyugodtan a szerintem egyetlen igazi megoldást: azzal közölné halálos betegségét, akivel úgy érzi, megteheti. Aki összeomlana, nyugtatgatná, nem engedné át a csüggedésnek, viszont az erős előtt nem titkolózik, legyen ideje felkészülni. Halálosan szép. Bocs, nővér talán? Feltételezem, ismeri a fázisokat. Nem biztos, hogy pontosan idézem, de a halállal hadakozó először tagadja, hogy ilyesmi vele megtörténhet, majd megszállja a harag, amit felvált az alkudozás szakasza, utána a depresszió következik, végül a belenyugvás. Na de, akit burok vesz körül, ilyen stádiumai sincsenek. Mondok valamit: közelgő végét mindenki érzi. Kinevethet. Maga ehhez nyilván többet konyít, nem tudom; az ember legbelül tisztázza, mekkora a baj, és csupán azt lehet az orránál fogva vezetni, aki akarja. Persze akadnak megátalkodottak, akkor sem vallanak meg az igazat, ha követelnék tőlük. Azokról nem is gyanítom, milyen belső parancsra cselekednek, ám aligha bölcsesség motozik bennük. Bizonyára lehet más is az igazság, legfeljebb így sejttem, és...

– Nem vagyok nővér.

– Akkor még meglepőbb, hogy annyit tud a lélekről. Ösztönösen kombinál, ez a legjobb. Disputánk alatt érvei mindvégig ott keringtek a fejemben, azonban nem mertem faggatni, at-

tól félttem, esetleg zavarba hozom; ha rámenős is vagyok olykor, feltétlenül vigyázok, nehogy feszengést keltssek. Gyerekkorom óta van így; apám olyan manusz volt, pedig templomba járt, meg minden – figyeljen, lehetséges, hogy ez lesz a következő témám: Isten és ember kapcsolata, bár jó kis csavarintással, lehető legkevesebb vallási mázzal leborogatva. Sok buzgó hőbörgő telefonálna; de lehetne akár ez: Isten válaszol-e nekünk? Látom már a bizonygatókat, amint szemléletesen idéznék az Urat, közben rég megfagyott a szívük. Honnan kanyarodtam el? Igen, apám: sportot üzött abból, hogy lejárasson, komolyan, nem volt rá oka, egyszerűen élvezte – ismerősök, idegenek, mindegy, akárki jelenlétében elhelyezte kis mérges nyilait: ilyen vagyok, meg olyan, és azt hiszem, Szilvia, legtöbb hallgatóját mulattatta. Azóta ügyelek; kizárom, hogy valakinek kellemetlensége támadjon mellettem; egyébként sem illene hozzám a piszkálódás, szelíd vagyok, mint egy kisegér. Hangoskodással mentem is magam. Vicc kell? Kis kajánság? rám mindig számíthatnak. Akár táblát szegezhetnék ki ezzel a felirattal: szórakoztatást vállallok. Mit tart róla, sikerem lenne? Á, ne higgye. Tavaly egy lazán szerkesztett, kokettálós műsorral kísérleteztem: bárki odacsöröghet bújával, vagy épp rossz passzban van, főként ha kis vidámságot akar. Hívtak, persze, aztán két adás után talonba került. Nem ez kellett, hanem igazi odafigyelés, közeledés, ilyesféle. Néhány mondat tűzoltásnak sem jó. Nem kell neked magyaráznom. Hogy van ez? El lehet biztosan dönteni, kinek beszélhetünk őszintén haláláról, és kinek nem? Tényleg fel tudnád vállalni? Ott vagy?

Vitéz Bátor 4.

– Itt vagyok. Azt gondolom, aki közel áll hozzánk, annak elég pontosan ismerjük reakciót, azt is, mennyire erős, mi az, amit...

A ruhára ejtette a kagylót; a gáztűzhelyhez húzódott, meggyújtotta, a gombon tartotta a kezét, ki-be nyomkodta, s amikor egyenletesen lobogott a láng, rátette a serpenyőt. Műanyagtálba ütötte az öt tojást, két csipetnyi sót hintett rájuk; visszahátrált a telefonhoz. A beszélőt, megdöntve a fejét, a szájához emelte.

– ...hogy kinél lehet biztosra menni. Az idegenek nem is biztos, hogy ránk kíváncsiak.

– Értem. Okos megállapításokkal hozakodtál elő, Szilvia. Időnként sajnálom, amiért szoros a műsoridő, nem lehet bővebben eldiskurálni, mindig akadnak érdekes, színes egyéniségek, de hiába, s nem mentséget keresek, elmélyülésre alig van mód; néha fárasztó a sok mellébeszélés, hiányzik az üdítő hang. – Rábólintott a kagylóra, villával felverte a tojást. – Gyakran azon döbbenek meg, mennyire utálok azt a zenét, amit bekonferálok. Kicsit sem vagyok öreg, de olykor annak érzem magam. Bár már meglehetősen messze vagyok a lótás-futástól, amikor hátamra kaptam a túracuccot, és csatangoltam, amerre kedvem tartotta. Ismered biztosan – ha összejön egy remek csapat, szédületes dolgok sülnhetnek ki belőle. Kevésből kijöttünk egy hétig, ma már csodálkozom, hogy lehetett. Persze marháskodtunk egész nap...

– Ne haragudjon, de...

– ...ez benne a szép, hogy minden simán indul, a folytatás is frankó, lődörögünk, lébecolunk, senki sem türelmetlen, az események magukba hordozzák a megoldást, tiszta előtted, fogadok.

Öreg már a járgányom, használtan szereztem, alkalmanként helyrefofozom, még sohasem hagyott cserben. Talán kinevetsz, de nem ritkán megteszem, főleg hajnalban, munka után: mielőtt indítanék, megsimítom a kormányt, pedálra teszem a lábam, finoman megnyomom, sosem durván, érintés ez, szólok hozzá, hogy örülök, amiért nem türelmetlenkedett, remélem, nem találta kellemetlennek a várakozást, és a barátom, jó benne utazni, szeretem kárpitozásának illatát, hasonlók. Azt hiszem, elfogadod, nem tartod dilis szokásnak. Egyszer, emlékszem, egyik telefonáló kikotyogta, hogy a kutyaival társalog, megkérdezi tőlük, mi érdekesebb láttak, mikor kergettek macskát; akadtak még ötletei, tisztára vicces, mindamellettt kellemes volt hallgatni, mégis számosan hívtak utána: micso-da tökkelütött pasas, diliházba való, ilyesmi. Egyik nagyszájút a szerkesztő bekeverte adásba, majdnem fogtam magam, és otthagytam a brancsot; ez az alak tényleg tud valamit, amit kevesen, becsülni kéne, nem kigúnyolni. Zárás után sem némulnak el a telefonok, direkt engem kérnek; ez jó, vagyis igazából néha terhes egy kicsit, de senkit sem ráztam még le, igazán profiknak erre is fel kell készülniük. Nem lehet ripsz-ropsz lelépnem; persze azért az otthon más, oda nem engednék be akárkit, valahol muszáj határt szabni. – A tojást beleöntötte a forró olajba, falapáttal lazított sístergő szélén. – Nem tartok állatot, jóllehet sokszor hajlottam rá; ódzkodnék bezárni őket, nem való hozzájuk. Első huszonöt évemben kertes házban laktam, mindenütt nagy tér fogadott, nyitottság, megszoktam a szabadságot, most néha fuldoklom, visszavágyom, mindazonáltal más-

képp élnék; nem tudom, mit hoznék magammal, aligha felhőtlen örömet, sejtelmem sincs, talán gyávább lettem. Különös, naponta elsétálok a rakpart mellett, biztosan ismered, naná, a hajógyár csattog, szuszog, percre nem állnak meg, néha élvezem; leülök a lépcsőre, bámulom a folyót, tökéletesen pihentet, kavicsokat dobálok a vízbe, a mozdulat hanyag, annak ellenére kellemes, egészen kikapcsol, csak tenni-venni, elmét lefékezni, szerintem oltári. Karácsony óta őrzök egy üveg pezsgőt, nem azért, mintha piszokul őrizgető típus volnék, mert nem, a leveleket legfeljebb két hónapig tartogatom, aztán kihajítom, a múlt egy idő után lehúz, gondolataim ne a régi szenvedélyek felé repítsenek, hanem előre, vagy éppen a jelen pillanatába, a most számít, bár gyakran éppen az a legkínosabb, mindegy, nincsenek kallódó kacatjaim, nem menekítem őket, fényképem is legfeljebb hat vagy hét van, nem több, minek lennének? Halom könyvem volt, teljes falat betöltöttek; egyszerre rühellni kezdtem, sorra eladogattam mindet, nem jelentős, a díjakat és az okleveleket is kisöpörtem, azt hiszem, kevés maradna utánam. Emlékek, amit mások elevenítenének fel, nem túl megnyugtatók, de legalább az vagyok, ami akarok, ne a tárgyak fecsegiének rólam. Néha sokat megadnék egy felém áramló kedves gondolatért, jöllehet olykor ez sem lényeges. De a haldokló és virág hasonlatod igazán szép volt. Tehát itt ez a pezsgő, benyalkálnám, csak hogy egyedül nincs kedvem, hiába, pezsgőhöz társaság kell, több elevenség, nevetés, nem ünnepi hangulat, mondjuk: trécselés, együttlét, efféle. A telefonáláskor szavak maradnak, hiányzik az arc, a mosoly, na,

nem ragozom annyit, volna kedved felbontani velem? Itt nem jó, azonban könnyen találhatunk egy meghitt zugot. Nem tudom, mit szólsz hozzá? – A tojás folyós részeit a szélek felé terelte.

– Nem. Nem.

Megfogta a kagylót, átette a bal oldalára.

– Értem. Remélem, nem tartottam fel. Minden jót az egész napra. Később is persze. És hallgasson minket tovább. – Megszakította a vonalat. Lapot fordított el a váza mellől, és onnan olvasva a számot, nyomkodta a gombokat.

– Halló!

– Adrienn?

– Igen, én. Ki az?

– Csak egy pillanatra, bocsáss meg.

– A telefon lekerült; tányért szedett elő, ráterítette a gőzölgő rántottát. Az ételt kikészítette az asztalra; a teflonsütőt nekidöntötte a mosogatónak, meleg vizet folytatott rá. Feltöltötte a forralót, majd a gázra rakta. Teafiltert dugott az ingzsebébe.

Felkapta a kagylót.

– Itt vagyok. Megismered a hangom?

Késett a válasz. – Nem igazán. Találkoztunk már?

– Tegnap csevegtünk. Munkahelyedről hívtál. Nagyon titokzatos voltál, de annyit azért elárultál, hogy hirdetésszervezőben tevékenykedsz, pokoli a hajtás, lapzártá, ilyesmi. Imádod a Kóktélt, folyton hallgatsz...

– Ó!

– Akkor rájöttél már. Előadtál egy érdekes sztorit, ami igen felkavart. Írás, újság, szóval nekem gyanús egy kicsit. Esküdni mernék rá, lapul néhány kéziratod a fiókban, melyeket nagyon kevesen láthattak még, így van? Megérzem, kiben lakozik kis kurácsi.

– Ne haragudjon, mi ez, miért hív...?
– Egyszerűen hatott rám, amit a műsorban rögtönöztél. A nagymama, aki sohasem volt beteg, egyszer csak ágynak esett, kórházba került; szembesítettek a lesújtó hírrel, utána meglátogattad, nyugodtan belenéztél a szemébe, és tudtára adtad a megváltoztathatatlant. A nagy megroppant, de vállaltad tetteidet; tudomásunkra hoztad, pontosan így: az ember legalább körülményeivel legyen tisztában életében. Szerintem bölcs észrevétel; átmelegített, hogy a sok handabandázás után ilyesmit hallhattam. Sajnáltam, amiért akkor így nem hangozhatott el; aligha maradhattam volna tárgyilagos, pedig nagyon fontos, akárcsak az értő befogadás; igyekszem nem kommentálni a véleményeket, azonban adódhatnak helyzetek, amikor kifejezetten fájjalom. Nahát ez ilyen szituáció volt. Kemény, határozott nőt látok, aki mindig pontosan tudja, mit akar. – Letelepedett a háromlábú székre, bal kezével alátámasztott a könyökének; előrehajolt.
– Sokan hívnak mindenfelől, legtöbb felejtető, ezzel szemben aminek hangot adtál, teljesen megérintett. Sokat tépelődtem, egyáltalán bevessem-e a témát, számomra is személyes jellege van. Kölyök voltam; nagyapám irtóra magas, jóvágású, egyenesen tartotta magát még nyolcvanéves korában is, és mint a nagymama, sosem betegeskedett, dolgozott pihenés nélkül. Fiatalon cipőműhelyt nyitott, valósággal meg szállottá tette a munka.
– Bocsásson meg, egy percem sincs már. Rohanok, és...
– Nem akarlak feltartani. Előző nap még robotolt, következőn már csak a szeme élt, teste meghalt, hasznavehetetlen gubó lett, semmi más, vergődé-

se, nem túlzás, rettenetes volt, napról napra sorvadt; látni, hogy nincs segítség, és mégis tartani benne a lelket, nem egyszerű feladat, szerintem a családtagokat viseli meg leginkább. Remekül ráérezted, hogy a lágyság felesleges, inkább árt, mint használ. És tudod, mit vallok a testi nyomorúságról? Lehet, hogy első pillanatban mellbevágó, de igaznak vélem. Akik hirtelen törnek össze, életükben nyughatatlanok voltak, mindig tettek-vettek, valójában azért, mert sohasem bírtak csendben megmaradni; nyakam rá, nagyanyád is közéjük tartozott, tüsténkedett egész álló nap, s titkos erő öregkoruk idején rájuk kényszeríti a nyugvást, hogy szembenézzenek életükkel, felmérjék, mi az, ami fontos, haszontalant elvessék; és roppant szenvednek: nem az volt a lényeges, amit eddig elértek, hanem amiről lemaradtak. Semmivé lettek kapcsolataik, mivel nem szerettek igazán. Nem vagyok túlságosan filozofikus? Nem így ismersz, nyilván. Amit akkor elmeséltél a családdról, ilyenforma érzéseket keltettek bennem. – Nekidőlt a fióknak. Takarékos mozdulatokkal nyújtózkodott, ropogott a gerince. – Végre le kéne valamikor nyugodni, kicsit lazítani. Hangodból ítélve fiatal vagy, nem élhetted át, hogy a halogató, évtizedek alatt, micsoda súlyokat aggathat a tétovára; viszont azóta idegenséged is kapiskálom, csöppnyi neheztelessel vegyül: a nagy hagyta volna csudába a sok munkát, családjával foglalkozzon. Főzni, mosni legfeljebb gondoskodás, még nem szeretet. Valakivel megosztani perceimet – ez a varázslat. Telefonon keresztül nehéz és néha idegesítő megnyilvánulni, a hang az egyedüli, nem húzódik meg

mélyén a részvét, hogy pártodon állok; nem tudom, világos-e. Reggel hirtelen szükségét éreztem, hogy megosszam veled tépelődéseimet, adásban nem lehetett, erre is jó ez a hívás.

– Értem és köszönöm. De most...

– Persze. Épp a napokban elmélkedtem azon, hogy a mondatok visszatalálnak hozzánk. Vagy talán a tetteink. Végül is szavainkkal jelenítjük meg önmagunknak. Volt már úgy, hogy valamit megígértél és nem teljesítetted? Erre az egyre válaszolj.

– Volt. – Szusszant.

– Oké, buta kérdés volt. Mindenkiel megesett. Nyilván. De a fájdalom, amit okoztunk, hozzánk is bekopogtat. Az is elég, ha egyszer nem álltunk a sarkunkra. Lerombol, gyengít. Néha túl sok a link téma, álprobléma, nem is lényegbevágók. Inkább azt kellene megkérdezni: szívébe fogad-e valaki, amikor azt várják tőle? Találgatok, lehet-e erre őszintén felelni? Mostanában ilyeneken morfondírozok. Életről, halálról tűnődöm. Meg hogy mi végre vagyunk? mi a feladatunk? Mindenki előbb vagy utóbb átesik a szembe-sülésen. Aki vak akar maradni, az a legdrámaibban. Hasonlót fogalmaztál meg tegnap éjszaka. Megnyugtatóan átvillant rajtam, hogy némelykor nem vagyok teljesen magamra hagyatva. Anyám volt ilyen, egyedül nevelt mindöket; öten voltunk testvérek, fiúk, ő hajnaltól éjszakáig húzta az ígát; gyerekfejjel elcsodálkoztam, hogy képes este is sűrögni, felfoghatatlan, amit megcsinált, aztán hatvanéves korában egyszerre csak ketty, agyvérzés, magatehetetlenné vált. Ettől fogva szemében irtózatoss fájdalom bujkált, egyikőnk sem mert belenézni. Öt évig, amíg még vegetált, menekültünk tőle; utolsó hó-

napjaiban intézetbe került, alkalmanként ketten-hárman testvéreim közül összeálltunk, egymásból merítve erőt látogattuk meg, de így is rémületes volt. Szemei vádoltak, mintha üvöltöttek volna: ezt érdemlem tőletek? Sokáig lelkiismeret-furdalást éreztünk, és noha egyszer sem lett kimondva, mindvégig küzdöttünk ellene, hogy a vége felé már micsoda teher újra és újra eléállunk. Világos, gonosz dolog. Gonosz minden.

A filtertasakot a lobogó vízbe dobta. Kágylóval a kezében kinyitotta a szekrény felső ajtaját, csészét szedett elő. Mokka cukrot potyogtatott belé, és beleállította a kanalat.

– Vannak élmények, melyek végigkísérnek egész életünkben, megoldatlanságot is jelentenek. Fájdó seb marad később is, amikor nem cselekedtünk helyesen.

– Bocsnát, leteszem.

– Oké. – Eloldalazott a tűzhely mellé. – Csupán megköszönni szerettem volna. Sokban hasonlóan látjuk a világot, és ez jó. Hitet is jelent. Adás végén valósággal elnehezedik a fejem, szemem lázasan ég; végigpörgetem a napomat, ám sereg mindenre nehéz emlékezni. Leballagok a lépcsőn; fogalmam sincs, mi lesz holnap, jó vagy rossz, ki tudhatná előre? Ligeten vágok keresztül, nagyon apró, de mégis el lehet rejtőzni, különösen este; a lámpa sárgásan világítja meg a padot, elszívok egy cigarettát, nem akarok semmin képzelegni, aztán mégis csak tobzódna a bizarr képek.

Kihúzta a tasakot, megvárta, amíg lecsöpög, utána a szeméttartó fedelét felpattintva, a vödörbe lódította. Nem ért el addig a zsinór, a hallgatót eltartotta magától.

– A rossz érzés mégsem tart sokáig. Legyűrhető, vagy elég nem piszkálni, mindegy, végül úgyis elmúlik. Lassan el lehet kezdeni egy másik napot. Karácsony óta őrzök egy pezsgőt, hűtőmben dermed, lehet, hogy már jéggá unta magát; arra gondoltam, ha van kedved, tényleg csak egy kósza ötlet, esetleg elfogyaszthatnánk együtt. Alighanem volna miről tereferálnunk. Lehetséges? Nem itt nálam, de egy helyet könnyen szerezhetnék. Rendben?

– Sajnálom. – Nagyobb nyomatékka: – A műsor után mindig így próbálkozik? Nem tudom, örülne-e a főnöke.

– Nagyon egyszerűen megtudhatná. Van barátnője, Adrienn?

– Nem zaklatható.

Csészébe öntötte a teát. – Prima. – A kannát ráemelte a gázra; megkavarta az italt. – Ha elmeséli neki töviről-hegyire ezt a históriát, nézzen a szemébe. Nem kell több. Látni fogja benne a csillogást.

Lerakta a telefont, a papírról újabb számot választott. A készülék sokáig kicsengett.

– Mónika, már féltem, hogy nem talállok otthon.

– Ki az?

– Gonosz fejtágító. Gondolatokat ugraszt össze mások ideáival. Nem mindig kell, hogy lelkesüljenek tőle.

Kuncogás hallatszott. – Újabb témát találtál ki? Ez is adásba megy?

– Szó sincs róla. Privát disputa. És mint ilyen, roppant bizalmas.

– Nagyon titokzatos.

– Mint az út, amelyen át munkahe-lyedre igyekszel, kicsi Moncsi. Közben annyi szemlélődésre való és meghök-kentő vetül eléd, hogyha valaki rászán-ná magát, bogozhatná hetekig. De sze-rencsére nem kell. Elég mindig csak

egy gondolat. Vagy egy sem. Picurit várjál.

Tálcára helyezte a rántottát, csé-szealátétre két citromkarikát, s a ke-nyereskosárból három szelet kalácsot fektetett melléjük, aztán a tea követke-zett. Terítővel együtt az asztal közepére igazította.

– Már itt vagyok. Nagyon megtet-szett elbeszélésed arról a lányról, aki utolsó heteiben barátnőjét odaadón istápolta. Később jelentkeztek páran, és váltig bizonygatták, az egész merő kitalálás, ilyen nem létezik.

Szaporán, izgatott hangon:

– Úgy volt, ahogy elmondtam, sem-mit sem tettem hozzá.

– Tudtam, hogy igaz, rájuk is pirítottam. Van annyi rutinom, hogy rögtön kiszúrom, ki az, aki hantázik. Tüstént meglegyintett a valóság és a dráma; elhi-heted, mélyen megragadott. Ismertem egy fiút, még a gimnázium második évében került az osztályunkba, duci, látszólag jelentéktelen figura; mellém ültették, s igencsak bosszankodtam, za-vart örökös motozása. Lényeg az, hogy két hét után már jó barátok lettünk, sül-ve-főve együtt voltunk. Ugyanazon a szakon tanultunk az egyetemen, sőt, bo-londságnak hat, megegyeztünk, kizáró-lag barátnőknek udvarolunk, azt hittük: barátságunk több mindennél, időt is túl kell élnie. Ötödik évet végeztük, amikor a srácnak agydaganatot diagnosztizál-tak, és hasonló történt, ami a barátnőd-del. Szülei elváltak, eltávolodtak tőle, én voltam, aki utolsó napjaiban igyeke-zett vigaszt önteni belé. Borzalmas volt nézni haldoklását; pontosan átérzem, mit élt át a barátnőd. Élvezte az életet, megváltó terveket szőtt, körbe akarta utazni a földet, expedíciók vezetésére készült, s nemcsak a szája járt, tehetsége,

kitartása karnyújtásnyira hozta álmait. Nála végül is elmaradtak a látványos kitörések, csendben távozott. És igaz, amit állítottál, hogy mindig az itt maradtaknak a rosszabb.

– Hülyeség volt.

– Tessék?

– Egy halottnak mi fájt?

– Igen, persze. De mintha az élő véné át az eltávozott fájdalmát. Búcsúja megbélyegzi, félelmeit, reménytelenségét örökül hagyja. Ha így nézzük, akkor igenis van értelme. – Elkomorult. – Senkinek sem volna szabad letérni az útról. Egyszóval feltűzeltek szavaid, Mónika. Minden nap néhány ilyen hallgató, és egészen megvidámítana. Szerencsére nem olyan vagy, aki könnyen kétségbeesik; kivágod magad a szorult helyzetekből. Mi történne, ha kevésbé lennél talpraesett? Aligha hallhattam volna a hangod. És mit jelent kicsit is különbözni a többiektől? Sokszor magányt, kényelmetlenséget, feszítést sajdul a szívedben, és nem sikerül mássokkal feloldani. Pokoli. Rátapintottam nálad ezekre a vívódásokra? Estétől ke-repelek szinte megállás nélkül, s néha üresség nő bennem; azt hiszem, következő pillanatban vége, majd rájövök, felgyűlt valamennyi ráadásnyi időm, meg még egy egész csomó. Gyalogoltál már éjjel hazafelé ráérősen, nem hajtott semmi, amikor teljesen magadba temetkeztél? Biztosan. A nap végén, a Leudémusz téren bandukolok keresztül, nem sietek, legkorábban kelőknek egy óra múlva csörög a vekker; meg-meg-állok, nézelődöm, kicsit mintha egyedül mozgolódnék a várossal; nem tudom, érted-e.

– Azt hiszem, igen.

– Valakivel időzni, és mégis elszigetelt maradni – lehetetlen áthidal-

ni. Elindulnál, lecövekelnél, ellenszegülnél, félrevonulnál – az éjszaka rendkívüli gondolatokat ébreszt. Nem tudnám, ha nem tapasztalnám. – Leereszkedett a székre, egyenesen tartotta a derekát. – Valójában kevés ismeretet szereztem, rengeteg mindenre keresem a választ, de legalább foglalkoztatnak a fejlemények, nem vagyok kiszolgáltatott; szüntelen készenlétben állok, és figyelek, nemritkán ez a legtöbb. Néha azon medítálok, lehet-e úgy szemlélődni, hogy belekerüljek az események sodrába, igazán megvalósítható-e? Aztán ráeszmélek, nem is fontos, lényegesebb, hogy önmagam lehessek, egy percre, egy órára, ameddig képes vagyok. Rajtam múlik. Sok mindent szeretnék, a végén kevés érkezik el. Nemrég eldöntöttem, hogy veszek egy csónakot, és kijárok evezni. Életemben nem rajongtam a vízért, mégis ehhez támadt kedvem. Kész. El is vethetném, azonban hova lenne akkor a szépség?

– Álmok éljenek.

– Így is van. Azt hiszem, pedzed. Amúgy is az ábrándok merészségünk nélkül mire mennének? Bizonyára semmire. Vagyunk, de én tényleg súlyokat akarok a napoknak; a nappalok elillanhatnak, viszont esténként érzem: aznap jó is történt, valami tiszta, kellemes, esetleg rendhagyó. Miért is ne? És ha már átéltem ilyet, örvendezni fogok. Tegnap, amint hallgattalak, ehhez hasonló sejtelmek suhantak át a fejemben; tenni és tudni, érezni és kívánni, makulátlanul, nyersen, ahogy sorjáztak, a száj csak kárpáljon, a szavakra sem muszáj fék, hadd áradjanak, úgy kell. Megörültem a hangodnak. Más is felmerült bennem; megütközést keltő lett volna egyenesen belezúdítani a mikrofonba. Karácsony óta rejtege-

tek egy üveg pezsgőt, jó ismerősöm
lepott meg vele, a hűtőben szomorítom,
azonban nincs hangulatom egyedül
kiüríteni. Arra gondoltam, ha lenne
kedved, társulhatnál hozzá, ketten már
érdemes elkortyolni. Nálam nem jó,
nagy itt a rumli, de ki tudnék ötölni
valamit. Mit szólsz hozzá?

Habozás után:

– Fura.

– Fura minden, Mónika. Mi ne tud-
nánk? De azért nem adjuk fel, igaz?

– Hány éves vagy? Nem mintha ezen
múlna, csak...

– Mi volna, ha kibarkochbáznád?
Játéknak sem utolsó. Mármint ha már
láttál.

Nevettek. – Nem bánom.

– Remek. Mit szólnál, mondjuk,
holnaputánhoz? Az este nem annyira
zűrös, szuperül elcseverészhetnénk.

– Pezsgő mellett?

– Ja persze, a pezsgő! Csakis.

– Azt hiszem, ötletem is lenne rá.

– Csodásan hangzik, Mónika.
Mondtam, hogy tökéletesen feltalálok
magad, és... – Valahol bent megdönget-
ték a falat. – Bocsáss meg, egy pillanat,
ne haragudj.

A telefonhoz koppant a hallgató; fel-
emelte a tálcát, elindult, az ajtóból még
visszaperdült, helyére lökte a kagylót,
és már mellének támasztva a tányér
karimáját, kilépett a konyhából.

Kettős jubileum

A hetvenéves Könyv István János ötven éve kezdte alkotói pályáját

Elsősorban aprólékos, áthallásos, gondolatgazdag tusrajzairól ismert Könyv István János. A simontornyai (Tolna vármegye) grafikus most ünnepli születése hetvenedik, alkotói pályakezdése ötvenedik évfordulóját. Készít szerigráfiákat, és a modern képalkotó technikát is használja; a *digitart* is a művészi közlésmódjai közé tartozik. Több kiállítása volt és lesz mostanában, többek között a háza mellett létesített családi galériában.

A jubileum öröm is, meg nem is egy ember életében. Egyrészt szaporodnak a mögöttünk hagyott és apadnak az előttünk lévő esztendőök, másrészt feledtetni az idő múlását, ha van mit felmutatni, van mire emlékezni.

Könyv István Jánosnak van mit felmutatnia. Alkotások, kiállítások

Könyv István János a látogatható simontornyai műtermében

sokasága áll mögötte, az anyaország határain túli magyarok lakta területeken is ismert a neve. Úgy is mint kulturális szervezőnek. Magyar szépiro-

Nénai Könyvné Szabó Éva legismertebb alkotásai a honfoglaláskori veretekkel díszített, lemezes tarsolyok voltak

dalmi könyvek gyűjtésével könyvtár alapítását kezdeményezte a százelkes Székelybőn (Maros megye). Sok felépőt felvonultató, népes közönséget vonzó nagyrendezvények voltak az általa életre hívott paksi és simontornyai művészeti fesztiválok. A hőlégballonos versenytől a rocktáboron át a fotópályázatig számos esemény ötletgazdájaként, producereként is forgott a neve. Kulturális ügyekkel foglalkozó képviselőként tevékenykedett a simontornyai önkormányzati testületben, 14 évig. Katonakorában pedig a pákozdi Nemzeti Emlékhely tervezésében, kialakításában vett részt.

Mindemellett megmaradt alkotó embernek. Alkotói közegeben élő alkotó embernek. Lánya, Könyv Kata festőművész, neje, Könyvné Szabó Éva pedig iparművész volt. Egyéni és családi tárlatokat is rendeztek. Műhelygalériájuk régóta nyitott, látogatható.

Alkotásainak jelentős része magyarságtudattal átitatott, de nem magyarkodó. Szereti a szűkebb s tágabb értelemben vett hazáját, cselekvő szeretettel. Ennek megnyilvánulása volt az is, hogy ő tervezte városa, Simontornya címerét és zászlaját.

Wessely Gábor

KÖNYV ISTVÁN JÁNOS 1955-ben született Nagykanizsán. Házasságkötése révén került Simontornyára 1977-ben. Felesége a három éve elhunyt Könyvné Szabó Éva bőrműves, népi iparművész volt. Két lányuk, három unokájuk született. Grafikus pályáját 1974 végén kezdte. Alkotásaival már mintegy száz egyéni és csoportos kiállításon találkozhatott a közönség. Készített képi anyagot a veszprémi színháznak is a *Vitéz Bátor* című táncszínházi produkcióhoz. Munkássága elismeréseként megkapta „A Tolna megyei művészetért” plakettet (2006), a Magyar Művészetért Ex-Libris díjat (2015), a Babits-díjat (2015) és a Magyar Kultúra Lovagja címet (2022).

Molnár Zsolt

Lovas (lovatlan)

vers

Ez a vers egy ló.

*Nem magyarázom meg, miért tartom annak,
nem készíték belőle kollázst,
ne is gondolkozz azon,
mitől ló ez a vers.*

*Nem nyerít, nem is horkant,
meg sem lehet etetni zabbal,
nem megülhető, (legalább nem dob le a hátáról)
nem lecsutakolható,
és kiherélni sem lehet.*

*Az ellopott lovat holt szívre lehet cserélni,
Nem forgatja szemeit, hogy mi lesz ebből?
A bársony kiscsikó bánatra csillaghavat prüszköl,
vízmosásban összegabalyodva sörény és koponya,
dobrokol a versben a lónélküliség.*

*Ha lovaglólülésben írnám ezt a verset,
fordítva ülve egy képzeletbeli paripán,
arcra esve lócitromlevet facsarnék
magamnak, felcsipegetném a verebek által
meghagyott részt zokszótlanul.*

*Vagy lovam tűvel faron szúrnám,
megbokrosodásra serkentve,
toporzékolna összevissza,
tajtékozna csillagtüzet,
hiányodat taposva szanaszét.*

*Talán ez a ló egy vers, és lócitromlevet nyerítenek a szavak,
a bársonyfű-puha sörénymaradvánnyal
mégis lecsutakolom a magyarázatot,
hogy lovaglólülésben kiheréljem a kérdést:
miért nyerítenek fel a verebek, mikor kifacsar a hiányod?*

Hagyom

*Csillagok elektropunktúrázzák a nyelvem.
Isten választotta ki gondosan a tűket, nem más.
Akaratlanul is belerázkódik a jellem.
Egyatomosra hull a megkövesedett hallgatás.*

*A kábelek rá vannak kapcsolva a végtelenre.
Az impulzusokba kódolt értelem eláraszt.
Nem tehetek úgy, mintha az egész nem érdekelne.
Hogy túlpörögtem, elég volt, szintén nem mondanám azt.*

*Akár egy hazugságvizsgálaton átment médium,
aki kényét-kedvét tisztítótűzben feláldozta,
így saját, kicsinyes szándéklángja most már kihunyt,
felsőbb dimenzió kegyelmét az tolmácsolja.*

*És nem merem mégsem magamtól megkérdezni:
vajon hány tudásszint lehet ezen kívül felettem?
Minden vers helyettem öneszméjét is elemzi,
de eszközzé alázkodva sem vagyok lecserélhetetlen.*

Beleütöm

*Beleütöm minden egyes versembe az orrom.
Hogyan emeljem azokat kritikán felülre?
Mégis magam hívom segítségül, hisz elrontom.
Nyilvános szamizdatban sincs cenzúra elkerülve.*

*Szóáthúzások, sorletörlések, semmi jelentés.
Jogos-e költészetemet ennyire degradálni?
Úgy teszek, mintha körülményeim nem ismerném.
De ha túléltem az önkivesézést, jöhet akárki.*

Tavaszi I.

László Gyopár

A lajhár meséje

Egyszer volt hol nem volt, volt egyszer egy lajhár. Lalónak hívták. Lusta volt a végtelenségig. Naphosszat tenggett-lengett otthon, nézte a tévét, itta a kólát, és semmit nem csinált. Fizikai lustasága mellé lelki lusta is volt. Egy megrögzött halogató, akit a Pató Pál-féle „ejráérünkarramég” attitűd jellemzett mind a munka mezejére való lépés, mind a nősülés, ne adj Isten, családalapítás terén is. A világ dolgai iránt való közöny és nemtörődömség lengte körül.

Egyedül a virágokat szerette, de az értük való felelősségvállalása is kimerült abban, hogy néha meglocsolta őket. Nem mindig, néha. Így hát hajlott hátú, cipész édesanyja időről időre cserépes virágokat helyezett el szobájában, remélvén, hogy fiában egyszer majd felsarjad a kertészet iránti szenvedély, és arra adja a fejét, hogy elhelyezkedik. Reményei hiúknak bizonyultak.

Égészen addig, amíg egy reggelen (vagyis inkább már délbe hajlott az idő) Laló, a lajhár felébredvén az éjjeli szekrényén egy összehajtogatott, kocskás papírlapot talált, melyen édesanyja írását ismerte fel. Az anyuka a papírlapon ábrákkal alátámasztva, érthető módon elmagyarázta a lakásban található elektromos háztartási berendezések működését, mellé meg egy újságból kiollózott álláshirdetést is diszkréten a szekrényre helyezett.

A lajhár a használati utasításokat összeráncolt szemmel nézte, valamint

azt a levélkét is, melyben édesanyja közli, hogy néhány hétre falura kellett mennie a forgójával megműtött Irma nénit gondozni. Az álláshirdetést Laló egyszerűen összegyűrte, és eldobta. Majd felállt, hogy megöntözze a gyönyös fűrtikét, édesanyja születésnap ajándékát, mely ott díszelgett a szobában álló, soha nem használt íróasztalon, az ablak közelében.

Azaz hogy öntözte volna, de a konyhából visszatérvén megdöbbenve észlelte, hogy a jácintra emlékeztető apró lila tavaszi virágok mind el vannak hervadva. Az öntözésre használt műanyag kólás palackkal a kezében állt, és valami nagyon kényelmetlen érzett. Illetve gondolt: ezeken a virágokon már a víz sem segít. A lehetőség elmúlt. Amely néha megjelenik, vár, néha egészen hosszú ideig vár, és aztán továbbáll, megszűnik, elszáll. Végérvényesen. És akkor már késő. Többé soha nem tér vissza.

A kényelmetlen érzéstől még mindig szorongatva, de a felfedezéstől hajtva, felvette a földről a papírgalacsint, és kisimította. Kovácsinast kerestek azonnali kezdéssel, betanítást vállaltak. Laló ránézett a hirdetésre, majd a virágra, és kiment fogat mosni, ledobni a mackónadrágot, és valami rendes ruhát felvenni. Már tudta, hogy mit akar tenni. Hogy mire édesanyja hazatér vidékről, egy gyönyörű kovácsoltvas használati tárgy várja, melyet ő maga készített.

Merthogy Laló ettől a naptól kezdve üttötte a vasat. Amíg az meleg. Szó sze-

rint. Kovácsinas lett belőle.

Vége

A galamb meséje

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy galamb. Galamb Olga. Foglalkozása szerint *life coach*. Igen jó hírű és sikeres.

Maga volt a szelídség, jóság és békeszeretet megtestesítője. Neki soha nem ült kisördög a vállán. Ám érdekes módon külsejéről, megjelenéséről ezt senki nem gondolta volna, mert a vagány Olga néha fekete, láncokkal és fém frincfrancokkal dekorált bőrdzsekit viselt, és itt-ott néhány tetoválást is megengedett magának. Az ízlésesebb fajtából.

Mindez szöges ellentétben állt békés, nyugalmat árasztó, szelíd természetével, és akik aztán közelebről is megismerték, nem győztek eleget csodálkozni, majd sutba vágni előítéleteiket róla.

Ez a pacifista madár gyűlölte a konfliktusokat, és maximálisan kerülte a veszekedéseket, a viszályt. Fantasztikus adottsága volt ahhoz, hogy úgy igazítsa helyre klienseit, hogy nem sértette meg őket. Utánozhatatlan kedvességgel és megértéssel simította el a konfliktusokat. Szerették is sokan, nemcsak a kliensei, de a szomszédai, rokonai és munkatársai is. Ő meg úgy vigyázott a kapcsolataira, mint drága kincsekre, tisztelte, óvta, ápolta őket. Mindig a lelki békére törekedett, és tudta, hogy annak legfőbb kritériuma ez: ne árts másoknak. És egész életében hű volt ehhez az eszméhez.

Aztán egy hideg, koszlott februári napon a Patkánynő kereste fel őt fogadóirodájában. Mielőtt a szomorúságtól és régóta tartó lelki gyötrelmekről elkínzott arcú Patkánynő megnyomta a csengőt, megállt, bánatosan felnézett az égre, és sóhajtott egy nagyot. Sóhaja sötéten, vastag cigarettafüstként kanyargott felfele a borús égbe. Tudta, hogy színt kell vallania a Medvével való rosszul sikerült házasságáról, mely tragikusan végződött, és amelynek negatív szereplője ő maga volt. Ez utóbbi miatt érzett büntudata hozta ide. Segítséget szeretett volna kérni ahhoz, hogy megbocsáthasson magának. Ez volt már minden vágya.

Olga végtelen türelemmel és együttérzéssel hallgatta mindazt, amit a Patkánynő felfedett előtte. Hogy mennyire rosszul bánt férjével, a Medvével, hogy lenézte, bántotta, sértegette őt, amíg élt. És most már késő bocsánatot kérni tőle, mert autóbalesetben meghalt. Mikor a Patkánynő idáig ért, már csorogtak a könnyei. Büntudatom van, amelytől nem tudok szabadulni – mondta. Mit is tehetnék...

– Miért tette mindezeket a férjével?
– kérdezte kedvesen Olga.

– Mert minden zavart benne: a lomhasága, az együgyűsége, az, hogy nem sokra vitte az életben, még az is zavart, amikor nők napjára virágot hozott.

Szegfűt, egy ilyen olcsó virágot. Ehh...

– Kedves Patkánynő, nem létezik, hogy ön is úgy járt, mint Andersen meséjében a fiúcska, akinek jégszilánk pattant a szemébe, és attól fogva mindent csúnyának látott? Én amondó vagyok – mosolyogott a Galamb, – önnek szemorvosra van szüksége. És vízre, langyos vízre, mellyel kimoshassa szeméből a fránya jégszilánkot.

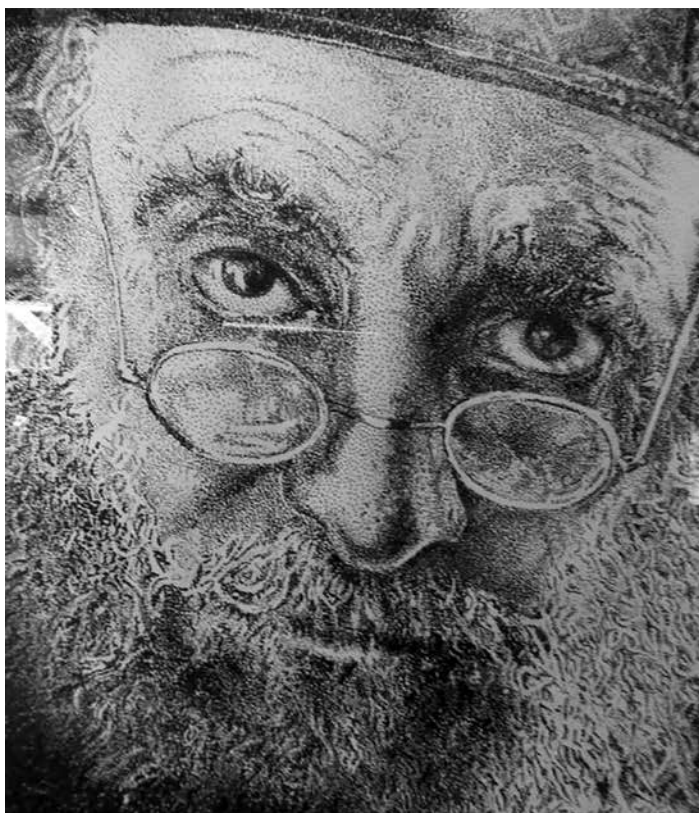
A Patkánynő könnyein keresztül elmosolyodott. Annyira hálás volt ezért a mosolyért. A kedves, játékos humor balzsam volt szakadt lelkének. Valami megváltozott benne az értő hasonlatától.

– És mivel a szakmai tanácsadásomra nincs már szüksége, meghívom egy kapucsínóra a sarki kávézóba – mondta Olga.

A vendég beleegyezett. És amikor helyet foglaltak a kávézóban, már úgy érezte, megszabadult a lelkét nyomó teher egy részétől.

– Úgy érzem, könnyeim kimosták a jégszilánkot a szememből – mondta, még mindig folytatva a játékot –, hisz ez a világ gyönyörű – tekintett szét. Ott és akkor a patkány gyógyulása elkezdődött. Akárcsak a galambbal való barátsága.

Vége

Öreg zsidó

Vihar

Boga Júlia

Kétszárnyú könyvek

*A szél idejétől számolom a nap perceit,
Keveri a port a füsttel, utcára nem megyek,
Faágak emeleteire telepszem, s szakadnak is!
Szél-kezek nyúlnak ki, porcikáimat csiklandozzák,
Örök ölelésbe menekülnék a víz és szél hazájába,
S nekem hol levegő sincs... tovább lapozok.*

*Alakokat öltene az árnyék, fullasztó egy testben,
Melyik lenne az igazi, ha a nap is utazó az árnyéknak.
Ha közelebbről nézzük mindig mozog, álltában is menne.
S ébredvezve mese mondás kíváncsiságából találgatnék,
Kinek a számítása diktálja a napkezdetet?*

Logika elhajlítása

*Szaporodó szavak menete,
Szorzótáblás rendű igazság,
Vicceket mondó törvények,
Variációk: egyszerű összetétes gazság.*

*Mosolygós önámításnak az arca,
Összepakolt csomag belsejében,
Az esti jókedv erkölcsöt mosó,
Kíváncsiságfokozó más élet fele.*

*S civódó magam esetén
Sokaságba botlott fontoskodó,
Hevességben félelmet váltva,
Erőtlenségben tengő igazítás.*

*Szerencsés vagyok, van, aki szeret,
Mástól kapott törődés-végtelen,
Nevet mondani már fölösleges,
Visszaülnék: vár a tanterem.*

*Könyvekre néznék, ott lenne tudás,
S fel nem tett kérdések lennének,
Gyerekkori észjárás utáni szomjazás
Ifjúkori butaságok észfalán eljönnének,
S újra tanulhatnám a világ sunyiját.*

Beutazható kietlen

*Történés kéne, várják is sokan,
Felkelve-akarva, tenni a kényszer terveket,
S önfeledten túltenni magunkon is,
Igenis! Katonásítva magunkat.*

*Ordas városokban szemlélődünk,
Ismerős minden, itt láttunk napot, cseperedve,
Mégis most mások az utcák zúgásai,
Gyökerem is itt, nem hagynám el semmiért.*

*Odahaza csenddel ciripel minden,
Másodpercek szusszanásai zsongnak,
Az otthon levegője honol, észreveszem,
S a beutazható kietlen beutazott.*

Benned is létező

*Arcom simaságát vigyázom, őrzöm,
Időt hazudtoló magamat büszkén szemlélem,
Egyedül maradva mégis nyomaszt a súlya
S minduntalan furdal valami
Tiszta képe: a széppel teli múlt.*

*Papírgombócok kupacai asztalomon,
Elrendezetlen dolgok, sorrendjük sehol,
Kísért a fel nem adás, s így ível fel az élet,
Hol toporognak a napok, s évek szűkülnek egybe,*

*Egymásba zsibbadt szobák, illatokat orromba zárom,
Álmatlan forgolódás: messze a hazám, s magam?*

*Mit teszel éjjel előtt, nem kérde, nem merem,
Korai alvás, de körül zárt ablakok sötétje,
Késő reggeli kelés, hunyorgó napsugarak fölötti tűnődés.
Túl zsúfoltak emlékezőid polcai,
Felszakad a hallgatás történetének fejezetei.*

Hazám felé

Majoros Enikő

Az, aki mindig hazatalál...

Ki a gonosz, kik azok a gonoszok? Nem tudom, de egy biztos, hogy mindig hazatalál, mindig hazatalálnak. X úr, az átmulatott, poharakat számláló délutánok után, amikor már minden teletöltött üveg kiürült, kiegyenlíti a garatba öntött italok végösszegét. Mindegy, hogy mennyi volt a fogyasztás, az italok ára az mindig megvan. Kontót nem kell nyitni, van rá pénz is, volt rá a tegnap is, és lesz rá ezután is.

Az italozók egymásra nevetése verhetetlen, vigyorgnak a másokra hol bambán, vagy még bambábban. Szemtől-szemben kínosan előzékeny, udvarias és szolidáris mindenki. Ez egy jó kis klub, a tagok változhatnak, mindegy, hogy ki ül az asztalnál, mindenki jó cimbora, a poharak emelgetése kiváló multság, és rendszeres edzőtársakkal állunk szemben.

A részegen támológók a kerítésekbe, a falakba kapaszkodva, dülöngélve erőre kapnak. Nincs az az iszákos, akivel tragikus, végzetes dolgok történnének. Velük és körülöttük kizárólag megszokott, elfogadott események zajlanak. Az az érzésünk, hogy a védőangyalok fő szórakozása külön páholyból kísérni és segíteni ezeket a hétpróbás gazembereket. Mintha messziről, féltve vigyáznák a részeket minden hazavezető útját.

Ezek a dülöngélő emberek mindig tudják, honnan jöttek, hol van-

nak, és hogy éppen haza tartanak. Mindegyiknek van hová mennie. Az otthoniak meglapulva, remegve, az ablakok függönyei mögé bújva már tudják, minél későbbben érkezik a nem várt X úr, annál rosszabb. Minden óra újabb és újabb felhőrpintett poharat, üveget jelentett. Már messziről sejthető a jövőtele. Az iszákost igazából nem várná senki, de nincs hová elbújni, rettegve figyelik az érkező imbolygó járását, a hangját elemezve próbálják felmérni az érkező állapotának, a kialakult helyzetnek a súlyossági fokozatait.

X úr mindent tud, nem szabad ennie, vizet innia, kávé is csak mértékkel, így lehet az összkép minél hatásosabb. A rettegésben élő otthoniak számtalanszor átélt tehetetlensége újra megismétlődik. Egészen másképp, és valahogyan mégis, mindig, ugyanúgy. Az úr hazajött, arra a helyre, ahol állítólag ő szenved, ahol neki a rossz, ahol az ő élete maga a pokol. Itt kell feljogosítva éreznie magát arra, hogy minden egoizmusát kiélje és kiabáljon, sőt üvöltsön. Mert itt mindenki süket, bolond, lusta és ki tudja még, hogy milyen.

Mit jelent X úrnak az otthon? Azt a közeget, ahol minden úgy alakulhat, ahogyan azt ő szeretné. Itt nincs ellenkezés, ellenvélemény, itt mindent ráhagynak a békesség kedvéért. De

nyugalom és meghittség nem lehet mégsem, az önző énje nem tűri a hal-
kan, csendben meghúzódó életet. Az
otthon a hétpróbás gazemberek szín-
padja. Itt lehetnek önmaguk, itt élnek
igazán, álarcok nélkül. Ez veszélyesebb,
mint minden emberi játszma. Ez az
erős önzés, a végletekig feszített tűrő-
képesség fájdalmában sem oldódik fel,
nem szűnik meg, újabb és újabb erővel
töltekezik. Szomorúságból, könnyek-
ből, szenvedésből táplálkozik.

Az igaz, hogy a gonoszság az nem
kizárólag egy iszákos ember lelkivilá-
gában fészkelhet. De ha egy rendszeres
alkoholfogyasztó azáltal erősíti önma-
gában a kíméletlen emberi tulajdon-
ságokat, hogy folyamatosan részegre
issza magát, mert akkor mindent lehet,
az már kiérdemli a hétpróbás gazem-
ber minősítését. A megállapítás, misze-
rint vannak olyan rendszeres alkohol-
fogyasztók, akik még csak hírből sem
ismerik a gonoszság lelki vetületeit,
szintén igaz kijelentés. De jelen eset-
ben, a „Ki a gonosz?” kérdésére adott
felelet, a „Nem tudom!” helyességét
döntsék el önök, az olvasók.

A részeg ember kimondatlan ígére-
te: én mindig itthon vagyok, és min-
dig itthon leszek! A sok félelemtől re-
megő szempár tudja, hogy ez mindig
így van és így lesz. X úr tivornyáján
csak a végkimerültség, az ütemes hor-
kolások hangjai, az ismétlődő elalvás
segíthet. Végre alszik a hétpróbás ga-
zember! X úr mint egy űzött vadállat
pihen, erőt gyűjt a megfélemlítettek
erejéből, akik végre fellélegezhetnek.
De csak csendben, még pisszenni sem
mernek. A mélyalvás ütemei sokat
jelentenek, vége lett, most befejező-
dött. Ők a szenvedők, ők csak vendé-
gek, önmaguk vendégei, a félelemtől

rettegve, elaludni is csak későn tud-
nak. De ilyenkor a világ összes meg-
félemlített lelke találkozik és együtt
remél, egyszer csak véget ér ez az örü-
let. Ámítják magukat, bízni mernek
valami megnevezhetetlen hatalom-
ban, de az élet újból győz és győz-
ni fog. A részeg ember újra és ismét
hazatalál!

Ha egy alkoholista nem tudja leten-
ni a poharat, azt lehet gyávaságnak,
erőtlenségnek, függőségnek nevezni.
De ha ezzel a dependens állapottal az
iszákosok a mások életét rendszeresen
megnyomorítják, azáltal sajnos meg-
magyarázhatatlan és felfoghatatlan
élethelyzeteket teremtenek. Egy ilyen
embertől nem lehet elfutni, elbújni,
rácsapni az ajtót, ezen X urak a mások
erejéből élnek, töltekeznek, újabb erőre
kapnak, hogy embertelen játszmákat
kiéljék. Lehet sarkítotttnak, egyoldalú-
nak véleményezni ezt az írást, de ezen
X urak nem szorulnak sem védelemre,
sem pedig sajnálatra.

Azok az emberek, akik egy megbo-
csáthatatlan életalku miatt, ami lehet
egy rossz házasság, egy kivédhetetlen
rokoni kapcsolat, ami őket bizonyos X
urakhoz fűzi, jól tudják és érzik ezen
gondolatok igazságát: azt, amiről be-
szélünk, avagy nem beszélünk. Mert az
alkoholizmus áldozatainak a lelkivilága
egy olyan pálya, amelyen soha nem va-
gyunk elég őszinték önmagunkkal, és
a mai napig nem tudunk szembenézni
az áldozatok kiúttalanságaival: „Miért
pont én?”

Ellenvetésként elhangozhat az az
álláspont, hogy mit tegyünk abban az
esetben, ha éppen egy X hölgy támo-
lyog hazafelé? Az elszenvedők kérdései
minden esetben jogosak: „Miért pont
én?”

A kétségbeesett tanácsstalanságra nincsenek jó válaszok, és az önsajnálát sem lehet a legjobb magyarázat. Egy emberi szabály segíthetne – kedves mindenki, kortól és nemtől függetlenül: Élni és élni

hagyni! De hogyan? „Talán úgy, hogy ne súroljuk le egymás bőrfelületeit!” – ezt a bölcsességet én is másoktól, más kontextusban hallottam, de élhető és járható útnak vélném, így... hazafelé!

A másnaposság szólamai

Reggel van, a legtöbb család éli a normálisnak nevezhető mindennapjait. X úr számára is elkezdődik a másnap:

– Beteg vagyok, nem bírok ma dolgozni menni! Megpróbálok betegszabadságot kérni az orvostól...

– Te mit képzelsz, az orvos még hisz neked? Valahányszor csak kitalálsz és másnapos vagy, ő szabadnapot tud neked adni? Felejtsd el!

– Értsd meg, hogy meghalok, ma nem bírok dolgozni! Adsz egy kis pénzt, hogy vegyek egy üveg sört? Nem bírom másképp! Csak egy fél litert, megiszom és kész, vége! Holnaptól minden másképp lesz! Esküszöm, a számba sem veszem többé az italt! Csak most az egyszer, utoljára! Mert ha beledugom a nyelvem, nem tudom megállni! Mert nem érzem, hogy mennyi az elég! Mindenki nevet rajtam! Hát bolond vagyok én? Tönkreteszem a családomat is az én hülyeségemmel! Csak most az egyszer legyen jobban!

– Megittad a tejet a gyerekektől?

– Muszáj volt, fáj a belügyminiszter! Ha adsz rá pénzt, majd hozok másikat. Amikor meghalok, nem lesz már, akit

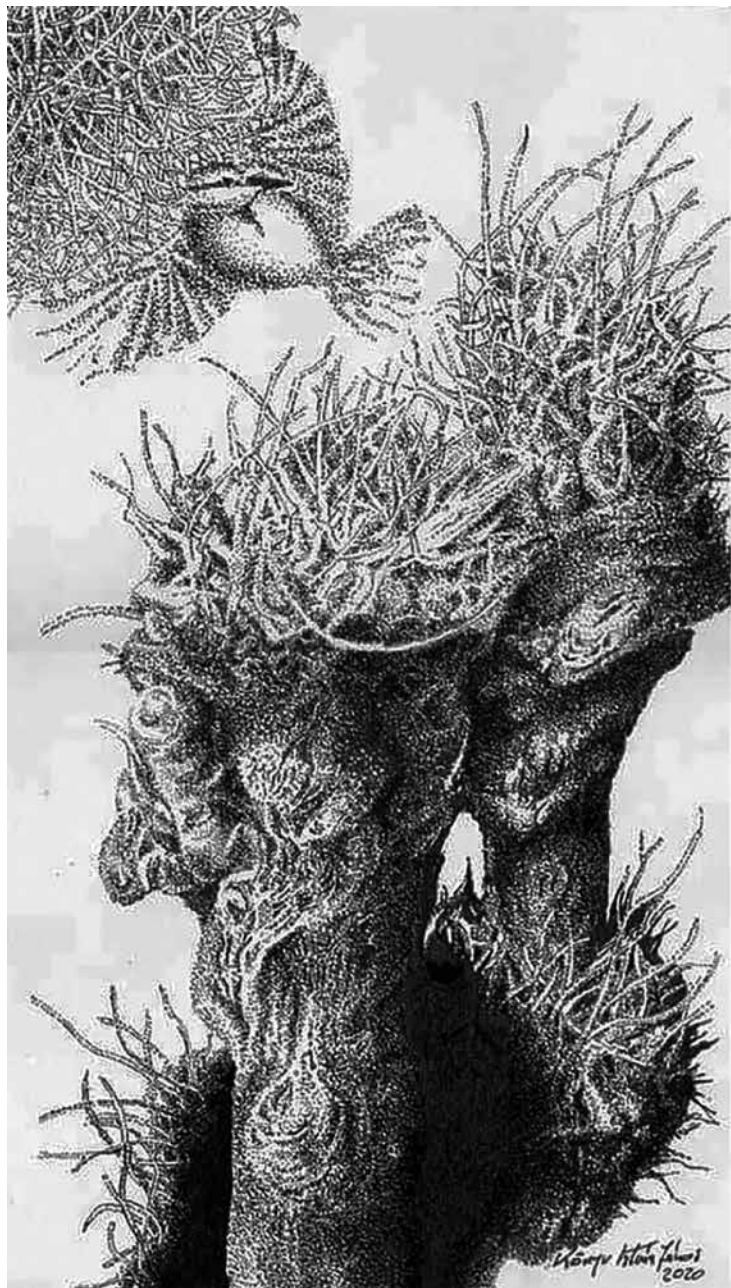
szídjatok... Akkor még a tíz körmötökkel is kikaparnátok a síromat, csak hogy itt legyenek! Mert minden csak az én gondom, annyi minden van az én fejemen, hogy neked nincs annyi hajszál! Iszok is, de dolgozok is! Addig élsz, amíg engem látsz!

Ezekhez hasonló monológok hangzanak el minden züllött nap után, a kijózanodás pillanataiban az X urak szájából. A variációk sora végtelen, a lényeg mindig ugyanaz. A kijózanodott tisztában van a helyzetével, mindenre emlékszik a másnaposság pillanataiban, mégis unos-untalan sajnálatja magát, mentegetőzik és fogadkozik. Esküdzik mindenre, ami elképzelhetetlen, és elvárja, hogy most is körülötte forogjon minden és mindenki. Ezen X urak azok az emberek, akik képesek megszegni a megtett ígéreteiket, hiteltelenné teszik az életüket! Belehozadják magukat a hétköznapiakba.

Kedves X lények, a kijózanodás kivédhetetlen, aki mélyen a pohár fenekére nézett, az ettől nem mentesül, de azok az emberek, akik mindennek szem- és fültanúi, azokkal mi a helyzet,

velük mi lesz? Ők képtelenek felejteni, a megbocsátás nehéz, személyes ügyé válik! Embert próbáló és embert for-

máló feladat megalázottnak, társnak lenni az ehhez hasonló gyakori szituációkban, élethelyzetekben.

Gnómok köszöntése

Takács Róbert

Az élő graffiti

A graffiti (magyarul: firkálás) jelensége az írásbeliség megjelenése óta velünk van. Jellegzetes formái a kezdetektől a turistafirkálások („Itt jártam...”), a politikai agitációk („Éljen...”), a szerelmi vallomások („Szeretlek...”), vagy éppen a vécéfirkák.

A magyarországi graffiti kutatását Balázs Géza megírta egy korai tanulmányában (Balázs 1987b), főleg annak okán, hogy ő maga egyetemistaként publikálta az első magyarországi firkálásgyűjteményt (1983), amelyet több követett (1987a, 1994). Az elsőnek a helyszíne a gödöllői helyiérdekű vasút (HÉV) műbőr ülései, a második egy Velencei-tó melletti ifjúsági tábor sátorlapjai, a harmadik pedig a rendszerváltozás korának Budapestje. Az első firkálásgyűjteményre – amelyet akkori tanára, a nemrég elhunyt Voigt Vilmos előszava vezet be – máig sokan hivatkoznak, így például Beck András (W1) is egy friss írásában: „A falfirka mindenkor rázós esztétikai és társadalmi pedigrével rendelkezik, az efemérség, az anti-esztétika és a társadalmi marginalitás jegyében áll. Annak ad formát, ami kívül esik a hivatalosság, a civilizáltság, az illem és szokás bevett határain. (...) A hetvenes évek eleji magyar köztudatban ugyanis a falfirka egyértelműen negatív konnotációkkal rendelkezett. Az első szórványos gyűjtések és kutatások az évtized végén készültek és kaptak szűkkörű nyilvánosságot. Balázs Géza *Firkálások*

a gödöllői HÉV-en című kis könyvében, mely 1983-ban jelent meg, még ott virított a figyelmeztetés: „Szigorúan tudományos célú fölhasználásra!” Beck András ezek után a graffititörténet főbb jelhagyományait mutatja be: „Az egyik az 1968-as párizsi diáklázadáshoz kapcsolódott, a másik New York fekete gettóiból indult ki. A párizsi jelszavak a graffiti politikai használatát példázták, valójában azonban a szürrealisták és a szituacionisták nyomdokaiba lépve egy utópikus vagy inkább költői életforma foglalatjai voltak. Ezzel szemben a New York-i gyakorlat távol állt a direkt politizálástól, amiképp nem élt a költészet eszközeivel sem. 1969-ben jelentek meg az első számok és szignók a falakon, melyek aztán makacsul és monotonul ismétlődve fűrtökben burjánzottak el a városban. Szükszavú, de annál hatásosabb híradások voltak ezek a (felvett) nevek, a „vagyunk”, „léteünk” elementáris jelzései, melyeknek épp az elemiségben rejlő korlátozott artikuláció adta a politikáját és a költészetét is. Míg a párizsi jelszavak jellegzetesen értelmiségi gyökerű szólamok, a New York-i fekete fiatalok jelei helyettük beszéltek, létrehozva egy addig ismeretlen kalligrafikus formanyelv ábécéjét.”

Különösen a magyar politikai firkálások 1983 előtti múltját idézi fel Tóth-Szenesi Attila (W2), aki az 1960-as és 1970-es években a belügyi (rendőri) szervek figyelmét fölkelő graffitikról

ír. Itt is megemlíti az első graffitigyűjtő akkori véleményét: „Az igazán durva politikai falfirkákkal amúgy is ritkán találkoztak a járókelők, mert, mint a jelenségről a rendszerváltás előtt nem sokkal tanulmányt író Balázs Géza megjegyezte: „Ezeket a közterületek őrei szinte azon nyomban eltüntetik – ez a kényes ügyelés, gyors cselekvés bizony meglehetősen nincs összhangban a közterületek általános elhanyagoltságával.” De nem csak emiatt lehetett ezekkel ritkán találkozni, Balázs szerint ugyanis „ezt a kommunikációs módot leginkább kiélezett politikai küzdelemben alkalmazzák”. A szocializmusban pedig minden volt, csak kiélezett politikai küzdelem nem. Viszont ami mégis volt: „Az 1971-72-es budapesti rendőrségi nyilvántartásba került legtöbb falfirka, mint látni fogjuk, többnyire rosszul felrajzolt horogkereszt vagy valamilyen ennél egy fokkal furmányosabb zsidózó tartalom. De a falra kerültek politikusok nevei is, bár jóval ritkábban, mint azt manapság látjuk. A kizárólag a belügyi állomány tájékoztatására szolgáló *Magyar Rendőr* 1966. május 14-i száma *Szerenád és horogkereszt* címmel egész oldalas riportban számolt be arról, hogy az osztrák határhoz közeli Balfon és Kópházán olyan fiatalokat fogtak el, akik horogkeresztet és „ellenséges feliratokat” mázoltak a falakra. Mindkét településen a tanácselnök értesítette a rendőrséget.

Balázs Géza egy helyen elmond a „bejelentéssel” kapcsolatos anekdotát. Gyűjtőhelyén, a gödöllői HÉV-en is felbukkant olykor egy-egy horogkereszt, kísérei szerint erre érzékenyek voltak a belügyi szervek, a jegyvizsgálóknak, takarítóknak elvben jelenteni kellett. De hogy ne legyen vele

akkora gond, a horogkeresztet némi leleménnyel könnyűszerrel kiegészítették, és így egy ablak graffitije lett belőle, amit azután már nem kellett jelenteni. (A politikai graffitiről külön is ír: Balázs 1989).

A *Firkálások a gödöllői HÉV-en*, a *Sátorfirkálások*, valamint a *Beszélő falak* című, ma már gyakorlatilag beszerezhetetlen könyvek elején részletes művelődéstörténeti összefoglalót ad a szerző, de az akkori *Magyar Nyelvőr* című tudományos folyóiratban is összefoglalja kutatásainak eredményét (Balázs 1987b). Napjainkban fölemlegeti, hogy a nyelvtudomány ezt és az ehhez hasonló meglepő témákat a rákövetkező időben kizárta, a nyelvészeti folyóiratokban hasonló téma azóta nem jelent meg. Az 1980-as évekbeli írásokat azonban máig sokan sokszor idézik. Például Szénási Pál (W3): „Már önmagában is érdekes a szó a graffiti, mert mint az Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató írásából – *A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon* – is kiderül, a graffiti görög eredetű kifejezés, ami olasz közvetítésével terjedt el angol nyelvterületen, majd az egész világban, és a falfirkálást jelöli. Első magyar nyelvű tudományos szócikkét Voigt Vilmos jegyezte 1975-ben, ekképpen: falra és egyéb helyekre felfirkált rövid szövegek, jelszavak, rigmusok.” Az 1987-ben rendelkezésre álló adatok szerint: „Az első magyarországi firkálások Pannónia városaiból kerültek elő. Találtak ilyen szövegeket Sabariában, de más városokban is. Az esztergomi várkapornánban a feltárás során latin és német nyelvű falfirkálások kerültek elő. Magyar nyelvű firkálásokkal találkozhatunk a szepeshelyi Zápolya-

kápolna külső falán. A nagybörzsőnyi Szent István-templomban üveg alatt őrzik a feltárások során a vakolatréteg alól előkerült turista formulaszöveget: Lukás Sombathy itt jártam. A firkálások szenvedélyének állítólag még Arany János is hódolt.”

A graffiti egyszersmind kommunikációs mód és művészetileg is értelmezhető műfaj (a népköltészetben való megjelenéséről lásd: Balázs 1991). Vissza Szénási Pál írásához: „Ahogy Balázs Géza fogalmaz: »A firkálás keretében az egyes, az alul levő, a tömegkommunikációba beleszólni nem tudó ember képes igen hatásos módon, demokratikusan, sokak számára szólóan véleményt nyilvánítani. Mivel a firkálás nyilvános teljesítmény, az egyes ember üzeneteit sokan dekódolhatják, és szükség esetén reagálhatnak, válaszolhatnak rá.«”

Az 1987-es tanulmány idézése után Szénási Pál saját, mai gyűjtéséből is hoz példákat: „De most még merítkezzünk meg a dionüszoszi erők szilaj művészetében, és lássuk, mit ad nyelvében élő nemzetünknek egy vasútállomás. Az alábbi feliratokat változatlanul közölöm, a fellelés sorrendjében, tömbösítve, mint valami szabad vers: Zsáklín Ferike. Én is király vagyok. Fogad kiverem b*zi. DJ Vájár. 2007-ben itt várom Ginát. Kuresz the nazi hero. Punk's not Dead. Szeretlek Bella. (...) Kívánlak Bella. Anya, Mama. Itt jártam, Cubák. Üdvözlettel Szerda 15:59-kor Nem gyün a busz (megin) Köszí Vitya ez is fasza! Főni. Colombo. Móka Miska. Babám. Csöpi szeretlek. Megyünk stoppolni. Körtisz. Szar az élet? Akkor irány trágyázni! Csula geng. Késés. Lábatlan 4 ever. Karcsi. Utálom ezt a helyet és téged is k*csög.

Girhes. Mindig csak holnap halok meg és örökké fogok élni. Utálom a szerelmet!!! Hering. Még mindig!??? Minek inni és mászni, mikor lehet szívni és szállni.” Nemcsak szövegek, szövegrészletek, betűk, hanem ábrák és kihagyások is vannak a firkákban: „És természetesen fallikus szimbólumok tömkelege, minden létező konstellációban. Igen kreatívnak bizonyult viszont egy felirat 1992-ből: I love you Móni _ _ _ , utána pedig egy üres, négybetűs szót kívánó rubrika, ha Móni nem válna be valamiért. De fontos, hogy négy betű legyen a leány beceneve, a többi hölgy kiesik, sajna.”

A graffitikutatást is ösztönző Voigt Vilmos így ír a folklórjelenségekről: „semmi sem változatlan, semmi sem »ősi« vagy »új« minden dialektika nélkül...” (Balázs–Tóth 2025). Ma semmit sem tudnánk a rendszerváltozás előtti időszak magyarországi firkálásairól, ha nem születtek volna meg ezek a gyűjtések és kiadványok. A graffitik (firkálások) Balázs Géza első maifolklór-kutatásai közé tartoztak. Már ezekben is utalt a firkálásokkal részben összefüggő, de már hivatalos, ellenőrzött nyilvános szövegekre, a feliratokra (Balázs 2000, 2004b), amelyeknek számos megjelenési formája, sőt egyes esetekben költészete, művészete van. Költészet kapcsán gondoljunk a butellafeliratokra, művészet kapcsán pedig a kalligráfiára. A magyar pálinka művelődéstörténeti kutatásában is úttörő Balázs Géza külön figyelmet szentelt könyveiben a butellaköltészetnek (Balázs 1998: 102–105, 2003b: 71–76, 2004c és d: 59–61). A 21. század pedig egy egészen újfajta graffiti-jelenséggel, a firkálás technológiai továbbélésével köszöntött be, például az sms-fallal

(mint elektronikus graffitivel, Balázs 2003a); napjainkban pedig leginkább az ún. közösségi média látja el ezt a szerepet (erről is szól Balázs Géza legutóbbi, valószínűleg nem utolsó monográfiája: 2023). Így jutunk el a hagyományos falfirkáktól a feliratokon át az internet világáig. Érdekes, hogy egy ifjúkori folklórgyűjtésből merrefelé vezet tovább az út.

Szakirodalom

- Balázs Géza 1984a. *Firkálások a gödöllői HÉV-en*. ELTE, Budapest. (Előszó: Voigt Vilmos.) (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 18.)
- Balázs Géza 1987a. *Sátorfirkálások*. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 34.)
- Balázs Géza 1987b. *A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon*. Magyar Nyelvőr, 111: 330–8.
- Balázs Géza 1987c. *Die Charakteristischen Graffiti Ungarns*. 109–118. In: Annales... Sectio Linguistica, Tomus XVIII. ELTE, Budapest. (Különlenyomat: Folklór, folklorisztika és etnológia 147.)
- Balázs Géza 1987d. *Remarks on a Graffiti Exhibition in Budapest*. Hungarian Studies 3: 298-299.
- Balázs Géza 1989. *Faliratok. A politikai graffitiről*. Tekintet, 8: 37-42.
- Balázs Géza 1994. *Beszélő falak. Ötszáz különféle graffiti, 1980–1990*. ELTE, Budapest. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 64.)
- Balázs Géza 1991. *A firkálások nyomai a népköltészetben*. Édes Anyanyelvünk, 1991. 13.
- Balázs Géza 1998. *A magyar pálinka*. Aula, Budapest.
- Balázs Géza 2000. *A feliratozás*. 823-850. In: Folklorisztika 2000-ben. *Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára*. I–II. Szerk.biz.: Balázs Géza, Csoma Zsigmond, Jung Károly, Nagy Ilona, Verebélyi Kincső. ELTE, Budapest.
- Balázs Géza 2003a. *„Minden házfalat cseréljete sms-falra!” Sms-fal mint elektronikus graffiti*. Magyar Nyelvőr, 2: 144-159.
- Balázs Géza 2003b. *Pálinka a közös nyelvünk*. Állami Nyomda Rt., Budapest.
- Balázs Géza 2004a. *A tárgyfeliratok antropológiája és szemiotikája*. 112-122. In: Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor. *Termékszemantika*. Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest.
- Balázs Géza 2004b. *Pálinka, a hungarikum*. Állami Nyomda Rt., Budapest
- Balázs, Géza 2004c. *Pálinka, Hungaricum. The Hungarian Specialty*. Állami Nyomda Rt., Budapest.
- Balázs Géza 2023. *Az internet népe*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest.
- Balázs Géza – Tóth Szilárd Tibor 2025. *Egy enciklopédikus művelődés- és művészetelméleti tudós. Voigt Vilmos (1940–2025) életműve* (Megjelenés alatt).
- Balázs Géza é. n. *Nagy párlat- és pálinkakönyv*. Inter Nonprofit Kft., Budapest
- W1. Beck András 2024. 06. 11. *A falfirka államosítása mint radikális köztéri gesztus. (Kádár-kori telefonfülkék a Déli pályaudvaron)*. https://www.artmagazin.hu/articles/cikk/a_falfirka_allamositasa_mint_radikalis_kozter_i_gesztus

W2. Tóth-Szenesi Attila 2024. március 2. 16:06 *Amikor még minden pesti horogkereszt mellé rendőrt állítottak.* <https://444.hu/2024/03/02/amikor-meg-minden-pesti-horogkereszt-melle-rendort-allitottak>

W3. Szénási Pál 2024. május 12. *Erről árulkodnak a magyar vasútállomások falfirkái. Pusztítás vagy humor a pusztulásban?* <https://divany.hu/onido/graffiti-vasut/>

Gyermek

Haraji Adalbert

Csábító fasizmus

Egy kérdéssel kezdeném. Hány fasisztát ismersz? Persze ezt nehéz megválaszolni, mert elfelejtettük, hogy mi a fasizmus. Mert a fasiszta megnevezést egyfajta szitokszóként használjuk, vagy összekeverjük a nacionalizmussal. Ezért szánjunk rá néhány percet, és próbáljuk meg tisztázni, hogy mi is az a fasizmus, és miben különbözik a nacionalizmustól.

A nacionalizmus enyhébb változata az emberiség egyik legjóindulatúbb története. A nemzet milliónyi egymást nem ismerő idegen közösségből áll. Például nem ismerem azt a tizenötmillió embert, aki szintúgy a magyar nemzet része, mint én. De a nacionalizmusnak hála oda tudunk figyelni egymásra, és hatékonyan együttműködünk. Egyesek, mint például a énekes-zenész John Lennon szerint nacionalizmus nélkül a világ békés édenkert lenne. De valószínűbb az, hogy nélküle törzsi káoszban élnénk.

Ha megnézzük a világ legvirágzóbb, legbékésebb országait, például Svédországot, Svájcot, Japánt, látni fogjuk a nacionalizmus erős jelenlétét. Ezzel szemben ahol a nacionalizmus nincs olyan erősen jelen, mint például Kongóban, Szomáliában, Afganisztánban, inkább erőszakosak és szegények. Tehát mi a fasizmus és miben tér el a nacionalizmustól? A nacionalizmus szerint a nemzetem egyedülálló, és egyedi kötelezettségeim vannak iránta. Ezzel szemben a fasiz-

mus szerint a nemzetem felsőbbrendű, és mindent kizáró kötelezettségeim vannak iránta. Senkivel, semmivel nem kell törődnöm a nemzetemen kívül.

Általában többféle identitásunk van, és többféle csoporthoz vagyunk hűek. Például lehetek jó hazafi, hű az országhoz, ugyanakkor hű a családomhoz, a szomszédaimhoz, szakmámhoz, az egész emberiséghez, az igazsághoz, a szépséghez. Az eltérő identitások és a hűség más-más formái néha konfliktusokat és bonyodalmat teremtenek. De ki mondja, hogy az élet könnyű? Az élet bonyolult, és ezt el kell fogadni. A fasizmus abból lesz, ha megpróbáljuk félretenni a bonyodalmakat, és az életet túl könnyűvé varázsolni. A fasizmus a nemzeti identitáson kívül minden más identitást tagad, és bizonygatja, hogy csakis a nemzetem iránt vannak kötelezettségeim. Ha a nemzetem azt követeli, hogy áldozzam fel a családom, akkor feláldozom a családom. Ha a nemzetem azt követeli, öljek meg milliónyi embert, akkor megölök milliónyi embert. Ha a nemzetem pedig azt követeli, áruljam el az igazságot és a szépséget, akkor el kell árulnom azokat.

Például hogyan értékeli a fasizmus a művészetet? Hogyan dönti el, hogy egy film jó-e vagy nem? Nagyon egyszerűen. Igazából egyetlen mérce van: ha a film nemzetem érdekét szolgálja, akkor jó. Ha a film nem a nemzetem érdekét szolgálja, akkor rossz. Ennyi.

Ugyanígy: hogyan dönti el a fasizmus, mit tanítsanak a gyerekeknek az iskolában? Ismételten nagyon egyszerűen. Csak egy mérce van: azt tanítjuk a gyerekeknek, ami a nemzet érdekét szolgálja. Az igazság egyáltalán nem számít (elsőkézből tudnék példát hozni: Románia történelmének tanítása).

A II. világháború és a balkáni háborúk rémségei emlékeztetnek ezen gondolkodásmód szörnyű következményeire. De a fasizmus gonoszágának ecsetelése közben legtöbbször nem hatékonyan járunk el, hiszen egy ocsmány szörnyként írjuk le anélkül, hogy megmagyaráznánk, miért ejt annyira rabul. Olyan ez, mint a hollywoodi filmek rosszfiúinak – Sauronnak, Voldemortnak vagy Darth Vadernek – a leírása: rútak, gorombák, kegyetlenek. A gond az, hogy a való életben a gonosz nem szükségszerűen rút. Néha nagyon is szép. Ezt bizonyos társaságok, politikai tömörülések, szövetségek, vagyis hálózatok tudják nagyon jól, és ezért a gonoszt gyönyörűként ábrázolják. Ezért olyan nehéz ellenállni a kísértéseiknek, és ezért olyan nehéz ellenállni a fasizmus kísértéseinek is. A fasizmus azt érezteti az emberekkel, hogy a világ legszebb és legfontosabb valamilyéhez tartoznak. Majd ezt gondolják: „Igen, azt tanították, hogy a fasizmus rút. De ha tükörbe nézek, valami szépet látok, tehát nem lehetek fasiszta, igaz?” Ez bizony így tévedés. Ez a gond a fasizmussal, amikor a fasizmus tükrébe néznek, önmagukat sokkal szebbnek látják, mint amilyenek valójában, és természetesen a többiek kárára.

1930-ban, amikor a németek a fasizmus tükrébe néztek, Németországot a világ legszebb valamilyeként látták.

Ha a mai ukránok néznek a fasizmus tükrébe, Ukrainát a világ legszebb valamilyeként látják. Ha az izraeliek néznek a fasizmus tükrébe, Izraelt a világ legszebb valamilyeként látják, és sorolhatnám estig. Ez nem az 1930-as évekkel való újbóli szembenézést jelenti. A fasizmus és a diktatúra visszatérhet, de új változatban, olyanban, ahol nagyobb szerepet kap. A 21. század új technológiai valóságának a szerepét.

Az ókorban a föld volt a legfontosabb vagyontárgy. Ezáltal a politika a terület ellenőrzéséért vívott harcról szólt. A diktatúrákban minden föld egyetlen vezér kezében vagy pár kiskirály kezében összpontosult. Aztán a modernítésben a gép fontosabb lett a földnél. A politikából a gépek ellenőrzéséért vívott harc lett. A diktatúrákban ekkor túl sok gép központosult a hatalom vagy egy szűk elit kezében. Most a föld és a gép helyébe az adat mint legfontosabb vagyontárgy lép. Következésképp a politika az adatáramlás ellenőrzéséért vívott harcról fog szólni. Manapság túl sok adat központosul a kormány vagy egy szűk elit kezében. A demokrácia ma leginkább azzal a veszéllyel néz szembe, hogy az információs technológia forradalma a diktatúrákat sokkal hatékonyabbá fogja tenni, mint a demokráciákat.

A 21. században a demokrácia végzett a fasizmussal és a kommunizmussal, mert a demokrácia jobb volt adatfeldolgozásban és döntéshozatalban. 20. századi technológiával egyszerűen nem lehet egy kézben központosítani annyi adatot és hatalmat. Az nem természetes egy autoriter hatalomnak, hogy kevésbé hatékony a központosított adatfeldolgozás, mint az osztott adatfeldolgozás. A mesterséges intelli-

gencia és a gépi tanulás előretörésével lehetővé válhat hatalmas mennyiségű adatok feldolgozása, nagyon hatékonyan, egy helyen, hogy minden döntést egy helyen hozzanak meg, és így a központosított adatfeldolgozás hatékonyabb lesz, mint az osztott adatfeldolgozás. Az összes információ együvé központosításának kísérlete a titkoszolgálatokon keresztül a legnagyobb előnyükre fog válni.

A demokrácia jövőjét fenyegető másik technológiai veszély az információs technológia és a biotechnológia egyesülése, amely olyan algoritmusok létrejöttét hozhatja el, melyek jobban ismernek engem, mint én saját magamat. Ha pedig ez az algoritmus egy külső rendszer – mint például a kormány – tulajdonába kerül, nemcsak képes lesz megjósolni döntéseim, hanem képes lesz manipulálni az érzelmeim és az érzéseim. Egy autoriter kormányzás képes lehet hatni az érzéseimre és megszerettetni magát, az ellenfelét pedig meggyűlöltetni. A demokrácia nehezen fog túlélni efféle fejlődést, mert végeredményben a demokrácia nem az emberi racionalitásra épít, hanem az emberi érzelmekre. Választások, népszavazások idején nem azt kérdezik: „Mit gondol?”, hanem azt, hogy „Hogy érez?” Aztán ha valaki hatékonyan tudja manipulálni az érzelmeiket, a demokrácia egy érzelmi bábbá válik.

De mit tehetünk, hogy megelőzzük a fasizmus visszatérését és az új diktatúrák előretörését? Az első számú kérdés, hogy ki rendelkezik az adatok felett. Azok, akik a megfelelő tudás és információ birtokában vannak, talán rájöhetnek, hogy hogyan előzhető meg, hogy túl sok adat kevés kézben összpontosuljon. Biztosítani tudnák, hogy

az osztott és központosított adatfeldolgozás hatékonysága kevésbé térjen el egymástól. Ami pedig a többieket illeti, akik nem vagyunk a tudás és információ birtokában, a legfontosabb kérdés számunkra: miként gátoljuk meg, hogy ne manipuláljanak azok, akik az adatok felett rendelkeznek.

A demokrácia ellenségeinek van egy módszerük. Meghekkelik az érzelmeinket. Nem az e-mailjeinket vagy bankszámláinkat, hanem félelmünk, gyűlölködésünk és hiúságunk érzését hekkelik meg, majd ezen érzelmeiket használják, hogy a demokráciát belülről bomlasszák és semmisítsék meg. Igazából ezt a módszert a Szilícium-völgyben termékeladásra fejlesztették ki. De most a demokrácia ellenségei használják pont ugyanezt, hogy félelmet, gyűlölködést, hiúságot adjanak el nekünk. Az érzelmeiket nem tudják a semmiből megteremteni. Ismerniük kell meglévő gyengeségeinket, hogy azokat ellenünk felhasználhassák.

Ezáltal mindannyiunk felelőssége, hogy megismerjük önmagunk, és elérjük, hogy esetleges hátrányaink ne válhassanak fegyverré a demokrácia ellenségeinek kezében. Saját gyengeségeink megismerése szintúgy segít a fasiszta tükror csapdájának elkerülésében. A fasizmus kihasználja hiúságunkat, szebbnek láttatja önmagunkat, mint amilyenek vagyunk valójában. Ebben rejlik vonzereje, és talán időnként ezért történhet meg, hogy a társadalmunk legalantasabb tagjait ruházzuk fel hatalommal. Például 1933-ban a német társadalomra nem lehetett azt mondani, hogy teljes egészében pszichopata lett volna. De akkor miért szavaztak Hitlerre? Hajlamunk, hogy olyan erőket és időket idézzünk meg,

amelyeket majd nem bírunk kontrollálni, nem egyéni pszichológiánkból fakad, hanem abból, hogy válságos időkben tömegesen befolyásolhatók vagyunk. Vagyis a problémánk hálózati probléma. Még specifikusabban: információs probléma. Az információ az, amely összetartja a hálózatokat. Az emberek évszázadokon át úgy építettek és tartottak fenn nagy hálózatokat, hogy fikciókat, fantáziákat és tömeges téveszméket találtak ki és terjesztettek.

Míg egyesek szeretnék megtudni az igazságot magukról és a világról, addig a nagy hálózatok fikciókra és fantáziákra támaszkodva kötik magukhoz tagjaikat és teremtenek köztük rendet. Így jutottunk el a fasiszmusig, a náciizmushoz és a sztálinizmusig is. Ezek kivételesen erős hálózatok voltak, amelyeket eltévelyedett eszmék tartottak össze. George Orwell elhíresült mondásával élve: a tudatlanság erő.

Az tény, hogy a fasiszta és kommunista rendszerek kegyetlen agyszülemé-

nyeken és hazugságokon alapultak, és a történelem nem tette őket kivételessé, de sajnos nem is ítélte eleve összeomlásra őket. A fasismus és a kommunizmus a valaha létrehozott legerősebb hálózatok közé tartoztak. 1941 végén a tengelyhatalmak közel kerültek ahhoz, hogy megnyerjék a háborút. A győzelmet végül Sztálin szerezte meg, majd az 50-es és 60-as években neki és örököseinek szintén komoly esélyük nyílt a hidegháború megnyerésére. De a 90-es évekre a demokráciák kerekedtek felül, ám ma már ez a győzelem is átmenetinek látszik. A 21. században egy új totalitárius rezsim lehet sikeres ott, ahol Hitler és Sztálin elbukott, és létrehozhat egy mindenható hálózatot, amely képes megakadályozni, hogy a jövő nemzedékek megkíséreljék leplezni hazugságait. Ne fogadjuk el azt a feltételezést, hogy a fasismus téveszméje eleve kudarcra van ítélve. Ha meg akarjuk akadályozni, hogy diadalmaskodjon, csak önismerettel és józan érvekkel sikerülhet.

Imre herceg

Szentgyörgyi László

Vásárhely elveszett lelke

És akkor jött szerkesztői felkérés: írjak valamit a genius loci, azaz a hely szelleme témában. Először halogattam. Telt-múlt az idő, s egyszer csak arra eszméltem, hogy – előzetes tájékoztató céljából – könyvekben, no meg interneten keresgélek. Mennél tovább nyúlt az említett foglalatosság, annál inkább úgy éreztem, hogy nem passzol hozzám a téma. Legalábbis nem úgy és annyira, ahogyan azt első látásra gondoltam. Elhárítani, visszautasítani a felkérést valahogy mégsem akaródzott. Meg aztán: vállalt feladat alól kivonni magam... Nos, akkor vágjunk bele!

A genius loci minden magára valamit is adó település, város esetében tetten érhető – legalábbis így kellene lennie. Ha nem így van, annak nem a hely az oka – vagy nem csak az –, hanem inkább annak lakói. „A nép létének legelső feltétele a hely, ahol él, és ezért minden nép életét lakóhelyének vizsgálatával kell kezdeni. Úgy látszik, homogén karakterű helyek szellemileg sajtóságosan improduktívak. A sokrétű és változatos hely a szellemiség kialakulását nem akadályozza, hanem segíti. Magas civilizációk nem kövér földeken és nem egynemű tájakon alakultak ki. A geniális ember is ott fejlődik, ahol sok a hatástényező és kereszteződés. Mindig a határterületek a fontosak. Csak itt van lehetőség arra, hogy sok-

szerű ellenállást lehessen legyőzni és itt fakad megedzett spiritualitás...” – mindezt Hamvas Béla fogalmazta meg örökérvényű pontossággal (*Az öt géniusz, Életünk Könyvek*, 1989).

Következésképpen úgy fest, a szerencsésebb erdélyi (székelyföldi, partiumi, bánági) magyar helyek predesztináltak arra – már a történelem kerekének huszadik századi, számunkra csak szerencsétlenségeket okozó fordulása okán is –, hogy szellemi, lelki értelemben egyaránt jól „kigyúrt”, erkölcsileg is kiválóan „edzett” szellemiséget gyöngyözzenek ki magukból. Amihez kedvező feltételeket biztosít(hatna) a különböző kultúrák, civilizációk találkozási pontjából adódó limes-állapot, amiben élünk adatott. Egy kis – na jó: nagy-nagy – túlzással akár azt is állíthatnám: kivételezett helyzetben vagyunk, illetve lehetnénk. Legalábbis a vizsgált szempontból.

Mielőtt bárki is elirigyelné tőlünk, lépünk tovább! Pontosabban: tekintsünk visszafelé! Szögezzük le: kivételes helyzetben vagyunk, mert van, akire, amire hivatkoznunk, ha városunk sajátos szellemiségére vonatkozó megfigyeléseket akarunk felidézni. „A legbizalomkeltőbb erdélyi város, s a legrokonszenvesebb talán minden valaha látott magyar város közt: Marosvásárhely, a székely főváros”.

Nem más írta ezt, mint Németh László az 1935-ben megjelent *Magyarok Romániában* című útirajzában. Idézem tovább: „Az volt a benyomásom, hogy egy hegyek közé szorult s armálishoz jutott Debrecenben járok. A városon persze itt is románok ülnek, de az élet még rokkánás nélkül hordja őket, nem csodálnám, ha egyiket-másikat be is olvasztaná.” Jegyezzük meg az utóbbi mondatot, még utalni fogok rá.

Alább így folytatja: „Míg másutt ’négy-öt magyar összehajol’ hangulatban ülhettünk csak össze barátainkkal, s a kisebbségi életnek határozott odúszaga volt, itt a napos, augusztusi vasárnapon egy magában bízó, feszetlen magyarság szívta a kertes hegyekről befutó levegőt s a zsúfolt kerthe-lyiség (a fatányérokon, apró szeletekre nyesett flekken körül) egy vegetatív ösztöneiben meg nem zavarható nép jókedvével volt tele. A magyarság kötő-erejének jele, hogy egész Romániában itt találtam egyedül asszimiláns zsidót, aki nemcsak belőlünk élt, de modorával is a két nép régi szíves együttélésére emlékeztet.” Mindezt 1935-ben tapasztalta, s vetette papírra Németh László, másfél évtizeddel Trianon után, öt esztendővel Észak-Erdély visszacsatolása előtt.

Mindent elárul a genius loci meglétéről és erősségéről, mindent magával, magához ragadó erejéről a tény, hogy a szerzőt a következő sorok leírására ragadja: „Ha valamiképp lehetségessé válna, hogy hátralévő életem Erdélyben töltsöm (szembefordulva az áramlással, mely szökik onnan, ahova a szorongatottak sorsát megosztani, tódulni kellene) Marosvásárhelyt választanám ki székhelyül s a Teleki-tékából csinálnék koporsót magamnak.

Ami Szentgyörgyön Csipkerózsika múzeuma, Udvarhelyen a költő facölöpös háza, az Marosvásárhelyen a télen fűtetlen, nyáron becsurgó Teleki-könyvtár, a kótyavetyélés elől nehezen megőrzött kincseivel.”

És mindjárt itt a másik szellemi óriás, Márai Sándor vallomása, aki a Pesti Hírlap 1942. szeptember 1-jei számában megjelent *Hamu és lélek* című írásában – tehát hét esztendővel Németh László idézett megállapításai után – leszögezi, hogy a valamilyen oknál fogva jelentősebb települések mindenikének „van valamilyen csalhatatlan ismertető jele és sajátága”, amiről általában nem adnak hírt az útikönyvek. Szerinte minden város valami másért vonult be a köztudatba, valami más erénnyel, de mindenképpen sajátossággal ragadja meg a szemlélőt. Márai úgy látta, hogy külső jegyeit tekintve Flekkenburg „főtere után alföldies, környéke szerint felvidékie”. És most következik a lényeg, ami a leginkább jellemzi: „Marosvásárhelynek lelke van, s ez a lélek sugárzik”. Mit mondjak, nincs az az elfogult lokálpatrióta, az a mimó-zalelkű széplélek, aki ezt találóbban megfogalmazhatta volna.

„Ez a színmagyar város közel félszázeezer lakosával szenvedélyesen szeret olvasni és gondolkozni. (...) Nem véletlen, hogy ennek a városnak legfőbb nevezetessége nem más, mint egy könyvtárárpület, a Teleki-téka. (...) nem véletlen, hogy Bolyai Farkas itt élt, tanított” – állapítja meg vizsgálódásunk szempontjából a leglényegesebbet. Nos, a város központja – szellemi, lelki, erkölcsi értelemben egyaránt – akkor is a Gecse Dániel utcában volt, s talán még ma is ott kell lennie, ahol Márai szerint is minden együtt van,

ami ennek a városnak lelkét jelenti: a téka, a Bolyai-múzeum, a református kollégium, a közelben pedig a ház, ahol II. Rákóczi Ferencet hivatalosan Erdély fejedelmének beiktatták. Foglalkozunk össze: egyáltalán nem véletlen – Márai szerint sem –, hogy a város legfőbb nevezetessége a Teleki-téka, amiként az sem lehet véletlen, hogy Bolyai Farkas és fia, János itt élt.

„Egy város, melynek legfőbb jellegzetessége és zarándokhelye ez a könyvekkel és ritkaságokkal tömött empire-terem: itt kezdi érteni az ember, hogy Marosvásárhely nem ’ipari gócpont’, hanem különös, elsőrendűen szellemi város” – állapítja meg a szerző, akinek különös éleslátását, a finom szellemi, lelki mozdulások észlelésére alkalmas érzékenységet is dicséri a genius loci felismerése.

Mielőtt a jelenbe ugranék, hadd emlékeztessenek: a múlt század elején-közepén, az említettek mellett, a magyar irodalom olyan óriásai fordultak meg a városban és környékén, mint Móricz Zsigmond, Cs. Szabó László, Szabó Lőrinc, korábban pedig Ady stb., s mindenikük más és másként ugyan, de egyaránt a szellemi teljesítményeket tartotta kiemelendőnek.

Eddig a „dicsőséges múlt”, most lássuk a „gyalázatos jelent”! Mi tagadás, azóta jócskán megváltozott a világ, Vásárhelyen különösképpen. Az Úr 2024-ik esztendejében, a Németh és Márai által tapasztaltakkal ellentétben, a feltételezhető legnagyobb jóindulattal sem fedezhető fel a genius loci. Magyar szemszögből tekintve semmiképpen.

Van-e eltérés a Németh László által feltérképezett és a mai, majd kilenc évtizeddel későbbi állapotok között? Bizony van, és nem is kevés.

Emlékeztessenek, miként fogalmazott az író: „A városon persze itt is románok ülnek, de az élet még rokkánás nélkül hordja őket, nem csodálnám, ha egyiket-másikat be is olvasztaná.” Ezzel szemben most már úgy fest, hogy a hely végképp nem alkalmas arra, hogy bárkit is beolvasszon. Legfennebb a városalapító magyarokat. Legalábbis a közterek, utcák, intézmények, boltok feliratozásának tanúsága szerint. Annak dacára, hogy a magyar lakosság még mindig – az őslakosságnak a ’89-es rendszerváltás óta tapasztalható valóságos exodusa ellenére is! – jelentős hányadát teszi ki az össznépeségnek.

Az a lélek – vagyis a genius loci –, amiről Márai tett említést, már régen nem sugárzik. Megkockáztatom: talán már nincs is... A helyzet jelenlegi állása szerint a mai Marosvásárhely semmiben sem különbözik bármely regáti (ó-romániai), vagy dél-erdélyi, teljesen elrománosodott nagyobb településtől, azaz az egykori Székelyvásárhely ma már egy „echte” román város.

Kérdés: a település többségi nemzetéhez tartozó lakosai gyarmatosítói gőgjükben, hamis felsőbbrendűségi érzetükben, vagy igencsak valós kisebbségi komplexusukban mennyire tartják érdemesnek, hogy megismerkedjenek, számontartsák, esetleg tiszteljék a kisebbségbe taszított, más kultúrájú közösség múltját, értékeit? A válasz egyértelmű: semennyire. És ezen nem érdemes tovább agyalni, a magyarázat kézenfekvő: a mai magyarok és románok más-más könyveket olvastak – ha olvasnak még egyáltalán –, ebből következően más és másként ismerik, értelmezik a múltat – és a jelent is... A jövőről most szót se ejtsek.

Hogy időközben szertefoszlik, semmivé válik mindaz, amit a hely szellemeként fogalmaztak meg, értelmeztek az általam is idézett neves elődök, nos, az már egy más történet, és nyilvánvalóan egy egészen más város...

Beismerem, nem kifejezetten optimizmust sugalló sorok ezek. Semmiképpen sem olyan szellemi, lelki, erkölcsi „környülállást” tükröznek, amelyek kedveznének a genius loci utáni eredményes kutakodásnak. Különös tekintettel arra, hogy a szerző mindennapjai a folyamatos elvagyódás jegyében telnek. Talán az átélt történelmi tapasztalatok elkerülhetetlen következményeként. Az is meglehet, hogy lelkileg predesztinált minderre... Mármint a szerző. Alul- vagy felülirott... Mindenesetre talán nem

véletlen, hogy Székelyudvarhelynél messzebb mindeddig nem jutott...

Mindezek alapján bárkiben felmerülhet a kétely, hogy alkalmas lehet-e arra, hogy felismerje a hely szellemét, esetleg ráérezzen arra a valamire, amit akként emlegetnek. Bárhonnan nézzük, a taszítás-vonzás kettőssége ez, amolyan „se veled, se nélküled” állapot. Amelyben hasztalan keresi, sehogy sem találja gyermekkorának Vásárhelye és a jelenlegi Tragumúra* közötti hasonlóságokat, esetleges átfedéseket.

Sic transit... genius loci.

* A Google-fordító így „fordította” le Marosvásárhely román nevét (Târgu Mureș) egy szilveszteri jókívánságokat tartalmazó román nyelvű városházi közlemény „magyar” változatában.

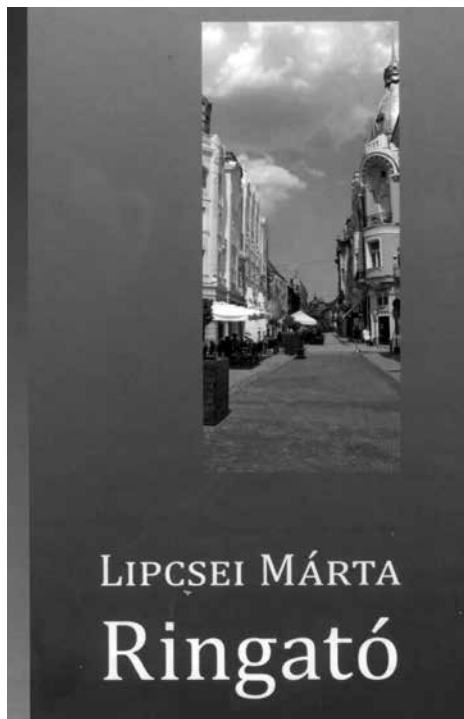
Elringat és felkavar

Júniusban mutatták be szülővárosában, Nagyváradon Lipcsei Márta költő, lapunk egyik alapító szerkesztője két új kötetét, mint arról honlapunkon már beszámoltunk. Az *Aszály* című kötet az elmúlt évben, míg a *Ringató* című verseskönyv idén jelent meg a budapesti Hungarovox Kiadónál.

A *Ringató* verseit kifejezetten a váradi olvasóknak szánta, árulta el Lipcsei Márta, aki azt is kifejtette: Nemes Nagy Ágnes verselméletét követve – miszerint a versnek részecske- és hullámtermészete is van – ez alkalommal arra törekedett, hogy a hullámtermészetet, hangulatot követve a kötetbe „rímes és nem rémes” versek kerüljenek. A szerző azt is elárulta: az előző *Aszály*val ellentétben, amelyben csupán számozott versek is szerepeltek, a *Ringató*ban minden versnek van címe, az olvasók visszajelzései ugyanis azt mutatják, jobban szeretik a címes költeményeket.

A *Ringató* öt versciklust tartalmaz, ezek a *Simogató*, a *Szavakban lakunk*, a *Jelenlét*, a *Kifutón* és az *Egyensúlyozás*. A ciklusok mindegyike Nagyváradon íródott, az első négy 2023-ban, ezen belül az első január 14. és március 13. között, a második március 24. és április 20. között, a harmadik április 21. és május 15. között, a negyedik május 16. és július 13. között, az ötödik egy-egynek a legnagyobb az időbeli kiterjedése, ennek verseit 2023. július 24. és 2024. december 9-e között szerezte.

Lipcsei Márta kötetben szereplő versei ringatnak, de el is gondolkod-

tatnak, olykor fel is kavarnak, hiszen – más kötetekhez hasonlóan – itt sem csak idilli pillanatokról, szépségekről, afféle amerikai típusú „keep smiling” (mindig mosolyogj) hozzáállásról olvashatunk. A szenvedés, félelem vagy éppen a háború képei ennek a kötetnek a verseiben is visszaköszönnek. A természeti képek mellett rendszeresen megjelennek a szerző egykori tanári hivatásának tárgyaiban, a fizikához kötődő képek, de a metafizika sem idegen tőle.

Nemcsak a váradi tájak vagy éppen hangulatok – a Szent László tér, a Sebes-Körös, a híd (*Szülőföld változása*, *Váradi táj*, *Váradi idill*) köszönnek

vissza, de a helyi, lokális kötődés mellett a költő a univerzálisra is érzékeny. „Lehet Isten újra akarja teremteni / ezt a világot a változtatások / sorozáttal (...)” (*Újrateremtés*), „a fényrészekké hullámban egyesülnek / az idő a részleteket rakja össze” (*Élet*), „hozzánk tartozó imádságok kérnek / hogy összeomlásunk pillanatai / mint gyönyörű balesetek / Isten útján vándoroljanak (...)” (*Feltámadások*), „a hallgatóság figyel a teremtőt / várja hogy legyen világosság” (*Világosság*) – hogy csak néhányat idézzünk a jelentéses sorokból.

Akárcsak az előző kötetben, itt is visszaköszönnek a háború képei: „re-

pül repül a madár / ágyúgolyó is repül (*Katonadal*), „Drónok rakéták / halott katonák / repülő bombák” (*Koporsók*). Az alkotó ember nem lehet közönyös az őt körülvevő világgal szemben, hiszen ha annak szépségeit látja, akkor észre kell vennie a fájdalmat, a nyomort és a kint is...

A júniusi, dedikálással záruló könyvbemutatón ezekből a versekből is felolvasott Lipcsei Márta, aki azt is elárulta: már dolgozik a huszadik verseskötetén is. A *Ringató* című kötet megrendelhető, több online könyvesbolt kínálatában is szerepel.

Fried Noémi Lujza

Akikért a harangok szólnak

Megvalósult minden idők legnagyobb költségvetésű magyar filmes produkciója, a *Hunyadi*, aminek legnagyobb hibái abból adódnak, hogy a készítőik nem igazán tudták eldönteni, melyik a fontosabb: a történelmi hűség vagy a mítoszteremtés. Mindezek ellenére a *Hunyadi* az első olyan kortárs magyar történelmi-kosztümös alkotás, aminek az összképe egyáltalán nem ad okot a szégyenkezésre.

Pedig az utóbbi években igen csak megsaporodtak a történelmi témájú magyar filmek és sorozatok (*Aranybulla*, *Hadik*, *Most vagy soha!*, *Tündérkert*), melyekkel szemben sokan méltatlankodtak, az állami támogatáson kívül a propagandisztikus jellegük, mondanivalójuk kiütötték egyeseknél a biztosítékot.

A magyar származású **Robert Lantos** sztárproducer nevével fémjelzett, nemzetközi koprodukcióban készült sorozat egyértelműen kimagaslik a fent említett történelmi témájú próbálkozások közül. Lantos és a showrunnerek, **Lengyel Balázs** (*A vektor*, *Lajkó – cigány az úrben*), valamint **George Mihalka** (*A szállító* sorozatváltozata, *A cég*) vállaltan a nemzetközi

piacot vették célba, a *Hunyadi* pedig mindent tud, amit egy szélesebb közönség elvárhat egy történelmi sorozattól.

Felhozatal pedig van, ha körülnézünk a nemzetközi piacon. Az ezredforduló után sorra érkeztek a történelmi szériák kábeltévére, majd streaming platformokra (*Spartacus*, *Róma*, *Borgiák*, *Az utolsó királyság*, *Outlander*, *Vikingek*), de a sokak elsőszámú kedvence, a *Hunyadi*hoz hasonló jellegű (kardozós-szexelős) sorozat, a *Trónok harca* is fontos előkép, illetve félúton van a másik végétől, azaz a körülbelül egy évtizede térhódító útjukra indított török szappanoperáktól.

Ebből kifolyólag a **Bán Mór** regényeit feldolgozó *Hunyadi*-sorozat készítőinek le voltak fektetve az alapok. A sorozatnak mind a színvilága, mind a kompozíciói a külföldi példákat mutatják a néző eszébe, mint ahogyan a történetvezetés is.

A filmsorozat több szálon futó történet, melyekben van idő bemutatni a főbb szereplőket: láthatjuk a címszereplő felemelkedését, a törökök terjeszkedési szándékait, politikai machinációkat és szerelmi cselszövéseket. A tízrészes sorozat, melynek cselekménye 1428 és 1456 között fut, első három része a karakterek közötti dinamikák-

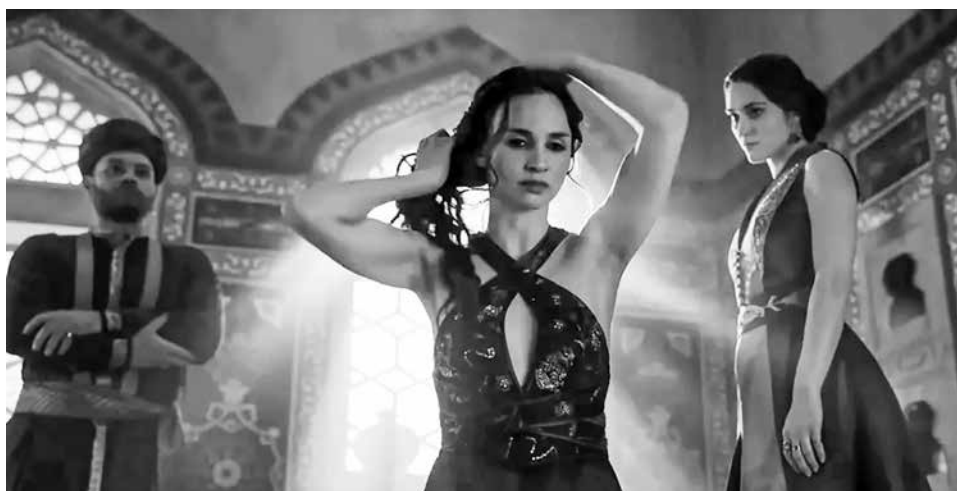

ra fókuszál, majd a negyedik résztől válnak élesebbé a diplomáciai összecsapások. Mindezeket a történéseket csata- és szexjelenetek színesítik, amik próbálják fenntartani a néző figyelmét.

Onnan indul a történet, hogy Hunyadi János (**Kádár L. Gellért**) egy határ menti küldetése során megismeri és beleszeret Brankovics György szerb fejedelem (**Rade Šerbedžija**) lányába, Marába (**Törőcsik Franciska**), aki a politikai játszmák áldozatává válik, mivel apja eladja őt II. Murád török szultánnak (**Murathan Muslu**), hogy megmentse népét a megszálló csapatoktól. Mara így Drinápolyba kerül, ahol a szultán ágyasaként próbál a kíméletlen, de mégis emberséges Murád bizalmába férkőzni, azt remélve, hogy ezzel szülőföldjének is segíthet valamilyen formában.

János mindeközben megismerkedik Szilágyi Erzsébettel (**Rujder Vivien**), akivel hamar szerelmi viszonyba bonyolódik, a nagytekintélyű Zsigmond király (**Gálffi László**) pedig igyekszik kormányozni a birodalmát. A fő konfliktus eleinte az, hogy mennyire kell félni a töröktől, és mit kellene tennie az uralkodónak a királyságot kelet felől fenyegető oszmán ellen. Hunyadi,

küldetéstudatos hősként, természetesen a fegyverkezést javasolja.

A fő politikai manipulátor azonban Cillei Ulrik (**Fekete Ernő**), a király sógora, aki unokatestvérén, Borbálán (**Ónodi Eszter**) keresztül próbálja a saját körein belül tartani a hatalmat. Ennek érdekében pedig megkérdőjelezhető eszközöket és igazán alávaló taktikákat is bevet. Mindehhez kapunk még egy II. Vladot (**Nagypál Gábor**), a havasalföldi fejedelmet, aki más irányokból támad a politikai játszótéren, és hobbitól élve húzza karóba ellenségeit.

A rettentően sűrű cselekményfolyamban egyáltalán nincs időnk nézelődni, talán egy lassúbb tempó igazán jót tett volna a sorozatnak, sőt akár egy plusz évad is elősegítette volna a karakterek szélesebb körű kidolgozását.

Ennek talán legnagyobb kárvallottja a címszereplő Hunyadi János, aki a cselekmény előrehaladtával szép lassan mellékszereplővé válik a róla szóló filmsorozatban. A sok helyszín és az időbeni ugrások miatt vannak olyan részek, amikben Kádár L. Gellért hosszú időre eltűnik, amikor meg felbukkan, akkor sem lesz annyira érdekes, mint például a Cillei Ulrikot remekül megformáló Fekete Ernő és az ő politikai játszmái.

A *Hunyadin* egyértelműen érződik az alkotói odafigyelés és a szakértelem, de elég komoly hátrányt kell még ledolgozni a nemzetközi színtérhez képest, viszont nyilvánvaló előrelépést jelent a kortárs magyar történelmi filmek és sorozatok evolúciójában, és talán érkezhetsz idővel a folytatás is.

Lencar Péter

Fleisz János

Társadalmi szervezetek Nagyváradon 1833 és 1919 között

A kezdetek

Nagyvárad varostörténetének számos összetevője ma már jól ismert, azonban van néhány olyan terület is, amely jelentősége ellenére is nagyrészt kiesik az emlékezetből. Ilyen például a civil szervezetek megjelenése és sokrétű tevékenysége, amely nélkül a város nem fejlődhetett volna arra szintre, amely általános elismerést váltott ki a 20. század elején. Elhagyva a társadalmi szerveződések fogalmára, történetére és jellegére vonatkozó vaskos szakirodalom következtetéseinak ismertetését, mindössze a rövid meghatározásukra szorítkozunk. A civil (polgári) társadalom a modern államtól függetlenül tevékenykedő, közélet-orientált, szabadon cselekvő polgárok – egyének és csoportok – világa. Mára egyértelmű, hogy valóban demokratikus állam nem létezhet független civil társadalom nélkül, persze nincs független civil társadalom sem demokratikus állam nélkül.¹

Különböző társadalmi szerveződések – igaz, eltérő jelleggel – már régeb-

ben megjelentek, de modern értelemben csak a 18. században terjedtek el Nyugat-Európában. Magyarországon, a megkésetttség jegyében, a polgári társadalom és annak szervezetei a 19. század folyamán alakultak ki. A magyarországi egyesületek kezdeteit általában Széchenyi Istvánhoz kötik, aki 1827-ben, angol klubok példája alapján, de olasz elnevezést használva alapította meg a Pesti Casinót. Az utóbbi időben azonban a kutatók kiderítették, hogy az 1817-ben megalapított Pesti Jótékony Nőegylet (és Budán megalakuló párja) tekinthető az első, modern típusú magyarországi egyesületnek.² A nyugati mintát követő, Pest-Budán elterjedő szervezetek követői rövidesen megjelentek a vidéki fontosabb városokban is.

Nagyváradon, pesti mintára, 1833. március 6-án alakult meg 317 taggal a Bihar Megyei Nemzeti Casino, Fényes Károly táblabíró indítványára. 1833 július elsején költözött be a jóval később Park Szállóként működő épületbe, amelyet 1785-ben Teleki Sámuel

¹ Civilitika, 2016. 32.

² Tóth, 2020. 662.

A főutcai Park Szálló elődjében volt a „Casino” első székháza

építtetett, de akkor gróf Rhédey Ádám tulajdonában volt. Itt működött egészen 1888-ig, amikor elköltözött az Orsolya-rend által az Úri utca sarkán felépített új épület emeletére. A megye és a város előkelőségeinek találkozóhelye nem tartozott az elsőként létrejöttek közé, de így is Debrecen, Eger és Kolozsvár hasonló szervezetével egyidőben alakult meg.³ Első elnökei az évek során Fényes Károly, Hodossy Miklós, Doboz Mihály, Toperczer Ödön és Beöthy Ödön voltak. A Kaszinó kezdetben terjesztette a reform-eszméket; emellett közelebb hozta egymáshoz az elithez tartozókat, fejlesztette a társasági ismereteket, biztosította a minőségi szórakozást. Alapszabályukban megfogalmazták, hogy: „A casino részvényes egyesület, melynek célja az értelmiség fejlődé-

sét, és társas művelődést eszközölve, a korszerű haladást előmozdítani.”⁴ 1849-től 1858-ig ellehetetlenítették a működését, de 1858-tól a Kaszinó újból tevékenykedett, elnöke 1890-ig báró Gerliczy Félix volt, utána Tisza Kálmán miniszterelnök következett. 1908-ban már 450 tagja volt. Jelentős, 3200 kötettel rendelkező könyvtárral és gazdag folyóirattárral is rendelkezett.⁵ 1918 tavaszán a Kaszinó átköltözött a Széchenyi téri Tisza-házba, amelyet 1939-ben lebontottak. A nagyváradi kaszinó későbbi alapszabályzatban rögzített céljai főként a társadalmi-kulturális szerephez kapcsolódnak: „a társadalom művelt elemeinek egy központban való egyesülésének” előmozdítása, „a társadalmi élet egészséges fejlesztése”, „a hazafias közművelődési és szépművészeti célok

³ Eöry, 2016. 43.

⁴ Bihari, 1844.

⁵ Vö. Borovszky, 1901., ill. Fleisz, 1996.114.

Az Orsolya-rend tanintézetének udvarára építették a Bihar Megyei Nemzeti Casino színházát, 1888-ban készült el

támogatása”, a „társas művelődés terjesztése” és a szórakozás⁶.

A következő nagyváradai szerveződésként az 1835-ben létrejött Nagyváradai Lövészegylet,⁷ amelynek célja az alapszabálya szerint a vasárnap és ünnepnapokat „kellemes társalgási műveltség és céllövés gyakorlásában eltölteni s ez által a közönségnek is szórakozást s mulatságos időtöltést eszközölni”.⁸ Első elnöke Klobusitzky János volt, később gróf Frimont Albert és Müller Ferencz. Tagjai egyedül a céllövészetet gyakorolták. 1850-ben az abszolutisztikus kormányzat rendeletére feloszlatták, az épületet a zsandárok foglalták el és a fegyvereket elkobozták. Később az együletet kényszerűségből megújították.

1859-ben 264 tagja volt, köztük a korabeli társadalom több kiválósága. 1876-tól 1888-ig Lipovniczky Sándor és Mezey Mihály voltak a lövészmeszterek. Utóbbi közbejárására Nagyvárad városa 1885-ben átadta az egyesületnek a Rhédey-kertet és faiskolát, rendezés, fenntartás és fejlesztés végett. Az egyesületből indult ki a város tereinek és utcáinak rendezése, befásítása, sportegyesületek (korcsolya, kerékpár, labdajáték) létrehozása. 1890-ben maga I. Ferenc József császár és magyar király is meglátogatta az egyesületet a szabadlövészeti ünnepélye alkalmával, és díszes, aranyozott serleggel ajándékozta meg.⁹ Céljaira egy lövöldeépületet használt, melynek helyére az egyület megbízásából 1895-ben, a Rhédey-kert keleti szélén Rimanóczy Kálmán felépítette a város első fedett sportléte-

⁶ RNL BMH AGy 137. t. 34. cs. 1902, 112–113. Vö. Eöry, 2017.

⁷ RNL BMH PI 141. t. 193. cs.

⁸ Lövészegylet, 1859.

⁹ Borovszky, 1901.

„N-várad Takarékpénztár”

sítményét, a sportpavilont, amely egy nagyobb tornatermet is tartalmazott.¹⁰ A 19. század végén elnöke Janky Antal, főlövész mestere Mezey Mihály volt.¹¹

A városban 1862-ig még nehezen bontakozott ki a társadalmi szervezkedés, a korabeli országos feljegyzések Nagyváradon csak négy egyletet említene, egy gazdaságit: Takarékpénztári egylet, egy gyermekvédelmit: Erzsébet császárné bölcsőde, egy társalgásit: Kaszinó és egy sportegyletet: Lövészegylet. Utóbbi kettőnek volt csak 200 fölötti tagsága.¹²

A Nagyvárad Erzsébet-császárné-bölcsőde-intézet 1855-ben jött létre, és 1856-ban a váradúvárosi Németh utcán a második bölcsődét is megnyi-

tották.¹³ Az intézményt 1857. május 27-én maga Erzsébet (Sisi) császárné és királyné is meglátogatta. Ekkor hangzott el: „Nagyvárad városának hűséges lakosai ebből eredő szívbéli örömeiket, egy szegény csecsemők ápolása tekintetéből létesítendő bölcsőde felállítására tett kegyajándékozásaikkal, akként igazolták, hogy a magasztos összekelelési ünnepély évnapján Magyarország második bölcsődéje Nagyváradon megnyitathatott.”¹⁴ A nagyvárad Takarékpénztár 1847-ben alakult, de az alapszabályait csak 1864-ben hagyták jóvá, így mint a városban legrégebb pénzintézethez kötődő egylet csak ezután tudott kibontakozni.¹⁵ 1867-ig még létrejött az izraelita hitoktató és jótékonyági egylet, a Dalárda egylet (1863), a Jogakadémia joghallgatókat segélyező egylete (1865), az Izraelita

¹⁰ Balla-Lakatos, 2014. Ebben a 70. oldalon tévesen azt állítják, hogy a sportpavilon ma már nincs meg, pedig ma is áll, igaz, nem a legjobb állapotban.

¹¹ Borovszki, 1901.

¹² Hunfalvy, 1863. 2. sz. 259.

¹³ Bölcsőde, 1858. 5.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Borovszky, 1901.

Nőegylet (1866), ezek mellett két temetkezési egylet is működött.¹⁶

A kiegyezés kora

1867-től a kiegyezéssel kiépülő polgári társadalom kedvezett a társadalmi szervezetek alapításának, az addig nehezebben induló Nagyvárad pedig mind gyorsabb ritmusra vált. 1867. március 3-án alakult meg a Nagyvárad Polgári Kör, amelynek júliusban jóváhagyott alapszabálya kimondta: „A polgári kör részvényes egyesület, mely célját az értelmiség és társas művelődés fejlesztésében, úgy üres idejének kedélyes eltöltésében keresi.”¹⁷ Elnöke Mezei Mihály volt. Népszerűségnek örvendett, tagjainak száma meghaladta az 500-at. Módosított alapszabályát 1895-ben terjesztette fel, ebben a célja: „Nagyvárad város társadalmi közügyének értekezletetek és felolvasások által való fejlesztése.”¹⁸

Magyarországon 1878 végén már közel 4000 egylet és társulat létezett, igaz, köztük sokféle szakmai-, gazdasági- és segélyszervezet is volt. Nagyváradon 1878-ban a statisztikák 40 civil szervezetet jegyeznek fel, ezzel elmarad ugyan Kolozsvár, Debrecen és Szeged (60, 59, 43) mögött, de például jócskán megelőzi Aradot vagy Temesvárt (31, 22).¹⁹ A következő időszakban a polgárosodás előrehaladása és az egyesülési jog rendezése révén az egyletek nagyon elszaporodnak. Ehhez az a sajátos légkör is hozzájárult, hogy nem volt olyan eszme vagy törekvés, jótékony vagy

Id. Mezey Mihály 1870 körül

kulturális cél, irodalmi vagy művészeti vállalkozás, melyet a váradi társadalom ne pártolt volna. Ebből persze felaprózódás is következett, hiszen az egyesületek számához képest a tagok száma viszonylag csekély volt, az aktív tagoké pedig még kevesebb. A sok szervezet közül csak néhány – hosszabb ideig működő és meghatározó – rövid ismertetésére térünk ki.

A **Biharmegyei és Nagyvárad Nőegylet** alapszabályát 1866. április 20-án fogadták el,²⁰ özv. Gerliczy Félixné, született gróf Korniss Lujza kezdeményezésére, az alakuló ülést 1866. szeptember 17-én tartották. Működési köre eleinte a szegények ételmezése, ruházása, taníttatása, betegápolási és temetkezési költség adása volt. 1872-ben létrehozta az árvaházat, amelynek ünnepélyes megnyitására 1879. szeptember 14-én került

¹⁶ HSK, 1880.

¹⁷ MNL OL BM K-150-1895-VII-8-72-159. Vö. Fleisz, 1996. 114.

¹⁸ Uo. 34.

¹⁹ HSK, 1880.

²⁰ RNL BMH PI 171 cs., 28. Apáti, 2002. 240.

sor, ekkortól az Erzsébet Árvaház nevet viselte. Az Árvaház utca 4. szám alatt működő intézmény vallási megkülönböztetés nélkül fogadott be 5 és 11 év közötti árva lánygyerekeket. Elsőbbséget élveztek a teljesen árvák, de „kivételes esetben oly gyermekek is felvételtek, kik ugyan nem teljesen árvák, de a szülőknek vagy anyagi nyomora, vagy erkölcsi süllyedtsége miatt az elhagyatás veszélyeinek voltak kitéve”, ez esetben azonban a szülők kénytelenek elfogadni a nőegylet által szabott feltételeket.²¹ 1893. január 6-án az árvaház halljában egy táblát avatnak fel, amely I. Ferencz József nagyváradi árvaházi látogatását örökítette meg, amire 1890-ben került sor. 1901. december 9-én megszentelték az árvaház zászlóját, a zászlóánya Mária Valéria főhercegnő volt.²² A nőegyletnek 1908-ban már 506 tagja volt, az elnöknő ekkor is báró Gerliczy Félixné volt, az alelnöknők pedig Des Echerolles-Kruspér Sándorné (az ő leánya) és özv. Grunwald Henrikné. Az év folyamán az egylet alapszabályait megváltoztatták, és a célját kitűzték „az általa Nagyváradon Erzsébet királynéről elnevezett Erzsébet leányárvaháznak, valamint a szintén általa Nagyváradon alapított elszegényedett és munkaképtelen úrinők számára létesített »női menhely« fenntartása és fejlesztése; s ezek mellett inségekben és nyomorban levő egyeseknek és családoknak az egylet anyagi erejéhez mért segítése”.²³

A Biharmegyei Orvos, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet

1868. május 15-én²⁴ jött létre, amikor még Budapesten kívül kevés hasonló létezett. Már kezdetben 58 tagot számlált, köztük 31 orvost. Az első elnök Lukács János volt, titkár Fuchs József. Később az elnök Konrád Márk, titkár Edelmann Menyhért és Berkovits Miklós lett. Az egylet kezdetektől sikeres munkásságot fejtett ki a közegészségügy terén, 1871-ben javaslatot készítettek a prostitúció rendezése ügyében, majd emlékiratot a Szent László- és Félixfürdő átalakítására,²⁵ de fő kezdeményezései a vízvezeték nagyváradi bevezetése, illetve a járványkórház létesítése volt.²⁶ 1874-ben Nagyváradon elindította az orvosi sajtót is: a *Természettudományi Szemléből*, a Biharmegyei Orvos-, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet közlönyéből két évfolyamnyi jelent meg. 1876-ban az *Orvos-Természettudományi Szemle* indult el Barlanghy Adorján szerkesztésében. A térség másik orvostudományi folyóirata, a kolozsvári is 1876-ban indult! Számos felolvasóülést és szakmai eseményt szervezett. Az egyletben olyan elismert nagyváradi orvosok tevékenykedtek, mint Bartha János, Bodor Károly, Fráter Imre, Grósz Albert, Grósz Menyhért, Kornstein Lajos, Kutiák Ágoston, Révész Vilmos és sokan mások.

A Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet 1872-ben alakult, id. Gyalóka Lajos indítványára. Az alakuló közgyűlés 1872. augusztus 28-án ült össze, az első elnök báró Döry József, az alelnök id. Gyalóka Lajos

²¹ Apáti, 2002. 241.

²² Sz., 1901. dec. 10. 6. Vö. Kordics, 2014. 31. A császári látogatást tévesen 1900-ra teszi.

²³ Vö. Fleisz, 1996. 115. Apáti, 2002. 240.

²⁴ Más források szerint 1868.június 22-én. Az egylet történetére ld. Edelmann, 1928.

²⁵ Borovszky, 1901.

²⁶ OH., 1893 október 1 és 10.

Id. Gyalóky Lajos

lett, a titkári és múzeumőri feladatokat pedig két premontrei tanár, Barlangy Adorján és Cséplő Péter látta el. Az egyesület célja: „az egész vármegyében elszórva létező, vagy a vármegyére vonatkozó mindennemű műrégiségeket, történelmi emlékeket, okmányokat, nyomtatványokat stb. felkutatni, azokat adományozás, esetleg vétel útján összegyűjtve az elpusztulástól megóvni; alkalmas helyeken régészeti ásatásokat s történelmi nyomozásokat eszközölni; meg nem szerezhető tárgyakról lehetőleg másolatot venni; s mindezen működés eredményét a Nagyváradon létesítendő állandó megyei régiségtárban összpontosítani s a nagy közönség használatára kiállítani.”²⁷ 1875 áprilisától kiadja a helytörténeti és régészeti kutatás első szakmai fórumát, a *Régészeti és Történelmi Közleményeket*. 1885-ben Rómer Flóris történész,

akadémikus lett az elnök, az új titkár Hegyesi Márton. 1888-ban az elnök Karácsonyi János, 1891-ben Bunyitay Vince lett. A tevékenység megélénkült. 1888-tól 1913-ig összevont évkönyveket adtak ki, a legjelentősebb eredménye a Bihari Múzeum létesítése volt. A nagyváradi múzeum megnyitására 1896. június 27-én került sor, a ma Gyermekpalotaként működő épületben. Az egyesület keretében a kor legkiválóbb történészei működtek, a már említetteken kívül Fraknói Vilmos váradi kanonok, az MTA főtitkára, Ipolyi Arnold történész stb. Tevékenységével megteremtette a Bihar megyei műemlék- és műtárgyvédelem, valamint a helytörténeti és régészeti kutatás első szervezett és hosszabb időn át fenntartható kereteit, létrehozta a város és a megye máig fennálló közgyűjteményeinek alapjait.

A **Szigligeti Társaság** 1892. október 2-án alakult meg. Célkitűzését Endrődi Sándor, az egyik kezdeményező így fogalmazta meg: „Nagyvárad és Bihar megye társadalmi egyesülése a szellemi élet emelésére, elhunyt jeleseink kegyeletes kultuszára, ezek életviszonyainak, működésének kutatására, esetleges feldolgozására és kiadására; egyesülés a tudományok népszerűsítésére, a magyar és a világirodalom, valamint a művészet iránti érdeklődés fokozására s ezáltal a nemzeti közművelődés elősegítésére.”²⁸ Elnöke Rádl Ödön, alelnöke Sipos Orbán volt, a titkárok Adorján Ármin és Sas Ede. Tagjainak szám 1901-re 115-re emelkedett, a pártoló tagoké 233-ra. Felolvasóületeket szervezett, évköny-

²⁷ Biharvármegyei, 1875. 3.

²⁸ A Szigligeti Társaság kezdeteiről ld. Láng, 1902.

Rádli Ödön

Sipos Orbán

veket adott ki, közreműködött az állandó színház létrejöttében, de képzőművészeti kiállításokat is szervezett. Szigligeti Ede drámaíró, akadémikus emlékét folyamatosan ápolták: minden esztendő márciusában emlékülésen értékelték munkásságát, a színház Szigligeti-népszínművet mutatott be, megkoszorúzták a szülőháza falán elhelyezett emléktáblát, s alapot hoztak létre egy Szigligeti-szobor felállítására. A társaság az irodalmi tevékenység fellendítése érdekében pályázatokat írt ki és díjazott, illetve támogatta a helyi alkotók könyveinek kiadását. Tevékenységével megteremtette a város művelődési életének kereteit és elindította a korszerűsödés iránti igényt.

A 19. század végére már egyre újabb egyletek, társaságok alakulnak, mind jobban elkülönülő feladatkörrel. A már felsoroltakon kívül megemlíthetők még a **Váradvelencei Népkör**, a **Szent László szabadkőműves pá-**

holy, Katolikus Kör, Református Kör, Tanítók Köre, Kereskedő Ifjak Köre, Biharmegyei Jótékony Nőegylet, Önkéntes Tűzoltóegylet, Szépítési Egylet, Nagyváradi Katolikus Legényegylet, Izraelita Nőegylet és sok más. A 19. század tehát a civil társadalom szerveződésének és megszilárdulásának időszaka. A politikai, társadalmi és gazdasági civil szervezetek mellett érdeklődési kör, felekezet, foglalkozás stb. alapján számos egyesület, egylet, társaskör, társulat alakult. Nem véletlenül tartották azt, hogy Nagyvárad a túltengő egyleti élet városa, amelynek sok jótékony szerepe mellett voltak kedvezőtlen hatásai, de ezek a szervezetek mégis óriási társadalmi energiát voltak képesek felszabadítani.

Az 1900-as évek elejére már egy fejlett dinamikus civil társadalom képe bontakozik ki előttünk, országosan a szervezetek száma már meghaladta a tízezret. Nagyváradon is változatos

A Gerliczy-palota

és erős civil társadalom volt, amely a csúcsidőszakát mennyiségileg a 20. század első éveiben érte el. Az adatok szerint 1904-ben a városban az egyletek, társaságok következő típusai voltak elterjedtek:²⁹

Betegsegélyző és temetkezési egylet	5
Gazdasági egylet	1
Iparos szakegylet	11
Iparfejlesztő egylet	1
Irodalmi, tudományos és művelődési egyesület	8
Jótekonysági egylet	15
Kereskedelmi egylet	5
Közhasznú egylet	5
Sportegylet	5
Tanulóifjúsági egylet	4
Társasegylet	12

Ez összesen 72 egyesületet jelent. Ha ezt a számot a város korabeli mintegy

50 ezer lakosához viszonyítjuk, akkor a csecsemőket is beszámítva minden kb. 700 lakosra jut egy egylet, ami magas arány. Ez egyesek szerint akár már túlbujánzásnak is tekinthető, hiszen a listába nem kerültek be az időközben megszűnt vagy éppen akkor nem tevékenykedő egyletek. Egyébként az egyesületi statisztikáknak ez az egyik nagy gondja, az egyesületek megalakulását és főleg megszűnését nehéz nyomon követni, tevékenységük is gyakran szünetel, nagy köztük a szóródás és az átalakulás.

A 20. század első évtizedében ez a gyors növekedés leáll, a kevésbé erős szervezetek közül sok abbahagyja működését. 1908-ban Nagyváradon 30 jelentősebb egyesület volt, a korabeli besorolás szerint: 2 tudományos és irodalmi, 1 művelődési, zene-, dal-, 1 gazdasági egylet, 4 kereskedelmi és ipari, 4 ifjúsági és önképző, 4 jótekonysági

²⁹ Lakjegyzék, 1904.

és emberbaráti, 2 önszegélyező, beteg-szegélyző és temetkezési, 1 közegész-ségügyi, orvosi, kórházi, 4 társasegylet, 1 sportegylet, 3 felekezeti és nemzeti egylet, 3 vegyes. Tagjaik összes száma 8931 volt.³⁰ Egyletenként az átlagos taglétszám 340 volt, míg a tagdíjat fizetők átlaga 293. A legtöbb tagot, 853-at a Magyarországi Földmunkások nagyváradi helyi csoportja, valamint a Nagyváradi I. Általános Betéti Társaság számlálta. A legkevesebb taggal a Katolikus Legényegylet (130), illetve a Biharmegyei Orvos- Gyógyszerész- és Természettudományi Társaság (79) rendelkezett.³¹ Nagyvárad országosan az élmezőnybe tartozott és nagyon fontos korabeli bázisa volt a civil szervezeteknek.³²

1910 végéig még öt egyesület alakult, de a háború kitörése leállította a növekedést, viszont a jótékonyági és szociális egyesületek terjedését hozta. Az első világhéges erősen megviselte az

egyleti életet Váradon is. A megszorító intézkedések tétlenségre kárhoztatták a város tevékeny embereit. Az egyet- len kiemelkedő eseményt 1917-ben az Országos Stefánia Szövetség nagyvá- radi megalakulása jelentette. 1918-ra sok minden az addigi vívmányokból válságba került, majd az 1919-es átme- neti időszakban a társadalmat és annak szervezeteit komoly megpróbáltatások érték.

A 20. század első évtizedének végéig Nagyváradon már kialakult a civil tár- sadalom fejlett intézményrendszere, amely folyamatosan korszerűsödve megpróbálta felvállalni a helyi égető problémák megoldását, jelentősen hozzájárulva a város fejlődéséhez. Az évszázad második évtizedében már nehezednek a körülmények, az első világháború után pedig a civil élet is ellehetetlenült. A háborút követő ha- tárváltozások kedvezőtlenül érintették a várost, az új helyzetben a meglévő hagyományokra épülve szinte mindent újból kellett kezdeni, szerencsére ez, ha nem is a város csúcsidőszakának szintjén, de sikerült.

³⁰ Thirring, 1912. 525.

³¹ Uo. 530.

³² Uo.

Rövidítések jegyzéke

Levéltári források:

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára (OL), Budapest.

K-150 – Belügyminisztérium. Általános iratok.

RNL BMH – Román Nemzeti Levéltár. Bukarest. Bihar Megyei Hivatala, Nagyvárad.

PI – Polgármesteri Hivatal Iratai 141. t, 171 és 193. csomag.

Agy – Anyakönyvi Nyilvántartás Gyűjteménye 137. t. 34. csomag.

Sajtó:

OH – *Orvosi Hetilap*, (Budapest), 1893.

SZ – *Szabadság* (Nagyvárad), 1901.

Statisztikák:

- HSK 1880. – *Hivatalos Statisztikai Közlemények. Magyarország egyletei és társulatai 1878-ban.* Bp., 1880.
- Hunfalvy, 1863. – Hunfalvy János: *Magyarország különböző egyletei.* In: *Statisztikai Közlemények.* IV. Pest, 1863. 2. sz. 246-269.
- Thirring, 1912. – Thirring Gusztáv: *A magyar városok statisztikai évkönyve.* Első rész. Bp., 1912.

Irodalom:

- Apáti, 2002. – Apáti Tímea: *A nagyváradai jótékony célú nőegyletek a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején.* In: *Történeti Tanulmányok.* Debrecen, 2002. 235-252.
- Balla-Lakatos, 2014. – *Városépítők. A két Rimanóczy Kálmán középületei, bérházai és városi palotái Nagyváradon. Nagyvárad építészettörténetének levéltári forrásai.* I. Szerk. Balla Tünde és Lakatos Attila. Nv. 2014.
- Bihari, 1844. – *Bihari Casinokönyv 1844.* XII. év. Nv., 1844.
- Biharvármegyei, 1875. – *Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet alapszabályai.* Nv., 1875.
- Civilitika, 2016. – *Civilitika, a népfelség tudománya,* Bp., 2016. 32.
- Borovszky, 1901. – *Bihar vármegye és Nagyvárad. Magyarország vármegyéi és városai.* VI. k. Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Bp., (1901).
- Bölcsőde, 1858. – *A Nagyvárad Erzsébet-Császárné-Bölcsőde-Intézet harmadévi Jelentése 1857. évi Január 1. napjától, December utolsó napjáig.* Nv., 1858.
- Edelmann, 1928. – Edelmann Menyhért: *A „Biharmegyei Orvos-Gyógyszerész és Természettudományi Egylet” hatvan éve (1868-1928). Dolgozatok a Biharmegyei Orvos-Gyógyszerész és Természettudományi Egylet 60 éves fennállásának emlékére.* Nv., 1928.
- Eöry, 2016. – Eöry Gabriella: *Kaszinók Magyarországon, különös tekintettel a két világháború közötti budapesti kaszinókra.* Bp. 2016.
- Eöry, 2017. – Eöry Gabriella: *A Kaszinók elterjedése Magyarországon* In: *Századok.* 2017. 4. sz. 809-842.
- Fleisz, 1996. – Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában.* Nv., 1996.
- Kordics, 2014. – Kordics Imre: *Nagyvárad jelentősebb utcanevei 1940–1944 között.* Nv., 2014.
- Lakjegyzék, 1904. – *Nagyvárad és Biharmegye cím és lakjegyzéke.* Nv., 1904.
- Láng, 1902. – Láng József: *A Szigligeti-Társaság első tíz éve.* Nv., 1902.
- Lövészegylet, 1859. – *A Nagyvárad Lovászegylet rendszabályai.* Nv., 1859.
- Tóth, 2020. – Tóth Árpád: *Civil szerveződés és polgári társadalom Magyarországon a 19. század első felében.* In: *Szellem és Tudomány,* 2020.11: Különszám 1. 662-671.

Bábel tornya

Visky István

Az Árpád-ház vitatott kihalása

1301-ben, III. András halálával kihalt a honfoglaló magyarság királydinasztiája. Nem minden kutató ért viszont ezzel egyet. Az alábbiakban Zsoldos Attila és Pusztaszeri László történészek elméleteit ismertetem.

Az Árpád-ház férfiágának 1301 évi kihalásával a leányági örökösök – és a mögöttük álló trónkövetelők – nyújtották ki kezüket a magyar korona után. Az Árpádok öröksége végül a nápolyi Anjoukra szállt, de Károly Róbert hatalomra jutásával nem csitulak a találgatások az Árpádok vérvonalának kihalását illetően.

Amikor 1301. január 14-én III. András király (1290–1301) meghalt, az Árpádok éppen háromszáz éve ültek a magyar trónon. Bár ebben az időszakban a dinasztia tagjainak a koronáért vívott harcai nem mentek ritkaságszámba, az soha nem volt kérdés, hogy a királynak a honfoglaló Árpádtól leszármazó uralkodócsalád férfitagjai közül kell kikerülnie. Érthető tehát a zavar, ami az utolsó Árpád, III. András halálát követte. De vajon valóban III. András volt-e az Árpád-ház utolsó férfitagja, s valóban kihalt-e vele a dinasztia?

Elágazó családfák

Már 16. századi történetíróknál fel tűnik egy olyan nézet, miszerint kü-

lönböző francia főrendű családok az Árpád-házzal tartanának rokonságot. Az egyik elképzelés szerint II. András király (1205–1235) András nevű fiától származna le a francia Crouy-Chanel család. Egy másik változat azt véli tudni, hogy III. András, mielőtt még 1290-ben a magyar trónra lépett volna, összeházasodott egy velencei hölgygel, s az e frigyből született egyik fia lenne a Crouy-Chanel család őse.

A meglepő elméletek dokumentumokra hivatkoztak. Ezek közül a dokumentumok közül az egyiket III. András egyik állítólagos, Félix nevű fia 1279-ben bocsátotta ki, egy 1282-ben kiadott másikból pedig kiderül, hogy ennek a Félixnek ráadásul volt egy Márk nevű testvére is, sőt, szó esik benne III. Andrásnak egy Péter nevű törvénytelen gyermekéről is.

Az iratokat többször, több neves történész is vizsgálta, és azokat mindenki egyöntetűen hitelesnek ismerte el. Az ellentábor viszont azzal érvelt, hogy szerfelett különös, hogy III. András állítólagos fiai, illetve unokái semmilyen módon nem keresték a kapcsolatot apjukkal azt követően, hogy azt Magyarország királyává koronázták, noha egy királyi rokon abban az időben (is) kincset ért!

Ezen hitelesnek tekintett dokumentumokon kívül viszont nem került elő

egyetlen olyan forrás sem, mely akár a leghalványabb utalást tenné arra, hogy III. Andrásnak fiági leszármazottjai lettek volna. A rendelkezésre álló adatok alapján a történészek megállapodtak abban, hogy az Árpádok valóban kihaltak, vagy legalábbis III. András ágán bizonyosan nem éltek tovább.

Ennek a kérdésnek a mentén felbukkant viszont egy másik rejtély, mégpedig az, hogy III. András valóban törvényes származású unokája volt-e II. András királynak, vagy sem. A kérdésfelvetésnek lehetett valami alapja, mert III. András származása már korábban is sok sugdolózásra adott okot. A kérdés már a középkorban felmerült, a magyar krónikák egy egész fejezetet szenteltek András származása tisztázásának. Nyilván volt mit tisztázni.

A krónikák beszámolója alapján bonyolult családi viszonyok bontakoznak ki. II. Andrásnak valójában három felesége volt: az első az 1213-ban meggyilkolt Gertrúd, a második pedig a krónikás által valamiért elhallgatott Jolánta volt, aki 1233-ban halt meg. Az újra megözvegyült András, jöllehet már hatvanadik életéve felé közeledett és meglehetősen beteges volt, elég erőt és kedvet érzett ahhoz, hogy új asszonyt vegyen magához. Az elhatározást tett követte, és 1235-ben házasságot kötött Estei Beatrixszal.

E harmadik frigy nemcsak rövid volt, de meglehetősen kellemetlen helyzetbe hozta az ifjú arát. II. András halálakor ugyanis felesége, Beatrix királyné éppen áldott állapotban volt, s a krónikások pedig – hogy lezárják a kényes ügyet – tömören csak annyit jegyeztek fel a királynéről, hogy az özvegy „visszatérni készült szüleihez”.

A valóság ennél sokkal prózaibb volt. II. András felnőtt fiai, a trónutód IV. Béla és öccse, Kálmán herceg arra gyanakodtak, hogy a születendő gyermek házasságtörő kapcsolat gyümölcse, s apjuk halála után őrizet alá vették mostohájukat. Az özvegy királynénak titkon, szökve kellett elhagynia az országot, s gyermekének már külföldön adott életet. Az újszülött az István nevet kapta, amihez anyja alighanem azért ragaszkodott, hogy így is kifejezésre juttassa: a gyermek annak a dinasztíának a törvényes sarja, amelynek alapítójaként az első magyar királyt, Szent Istvánt tisztelték.

Az Árpád-házi vért magáénak tudó István külföldön élte le életét. Velencében feleségül vett egy előkelő leányt, Thomasinát. Ebből a házasságból született – pontosan nem ismert időpontban, a legvalószínűbben 1265 táján – az az András, aki utóbb III. András néven magyar király lett.

A trónra várva

András herceget Velencében – miként már apját is – abban a hitben nevelték, hogy jogot formálhat a magyar trónra. Arra azonban, hogy a magyar koronára támasztott igényét a gyakorlatban érvényesítse, sokáig reménye sem lehetett. A korszak magyar királyaitól ugyanis a sors nem tagadta meg a fiúgyermek áldását: IV. Béla utóda idősebb fia, V. István lett, akit viszont rövid uralkodás (1270–1272) után elsőszülött fia, IV. László (1272–1290) követett a trónon.

A nagy fiúszaporulat ellenére alig egy évtized alatt az Árpád-házi dinasztia léte veszélybe került. A felserdült IV. László volt ugyanis a dinasztia egyet-

len élő férfitagja, akire ilyen módon a királyi család következő nemzedékéről való gondoskodás kötelezettsége hárult. László azonban ezzel mit sem törődött, fia nem született, így aztán IV. László 1290. évi halála után sokan gondolták úgy, hogy a dinasztia kihalt.

Ebben a helyzetben merült fel a velencei András herceg neve. András addig sem volt ismeretlen Magyarországon, hiszen IV. László életében többször előfordult, hogy az oligarchák talán legsikeresebb képviselői, a Héder nembéli Kőszegiek megpróbálkoztak trónkövetelőként való felléptetésével. Első ízben történetesen – és ez talán nem véletlen – éppen IV. László öccse, András herceg halálának évében, 1278-ban.

Még élt IV. László, amikor András a Kőszegiek hívásának engedve újra Magyarországra érkezett, csak hogy az egyik előkelő fogságba ejtette, s kiszolgáltatatta Habsburg Albert osztrák hercegnek. IV. László meggyilkolása után nem sokkal a háttérből a szálakat mozgató Lodomér esztergomi érsek ügynökei a bécsi fogságból Magyarországra szöktették Andrást.

Az erőskezű idegen uralkodótól, illetve a pápai hatalom túlságosan nagy befolyásától tartó magyar főurak és főpapok siettek elnyomni magukban az András származásának törvényességét illetően felmerülő kételyeket, s 1290. július 23-án királyukká koronázták.

III. Andrásnak nem ismerjük minden viselt dolgát. Tény viszont, hogy királysága után furcsa és a korra nem jellemző értékelésváltozást figyelhetünk meg a személyét illetően. Valami miatt be akarták feketíteni III. Andrást.

Közvetlen utóda, Károly Róbert oklevelei még a szokásos módon „jó

emlékezetű elődje”-ként és „igen szeretett atyafia”-ként emlegetik Andrást. A többi Anjou viszont nem volt királyi rokonukkal egy véleményen. A nápolyi Anjouk soha nem ismerték el III. András uralmát törvényesnek, s V. István leányának, Máriának a jogán már 1290-ben maguknak követelték a magyar trónt. Károly fiának, I. (Nagy) Lajosnak (1342–1382) az uralkodása idején aztán egyszer csak újra megjelenik az a vélemény, amely törvénytelennek bélyegzi III. András uralkodását, s a jelek szerint rövidesen ez vált a magyar királyi udvar „hivatalos” álláspontjává.

Az fölöttébb valószínűnek tűnik, hogy a III. András uralmának megítélésében bekövetkezett változás valamilyen módon kapcsolatban állt András apjának kétes származásával, de hogy pontosan mire akart ezzel célozni a hálátlan utókor, azt nem tudjuk.

A történelem sodrásában aztán már nem volt fontos, hogy III. András balkeztől volt-e Árpád-házi király vagy sem. Mindaddig, amíg a 18. században a messzi Franciaországból elő nem került egy magát Árpád-házinak mondó trónkövetelő.

Örökös gond

A magyar szent korona francia követelése azzal kezdődött, hogy 1790-ben a francia Crouy-Chanel grófok, Claudius-Ferenc és Claudius-Henrik kérték a Dauphine-tartományi Francia Királyi Törvényszéket, hogy az általuk benyújtott, közel 300 okirat alapján állapítsák meg családjuknak a magyar Árpád-házi királyoktól történt leszármazását és Árpád-sávós címerük használatának jogosságát.

Az okiratok szerint „magyarországi András herceg” és a velencei Cumana Szibilla házasságából két fiú, Félix és Márk született, s a Crouy-Chanelek Félixától és utódaitól származtatják magukat. A törvényszék a kérelemnek helyt adott, és mindkét jogcím hitelességét elismerte.

Az ügy akkor vett újabb fordulatot, amikor Claudius-Ferenc másodszületett fia, Henrik gróf, 1844-ben népes családjával – miért, miért nem – Magyarországra költözött és a Budapest melletti Pécelen letelepedve kérte honosítását, valamint rangjának és ezzel járó előjogainak elismerését. A kérelem elbírálása elindult a bürokrácia útvesztőiben.

Mivel Henrik gróf birtokot vásárolt Pécelen, ezért már mint magyar birtokos fordult a vármegyékhez, hogy ismerjék el az Árpádok után honosságát. A komáromi megyegyűlés a legnagyobb lelkesedéssel indigenává (honfivá) választotta. A gróf viszont nem volt buta ember, ismerte a politika útvesztőit, ezért kérte az országgyűlés megerősítését is.

Az ügyért lelkesedő komáromi vármegyei küldöttek nemcsak azt támogatták, hogy a családnak honosságot adjon az országgyűlés, hanem követelték, hogy mondja ki a Crouy-Chanelek öröklött jogát a felsőházi tagságra. A komáromiak lelkesedése érthető volt, hiszen egy Árpád-házi gróf felbukkanása szédítő távlatokat nyújtott az addig jobbára szürkélkedő vármegyének.

Az 1840-es évek egyre bonyolultabb magyar belpolitikai életében egy Árpád-házi örökös felbukkanása semmi esetre sem volt kíváncsi, ezért azt a lehető legrövidebb úton szerették volna elintézni.

József nádor az ügyet véleményezés és vizsgálat céljából a kor legképzettebb magyar történészének, Fejér Györgynek adta át, aki cáfolta a kérvény állításait azzal, hogy a bemutatott oklevelek egy része hamisítvány, és a szerinte egyetlen hiteles irat – a franciaországi amiensi káptalanban őrzött irat – viszont a benne szereplő Endréről, anélkül, hogy megmondanák, kinek a fia, csak mint magyarországi hercegről szól.

A történész alapos és kimerítő fejtegetései nem győzték meg a komáromiakat, a vármegye küldöttei tántoríthatatlannak bizonyult, s kiharcolták, hogy az 1843–44-es országgyűlésen az alsóház elfogadja a „23 magyar király leszármazójának” honosítási kérelmét. A javaslat a felsőházban nem ment át, ott egyszerűen – mint komolytalan indítványt – levették a napirendről. Az országgyűlési híradásokat író Kossuth Lajos az esetnek különösebb fontosságot nem tulajdonított.

Henrik gróf megértette az idők szavát, és egyelőre nem erőltette a dolgot. A forradalom leverése után amúgy is nehéz idők jártak a magyarra, nem volt akkoriban hasznos hozomány az Árpád-házi vér. Henrik gróf arra számított, hogy ha már ötszáz évet várt a család a magyar vérrokonság elismerésére, egy pár évtizedet még várhat. A család egy másik tagjának ambíciója azonban majdnem romba döntötte Henrik csendes terveit.

Időközben ugyanis a bátyja, Crouy-Chanel Ágoston „herceg” 1858-ban, Torinóban minden bevezető nélkül trónkövetelőként lépett fel a Habsburg-házzal szemben. Egyben – a II. András halálát követően ennek külföldön született fia, István jogán – igényt jelentett

be az estei őrgrófságra is. Követelését az olasz bíróság – mit lehet tudni alapján – nem utasította el, de 1864. június 9-én meghozott határozatában illetékellennek nyilvánította magát a kényes kérdés eldöntésében.

A Habsburg-házzal szemben trónkövetelőként fellépni meglehetősen bizarr ötletnek bizonyult. Annak ellenére, hogy Ágoston trónigényét a forradalom utáni magyar emigráció többsége támogatta, III. Napóleon francia császár azonnali beszüntette a grófnak addig nyújtott anyagi támogatását. Ezek után a „herceg” kénytelen-kelletlen visszavonult a közéletből, majd 1873-ban meghalt.

Henrik gróf és családja Magyarországon mindvégig távol tartotta magát bátyja akciójától, s valószínűleg ennek is köszönhette, hogy végül is a magyar királyi Belügyminisztérium 1908-ban a család jogállását elismerte. Nem örülhettek neki sokáig, mert rá pár évre a családnak ez a magyarországi ága kihalt.

Mit mondanak a történészek?

Tudományos körökben elhúzódó vitát váltott ki a család származása. Tudósaink közel fele-fele arányban elfogadták, illetve vitatták a család Árpád-házi eredetének és az ezt alátámasztó okiratoknak a hitelességét.

Érthetetlen, hogy a magyar kutatók közül senki nem tartotta szükségesnek, hogy személyesen nézzen szét a francia levéltárakban. Holub József történész ugyan az 1920-as évek elején állítólag végigjárta az összes levéltárat, és az összes oklevelet megvizsgálta, de ő mindegyik okiratot hamisítványnak találta. Eredményeit igencsak árnyalja,

hogy őt a Habsburgok kérték fel erre, és a kor politikai helyzetét ismerve nem nehéz rájönni, miért is.

Más történészek higgadtabban kezelték az ügyet. Sokan azzal érveltek, hogy természetesen lehet Crouy-Chanel Ágoston trónkövetelésére hivatkozva kalandorkodást feltételezni az egész ügyben, de mégiscsak abszurd feltételezés, hogy a Crouy-Chanel család még a 18. század elején okleveleket hamisított azért, hogy jó száz év múlva megszerezze a magyar trónt. Ráadásul a Crouy-Chanel család jó része teljesen elhatárolódott Ágoston „herceg” akciójától.

Ugyanakkor pont ezekben az időkben bukkant fel egy újabb – hiteles – irat, amelyben több száz évvel korábban – egy másik ügy mentén – Miksa császár is elismerte a Crouy-Chanelek Árpád-házi leszármazását. Akkor ez ellen senki sem emelt kifogást.

Az ügyre a koronát a 19. század végén a francia Croy (Croÿ) család felbukkanása tette fel, amelyik nemcsak szintén hangoztatta Árpád-házi származását, hanem illetéktelen névhasználatért beperelte a Crouy-Chaneleket. A francia bíróság sokáig húzta-halasztotta az ügyet, végül kimondta önnön illetéktelenségét, és ezzel lezártnak tekintette az ügyet.

Ezek után a 20. század magyar történészeire maradt a kérdés eldöntése: Árpád-házi vér-e a francia nemesi család?

Az alapos és napjainkig nyúló kutatása meglepő eredményeket hozott. Mindenekelőtt a kutatók megállapították, hogy a sokat vitatott több száz okmány hiteles. Az addig e kérdéssel foglalkozók viszont figyelmen kívül hagytak egy apróságot. Az okiratok

végig „magyarországi András herceg”-ről beszélnek, de egyetlen olyan okirat sem létezik, amelyik azt állítaná, hogy az okmányokban megnevezett „magyarországi András herceg” azonos lett volna II. András unokájával – halála után született fiának, Istvánnak a fiával –, a későbbi magyar királlyal, III. Andrással. A hiba akkor következett be, amikor a kutatók – és a Crouy-Chanel család is – a „magyarországi András herceget” az abban a korban egyedüli élőnek ismert Andrással, a későbbi III. Andrással azonosították.

Az utolsó Árpád-házi királyok viselt dolgaikat alaposabban megvizsgálva viszont kiderült, hogy volt ám még egy András a szintéren – igaz, csak mellékszereplőként.

II. András legidősebb fia, a trón várományosa, a későbbi IV. Béla – biztos, ami biztos alapon – mindenkit elmar az udvarból, aki utódai trónigényét veszélyeztethette, így saját testvéreit is rövid úton elzavarta Magyarországról. Mindenki úgy tudta, hogy II. András világra ment ivadékai aztán sorra kipusztultak, ám a nemzetközivé terebélyesedő kutatások kiderítették, hogy II. András gyermekei valóban meghaltak, kivéve egyet, a legkisebbiket, aki a messzi Oroszországban, Halicsban (Gácsországban) talált menedéket.

II. Andrásnak a *Bánk bán*-ból ismert merániai Gertrudisztól 1210-ben született – a később halicsi fejedelemségig vivő – legkisebb fiát szintén Andrásnak hívták.

Keleti szálak

A 20. század végére az orosz történetkutatás is egyre több hiteles eredményt tudott felmutatni. Az egyik köz-

readott orosz dokumentum meglepő adatokat közölt. A Halics-Volhíniai Fejedelemség évkönyve a következőket írja: „1233-ban Halics városát ostromgyűrűbe zárták. András a várban tartózkodott. A nehéz körülmények miatt a városban éhezés tört ki, a szörnyű betegségek és a járvány emberéleteket követelt. A vár hosszú és nehéz ostroma után senki sem maradt életben.” Ugyanakkor maga a korabeli krónikás feljegyezte, hogy úgy tudja, létezik egy olyan verzió is, miszerint „a várat ostromló Halicsi Danyilo – mivel kétszeresen is rokona volt András hercegnek – szabadon engedte, és futni hagyta őt Velencébe”.

A magyar kutatók most már mindenképpen a végére akartak járni a dolognak, és Velencében kezdtek el vizsgálni. A velencei Biblioteche Marciana gyűjteményében találtak is egy 1677-ben íratot, amelyik a velencei patrícus családok történetét dolgozza fel. Az olasz nyelvű dokumentumban szó szerint ezt találták bejegyezve a kutatók: „András herceg, II. András magyar király kisebbik fia, az elsőszülött Béla testvére, aki Halicsban uralkodott, Velencébe menekült, ahol feleségül vette Sybilla hercegnőt, Pietro Cumani velencei szenátor lányát, aki megszülte Márkot, aki 1266-ban Franciaországba távozott.”

A két egymástól független, de közel azonos tartalmú – a kijevi ukrán és főként a velencei olasz – okirat annyira pontos és részletes, hogy szó sem lehet elírásról vagy tévedésről. Amellett nehezen elképzelhető, hogy Kijevben bárki is ismerhette volna a velencei íratot, tehát a két azonos tartalmú, de egymástól független írás egymást erősíti.

Tehát a mi bujdosó Andrásunk haláláról Halics ostromakor biztos és megbízható forrás nem számol be, Velencében azonban számontartják őt, mint egy patríciuslány férjét.

A történészek a fejüket fogták az eredmények láttán. Az Árpád-vér tovább él ugyan, de nem III. András ágán.

Az Andrások leszármazottai

Halicsi András a csúnya véget ért orosz kaland után Velencébe került, de még mielőtt révbe ért volna az élete, tett még egy kitérőt a Szentföldön az éppen akkor induló egyik keresztes hadjárattal.

A Szentföldről Velencébe visszatérve, feleségül vette egy gazdag szenátor lányát, aki ezt követően két fiút szült: Félixet és Márkot. Érdekes, hogy az okiratok valamilyen okból kifolyólag csak a második fiúval, Márkkal foglalkoznak. Úgy látszik, a velencei családoknak vagy az okmányok szerzőinek Márk volt a fontosabb, talán azért, mert ő kötötte a jobb házasságot: 1284-ben feleségül vette Catherine de Croy-t, Araines úrnőjét, Enguerran Croy leányát, és ezzel őt tekintik a Croy-ház megalapítójának.

A Croy lány nem véletlenül került Márk mellé. Egy korábban szintén Velencében élő rokonáé, II. András gyanús körülmények között Velencébe távozott özvegyének István nevű fiáé volt a franciaországi Croy birtok.

István herceg 1271-ben halt meg. A franciaországi Amiens melletti, a Somme folyó felett fekvő – általa korábban megszerzett – Croy-várbirtokot még életében átadta fiának, a későbbi magyar királynak, III. Andrásnak.

András azonban ekkor már tudta, hogy megnyílt előtte a magyar trón felé vezető út, és mivel semmi szüksége nem volt egy távoli francia birtokra, ezért azt 1278-ban átruházta unokatestvéreire, halicsi András fiaira.

Félix és Márk az elnyert birtok egymás közötti megosztásáról egy 1282. február 9-én kelt okiratban állapodtak meg. Az okirat elején szükségesnek tartották leírni a birtok megszerzésének előzményeit.

Egészen mostanáig senkinek nem tűnt fel, hogy ebben István hercegről mint Illustris Princeps Stephanus emlékeznek meg, az adományozó András pedig Illustris dominus Andreas-ként, mint István „szeretett fia” szerepel az okmány szövegében. Tehát szó sem esik „nagyapánkról” vagy „apánkról”. A kutatók szerint ez önmagában is azt bizonyítja, hogy apjuk nem a későbbi III. András volt, hanem kizárólag II. András fia, halicsi András herceg lehetett.

Tehát Félix és Márk, s velük a Crouy-Chanel grófok és Árpád-házi eredetük, így Árpád-sávós címerük használatának jogossága is bizonyítást nyert.

A Crouy-Chanelek

A két fiú, Félix és Márk élete aztán tovább bogyódott, és bár közösen kapták a Croy-birtokot, nehezen fértek meg egymás mellett. Félix halt meg hamarabb, de az özvegye nem találta helyét a családi birtokon, és egy – a sógornőjével történt – kiadósabb összetűzés után összecsomagolt, és gyermekeivel együtt saját birtokára, Chanelbe költözött.

A Croy és a Chanel birtokok tehát rokoni kézben voltak, mivel Croyban

éltek Márk leszármazottai, Chanelben pedig a Félixéi.

A történelmi szóbeszéd szerint Márk megint csak okosabb volt bátyjánál, és még mielőtt meghalt volna, saját családját Crouy-Chanelnek kezdte emlegetni, kifejezve ezzel óhaját a másik rokoni birtok feletti tulajdonjogra is. A történelem végül Márkot igazolta, mivel a crouy-iak jelentéktelen kisnemesi családként éltek, és csak egyszer, 1821-ben próbálták meg perbe fogni a Crouy-Chanel családot névbitorlásért. Nem sok sikerrel.

Az Árpád-ház kihalásával az Anjouk kerültek Magyarország trónjára. Az Anjouknak – francia származásuk révén is – minden bizonnyal tudomásuk volt egy még élő Árpád-házi ágról, mert Félix halálának alkalmával különös pletykák kaptak lábra.

Szicíliai Margit hercegnő 1292. augusztus 28-án kelt, Félix lelki üdvéért kezdeményezett misealapítványában Félixet „kedves unokatestvérének”, apját, az „igen kedves magyarországi András herceget” pedig „kedves nagybátyjának” nevezi. A hercegnő V. István magyar király és „kun” Erzsébet második lánya, Mária (1258–1323) és II. (Anjou) Károly szicíliai király házasságából született, s már csak családi kapcsolatai révén is pontosan tudnia kellett, kik a rokonai. Az okirat, melyet a hercegnő szülei jóváhagyásával írt, azt sugallja, hogy az Anjouknak ko-

molyan kell venniük a Crouy-Chanel család vérvonalát.

A jelek szerint nagyon is komolyan vették. A hercegnő az idézett okmányban azt írja, hogy Félix „élete virágjában, mint gyanítható, cselszövény következtében, hirtelen halt meg”. Megdöbbenő kijelentés egy Anjou hercegnőtől. Minden jel arra utal, hogy Margit véletlenül valami olyan – saját családját, az Anjoukat érintő – titokról értesült, ami a fiatal nőt lelke mélyéig megrázta, s talán a család nevében tett misealapítvánnyal próbált az őt nyomasztó lelki teher súlyán enyhíteni. Amennyiben pedig a gyanú igaz, s valóban az Anjouk keze okozta Félix halálát, minden okiratnál jobban bizonyítja a testvérpár Árpád-házi eredetét.

Az Anjou-ház sem maradt sokáig a magyar trónon, idegen királyok következtek, a magyar nép számára eljött Mohács, a török megszállás, a reformáció, a Habsburg uralom, 1848, Trianon. A történészeknek kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mintsem egy zavaros családi história szálait bogozni.

Pedig a most felbukkanó okiratok alapján nagyon úgy tűnik, hogy az Árpád-ház nem halt ki, legalábbis vérvonala nyomon követhető – természetesen, ha kizárnánk a balkézről született utódok lehetőségét, amit ugye nem lehet.

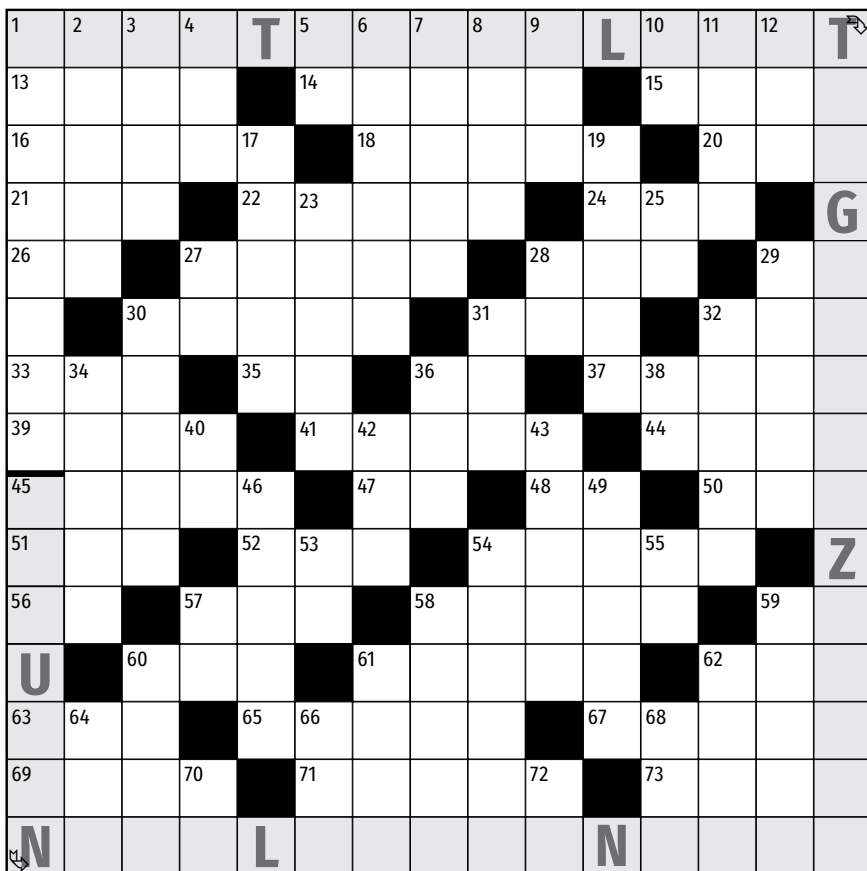
Akárhogy is legyen, még ha sikerülne is találni egy Árpád-házi királyt, akkor sem lenne már trón, amire felüljön.

Cicero véleménye

A híres római szónok, államférfi, filozófus, író a latin irodalom első jelentős filozófiai írója volt, aki megalkotta a latin bölcséleti nyelvet. Az ő egyik gondolatát idézzük a rejtvényben **vízszintes 1.** és a **függőleges 45.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Vízilabda. 14. Sok pénzbe kerül. 15. Az ókor befejező szakasza. 16. Vértanúk jelzője. 18. ... van – unja. 20. Szófaj. 21. Talán. 22. Körömmel sért. 24. Szeszes ital. 26. Ő – Párizsban. 27. Tízcsoporthoz tartozó.

28. Marokkói fejedő. 29. Karolja. 30. Lapos fenekű csónak. 31. Jelkulcs. 32. Valami alsó részéhez. 33. Részben brutális! 35. Arad megye betűjele. 36. Kiejtett mássalhangzó. 37. A Himnusz zeneszerzője (Ferenc, 1810–1893). 39. Csend jelzője. 41. Francia énekes. 44. Formásan duci. 45. Horgászszínek. 47. Íme. 48. Azonos mássalhangzók. 50. Lítium és oxigén vegyjele. 51. Erika beceneve. 52. Folyó Tirolban. 54. ... éder – szabályos húszszögű mértani test. 56. Tantál vegyjele. 57. Kés

fontos része. **58.** Szépirodalmi mű. **59.** Kambodzsa és Thaiföld gépkocsijele. **60.** Megfelelően. **61.** Több település neve. **62.** Dél-koreai gépkocsimárka. **63.** Csonthéjas gyümölcs. **65.** Román női név. **67.** ...-amott. **69.** ... et orbi (pápai áldás). **71.** Magas, félszeg. **73.** A teanövény alkaloidja.

FÜGGŐLEGES: **1.** Joseph Haydn operája. **2.** Erkölc. **3.** ...-Ude, Burjátöld fővárosa. **4.** Kaloda része! **5.** Nyújt. **6.** Régi orosz népi tánc. **7.** Birtokodban. **8.** Város Észak-Magyarországon. **9.** Szaporítószerv. **10.** Spanyolország és Portugália autójele. **11.** Gyermekgyógyász (Pál, 1875–1929). **12.** A munka és energia egysége **17.** ... Masno (1934–1997) japán festő, szobrász. **19.** Olasz karmester (Alberto, 1909–2001). **23.** Kuroszava japán filmrendező személyneve. **25.** Huzatban áll! **27.** Idegen helyeslés. **28.** Dario... – Nobel-díjas olasz drámaíró. **29.** Karolja. **30.** Kellemetlen zaj. **31.** Spion. **32.** Kipling farkasa. **34.** Pápai korona. **36.** Nobel-díjas dán biokémikus. **38.** Részvénytársaság. **40.** Római kettő. **42.** Az erő egyik egysége. **43.**

Pusztító vihar. **46.** Csokonai múzsája. **49.** Az olasz fővárossal kapcsolatos. **53.** Tiltó szó. **54.** Bemetszésekkel ellátott. **55.** Hazafele! **57.** Páros vétő! **58.** Német megköszönő szó. **59.** Ízeltlábúak vázában található anyag. **60.** Az egyik oldal. **61.** Iráni pénz. **62.** Német kikötőváros. **64.** Firka része! **66.** Részben illő! **68.** Krémtúróban van! **70.** Kies a közepén. **72.** Diadal része!

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorso-lunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **2025. szeptember 1.**

Júniusi számunkban megjelent rejtvényünk (*Anatole France gondolata*) helyes megfejtése: „Az ember teszi széppé a dolgokat azzal, hogy szereti őket.”

Háromhavi előfizetést nyert Oláh Enikő (Micske).

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A **VÁRAD** előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Consiliul Județean Bihor; CUI 4244997; Cod IBAN: RO19TREZ07621360250XXXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Egyes szerzőinkről

BOGA JÚLIA (1998, Csíkszereda) egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte el a bölcsészkar magyar irodalom és komparatisztika szakán. Jelenleg prózaverseket publikál a *Honvilág* című folyóiratban, de román nyelven is jelentek meg versei imitt-amott.

DERZSY-BEN OND (1963) a Balaton-felvidéken élő író, műfordító. Művei: regények, novellák, mesék, forgatókönyvek, színművek, hangjáték, stand-up – jórészt online-publikációk. Legutóbbi novelláskötetének címe: *Itt jön a Nap... (s már gurul is el)*.

HODOSSY GYULA (1960, Dunaszerdahely) József Attila-díjas költő, író, szerkesztő, kiadó, igazgató. A Szlovákiai Magyar Írók Társasága elnöke, Balázsfnál él. Tucatnyi önálló kötete jelent meg, a legutóbbi: *Takard be a múltamat* (versek, 2025).

LÁSZLÓ GYOPÁR (1981, Székelykeresztúr) író, műfordító. Képzőművészetet, majd angol nyelvet és irodalmat tanult Nagyváradon, fordítóként és szerkesztőként dolgozott. Szakdolgozata *Thoreau's Ideas for Modern Times – An Analysis of Walden and Civil Disobedience* címmel jelent meg egy német kiadónál. Székelyudvarhelyen él, lektorálásból, korrektúrázásból.

LÁSZLÓ ZSOLT (1963, Szombathely) író, költő, szerkesztő, államigazgatást tanult, korábban jegyző volt, jelenleg a közigazgatásban dolgozik, Székesfehérváron él. Az 1990-es évektől folyamatosan publikálja verseit, hivatása mellett szerkesztői, irodalomszervezői teendőket látott el. Eddig nyolc önálló kötete jelent meg (versek, elbeszélések). Számos helyi, vidéki kiadvány, könyv szerkesztője.

MAJOROS ENIKŐ (1980, Nagyvárad) szülővárosában él, 2006 óta könyvtáros a Bihar Megyei Könyvtárban. A *Határok átjárhatóságáról* címmel Kolozsváron publikált egyetemi évkönyvben, a könyvről szóló 2013-as szimpóziumon és lapunkban jelentek meg írásai.

PETRUSÁK JÁNOS (1970, Nyíregyháza) szülővárosában élő író, újságíró, drámaíró, tanár. Mint forgatókönyvíró és riportert filmezéssel is foglalkozik. A Nyíregyházi Főiskolán tanított

(2003–2013), jelenleg a felnőttképzésben dolgozik. Több könyve jelent meg, több drámáját játszották Magyarországon és Romániában. Tagja a Magyar Újságírók Közösségének és a Magyar Írószövetségnek.

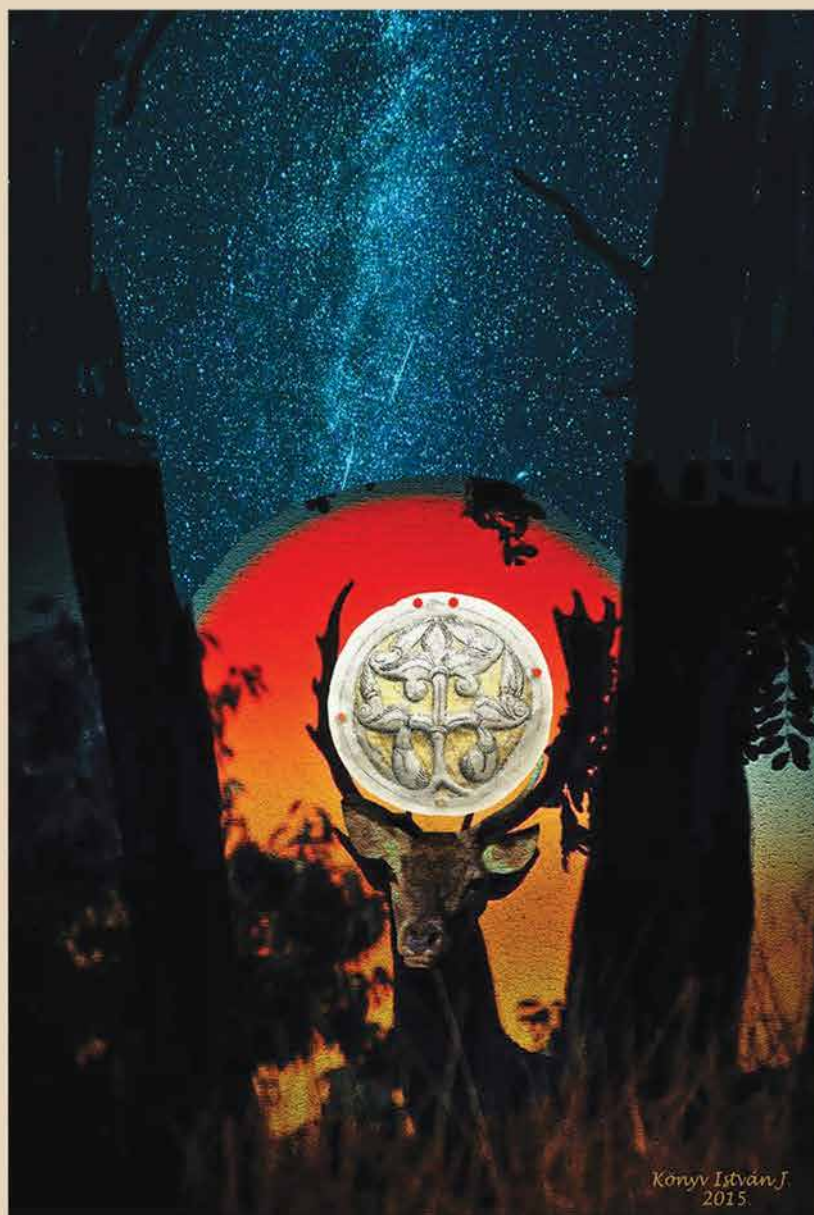
RADNAI ISTVÁN (1939, Budapest) költő, novellista, esszéíró, a Magyar Írószövetség tagja. A 20-21. század sorskérdései foglalkoztatják. Rendszeresen publikál folyóiratokban, tucatnyi nyomtatott és egy ePub kötete jelent meg. Legutóbbi könyve: *Szívtáji Magyarország* (versek, Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2019).

SALL LÁSZLÓ (1961, Nagyvárad) költő, író, műfordító. 1990-ben kitelepedett Svédországba, ahol a postától való sikeres nyugdíjaztatása óta egészidős lokálemlekezet-aktivista. A 2009-es Pro Cultura Hungarica díja után visszatért a svédből magyarra fordításhoz. Saját verseinek legutóbbi kötete: *Versutánzó szavak* (2016).

SZÁRAZ PÁL (1954, Nagysurány) prózaíró, költő, a felvidéki Nagyfődémesen él, építéssként dolgozik. Tucatnyi könyv fűződik a nevéhez, számos folyóiratban publikált. Legutóbbi kötete a *Egy ember új élete* (novellák 2024), a Parnasszus Kiadónál jelent meg.

TAKÁCS RÓBERT (1982, Kaposvár) közgazdász a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága irodavezetője, a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelyének alapító munkatársa, a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat szerkesztőségének munkatársa. Számos nyelvi kulturális rendezvény szervezője Magyarországon és határain túl.

VITÉZ FERENC (1965, Kisvárd), költő, író, irodalomtörténész, újságíró, szerkesztő, műkritikus, egyetemi docens, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem magyar nyelvi és irodalmi tanszékének vezetője. A *Néző•Pont* irodalmi, kulturális és művészeti folyóirat alapítója, kiadója, szerkesztője. Több mint kétféle önálló kötete jelent meg, csak 1990 óta mintegy másfélezer képző-, fotó- és iparművészeti kiállítást nyitott meg a Kárpát-medencében.

Kóny István J.
2015.

9 771583 061009

Ára 20 lej